

DETINJSTVO

časopis o književnosti za decu

BROJ 2

leto, 1976.

zmajeve dečje igre
novi sad

**tribina zmajevih
dečjih igara 1976.**

Lektira u osnovnoj školi

Pregled lektire za osnovnu školu u republikama i pokrajinama

87

SR BOSNA I HERCEGOVINA

I razred

F. Lestvik: Ko je Videku napravio košuljicu (slikovnica); Z. Miller: Krtić raketa (slikovnica); Kolar — Bourek: Dječak i lopta (slikovnica); Crnčević i dr.: Mrav dobrog srca (slikovnica); Ludi vjetar (slikovnica); G. Nidasio: Lisac Zdenko Preprebenko (slikovnica); K. Jarunkova: O ježičku koji nije htio da govori (slikovnica); E. Petiška: Najbogatiji vrbac na svijetu (slikovnica); O. Nikolova: Zoki Poki (slikovnica); Braća Grim: Lonče Kuhalj (slikovnica); Braća Grim: Bajke; D. Kulidžan: Sipajte, sipajte (slikovnica); G. Vitez: Neposlušne stvari (slikovnica); J. Jovanović Zmaj: Nova radost (slikovnica); O. Safranek: Cavrljanje pred spavanje; M. Jančova: O torbi koja nije hjala u školu; E. Peroci: Suncobran baločnić (slikovnica)

II razred

B. Čopić: Ježeva kućica (slikovnica); H. K. Andersen: Ružno pače (slikovnica); Priče o životinjama; Priče i basne; Mi smo takvi i gotovo; D. Radović: Razbojnik Kada i princeza Nada (slikovnica); G. Vitez: Doživljaji svjetskog putnika (slikovnica); D. Horvatić: Skanari u slonu (slikovnica); D. Kulidžan: Suma i pahuljice; D. Maksimović: Zlatni leptir; A. Martić: Kurir Dragan i njegovo konjče; G. Tartalja: Koliko je težak san; N. Kapidžić-Hadžić: Maskenbal u sumi; D. Radović: Smešne reči; J. Jovanović Zmaj: Dobar drug; P. P. Jeršov: Konjić Grbonjić; E. Peroci: Zvončići zvone; K. Bendova: Trnčić — cvijetić — ružin vjenčić

III razred

U svijetu snova; Bajke iz cijelog svijeta; O, sokole, siva tico moja; B. Čopić: U svijetu medvjeda i leptirova; A. Hromadžić: Patuljak vam priča; D. Lukić: Iz jednog džepa; G. Vitez: Sto vukova; D. Maksimović: Sumska ljuljaška; S. Janevski: Karamba — Baramba; N. Kapidžić-Hadžić: Vezeni most ili Sumska ljuljaška; A. Ristić: Put u Nigdjeград; P. Bažov: Srebrni patak; K. J. Erben: Dugonja, Trbonja i Vidonja; S. Pero: Bajke starih vremena; V. Durov: Moje životinje; P. Bak: Priče za malu djecu; B. Čopić: Doživljaji mačka Toše; D. Radović: Poštovana djeco; Z. Nedžati: Djeca triju ulica; A. Puškin: Bajka o ribaru i ribici; S. Lazić: Pun džep zlatnih stihova; M. Danojlić: Furunica jogunica; M. Stefanović: Enca sa kredenca; Z. Balog: Nevidljiva Iva; A. Popović: Tvrdoglave priče

IV razred

U svijetu snova; Izvor na kraju svijeta; Koji ono dobar junak bješe; G. Vitez: Kad bi drveće hodalo; F. Bevk: Knjiga o Titu; A. Vučo: San i java hrabrog Koče, Podvizi družine »Pet petlića«; M. Lovrak: Vlak u snijegu; A. Mikić: Priče o malim borcima; S. Kolar: Na ledima delfina; A. Martić: Proljeće, mama i ja; M. Alečković: Zbogom, velika tajno; T. Seliškar: Mazge; V. Carić: Sareni most; J. Vandot: Kekec; K. Stepanović: Priče o malim partizanima; S. Bulajić: Izviđači Vidrinog jezera; S. Mićanović: Zlatna ptica; S. Pandžo: Iznad gore vjetri zборе; A. Hromadžić: Okamenjeni vukovi; B. Čopić: Priče partizanke; D. Lukić: Ovde stanuju pesme; Lj. Ršunović: Ma šta mi reče; M. Danojlić: Kako spavaju tramvaji; O. Zupančić: Čiciban; Antologija poezije za djecu; B. Njemcova: Zlatokosa djevojka; V. Pečjak: Drečjek i tri marsovca; L. Karol: Alisa u zemlji čuda; Đ. Rodari: Putovanje Plave strele; V. Haur: Mali Vuk; A. Kotovšćikova: Ko je moja mama; E. Najt: Lesi se vraća kući; V. Čaplina: Moji vaspitanici; K. Kolodi: Pinokio; F. Salten: Bambi; A. Tolstoj: Zlatni ključić

V razred

Narodne pesme I; Narodne pripovetke; I. Brlić-Mažuranić: Suma Striborova; F. Bevk: Smijeh kroz suze; V. Podgorec: Pjesme; A. Hozić: Tri Ješina junačka dana; S. Bulajić: Njih šezdeset; A. Mikić: Sunčana obala; S. Pandžo: Samo još kosovi zvižduću; M. Lovrak: Družba Pere Kvržice; J. Bibija: Jesenji putnici; J. Pavičić: Priče s mora i kopna; N. Idrizović: Mrav i aždaja; A. Ingolić: Tajno društvo PGC; Z. M. Jovanović: Bulke pored pruge; D. Erić: Ogrlica od ogrlica; B. Kosijer: Brik i kompanija; A. Martić: Pirgo; M. Matošec: Tragom broskog dnevnika; H. K. Andersen: Bajke; O. Vajld: Srećni krajevici i druge bajke; P. Bažov: Kameni cvijet; V. Inber: Kad sam bila mala; E. Pelin: Jan Bibljan; D. Defo: Robinzon Kruso; H. Malo: Bez porodice; E. Kestner: Emil i detektivi; J. Špiri: Hajdi; Đ. Rodari: Džip u televizoru; M. Steljmah: Ptice labudovi lete

88

SR CRNA GORA

I razred

J. J. Zmaj: Pesme — slkovnice; B. Čopić: Baka, on, đak i slon; V. Podgorec: Vesele azbuke; E. Peroci: Djeco, laku noć; S. Janevski: Najveći kontinent, Slikovnice (po izboru)

II razred

Bajke naših naroda (izbor); D. Maksimović: Izbor priča i pjesama za djecu; V. Nazor: Bijeli jelen; B. Čopić: U carstvu leptirova i medveda; J. J. Zmaj: Da čudne radosti; O. Zupančić: Čiciban; G. Vitez: Pjesme (izbor); E. Peroci: Djeco, laku noć; D. Lukić: Ovde stanuju pesme; H. K. Andersen: Ružno pače

III razred

Bajke raznih naroda (izbor); Basne (izbor); F. Bevk: Priče za djecu (izbor); B. Čopić: Doživljaji mačka Toše; M. Alečković: Zvezdane balade; D. Radović: Pričam ti priču; D. Đurišić: Pjesme (izbor); Izbor makedonske poezije i proze za djecu; S. Lazić: Pun džep zlatnih stihova; A. S. Puškin: Bajka o ribaru i ribici; K. Kolodi: Pinokio

IV razred

J. B. Mažuranić: Priče iz davnine; J. Vandot: Kekec; M. Vujačić: Morski jastreb; M. Ratković: Igralište u parku; A. Staničić: Mali pirat; A. Vučo: Podvizi družine »Pet petlića«; M. Danojlić: Kako spavaju tramvaji; H. K. Andersen: Bajke (izbor); A. Gajdar: Timur i njegova četa; B. Saroijan: Tata ti si lud

V razred

Epske narodne pjesme (pretkosovske); M. Lovrak: Družba Pere Kvržice; B. Nušić: Hajduci; T. Seliškar: Družina »Sinji galeb«; P. Voranc: Đurđevak i druge priče; C. Vuković: Tim »Lavlje srce«; S. Raičković: Gurije; Dž. Svift: Guliverova putovanja (priredeno za decu); L. Karol: Alisa u zemlji čuda; D. Defo: Robinzon Kruso; R. Kipling: Knjiga o džungli; E. Kestner: Emil i detektivi

SR HRVATSKA

I razred

B. Čopić: Ježeva kućica; B. Grim: Bajke (Crvenkapica, Sneguljica, Pepeljuga); F. Levstik: Tko je Videku napravio košuljicu; E. Peroci: Maca Papučarka; J. Siggard: Pale sam na svijetu; G. Vitez: Izbor pjesama; Silkovnice »Zagreb-filma« (Marks — Štalter — Crnčević: Mrav dobra srca, Vukotić — Štalter: Poset iz svemira, Bourek — Kolar: Dječak i lopta, Zaninović: Priče bez veze, Vukotić — Borošak: Krava na Mjeseću)

II razred

P. Buck: Priče za malu djecu; D. Horvatić: Stanari u slonu; A. A. Milne: Vini zvani Pu; V. Parun: Mačak Džinkis-kan i Miki Trasi; E. Peroci: Djeco, laku noć; G. Vitez: Izbor pjesama; O. Župančić: Ciciban; Nove priče i basne (Biblioteka »Dobra knjiga«); Mi smo takvi i gotovo (Biblioteka »Dobra knjiga«); Priče o životinjama (Biblioteka »Dobra knjiga«); Osmijeh u oku (Biblioteka »Dobra knjiga«)

III razred

Z. Balog: Nevidljiva Iva; L. F. Baum: Čarobnjak iz Oza; F. Bevk: Sareni svijet; C. Collodi: Pinocchio; B. Čopić: Zuča računđija; B. Grim: Odabrane priče i bajke; D. Horkić: Čadave zgrade; N. Iveljić: Konjić sa zlatnim sedlom; V. Parun: Miki, slavni kapetan; V. Pečjak: Drečak i tri Marsovca; D. Rađović: Poštovana deco; G. Vitez: Izbor pjesama; Ništa neobično (Biblioteka »Dobra knjiga«) Priče s raznih strana (Biblioteka »Dobra knjiga«); Odasvud ponešto (Biblioteka »Dobra knjiga«); O njima se priča (Biblioteka »Dobra knjiga«); Svijet pun snova (Biblioteka »Dobra knjiga«); Izbor narodnih priča, pripovjedaka i basni

IV razred

De Amicis: Srce; H. C. Andersen: Bajke i praće — izbor; I. B. Mažuranić: Priče iz davnine; B. Čopić: Priče partizanke; K. Ewald: Tiho jezero; D. Ivanišević: Da sam ptica; E. Kästner: Emil i detektivi; M. Lovrak: Družba Pere Kvržice, Vlak u snijegu; A. Martić: Pirgo; V. Nazor: Min-Čang-Lin; G. Rodari: Planeta ispunjenih želja, Telefonske priče; F. Salten: aBmbi; T. Selškar: Družina Sinji galeb; J. Spyri: Heidi; J. Vandro: Kekec; G. Vitez: Kad i drveće hodalo; Pričaju nam (Biblioteka »Dobra knjiga«); Tamo negdje preko gora (Biblioteka »Dobra knjiga«); Detinjstvo i moje i tvoje (Biblioteka »Dobra knjiga«); Jedan dan s dalekim drugom (Biblioteka »Dobra knjiga«); Pjesme za nas i o nama (Biblioteka »Dobra knjiga«)

V razred

H. B. Stowe: Čiča Tomina koliba; F. Bevk: Godine samoće, Mali buntovnik; I. B. Mažuranić: Čudnovate zgrade šegrta Hlapića; I. Cankar: Izbor proze o detinjstvu (Biblioteka »Dobra knjiga«); B. Čopić: Orlovi rano lete, Izabrani stihovi (Put u vedrinu); D. Defoe: Robinson Kruso; A. Ingolić: Tajno društvo PGC; P. Katalinić: Pričanja cvrčka moreplovca; R. Kipling: Knjiga o džungli; S. Kolar: Nogometna utakmica i druge pripovjetke za djecu; G. Krklec: Majmun i naočale; I. Kušan: Uzbuna na zelenom vrhu; M. Matošec: Strah u ulici lipa; F. Moirar: Junaci Pavlove ulice; D. Oblak: Modri prozori, Na tragu; H. Ozogovska: Djevojčica i dječak; P. Voranc: Đurđice; A. Puškin: Bajke; E. S. Thompson: Vtipeški vuk; J. Swift: Gulliverova putovanja; Izbor narodnih pjesama, bajki i šaljivih narodnih pripovjedaka; Priče iz Ilijade i Odiseje

SR MAKEDONIJA

I razred

V. Podgorec: Vesela azbuka; K. Danov: Da se zapoznaeme; V. Kunovski: Zajčje bez opavče; O. Nikolova: Zoki Poki; I. Ivanovski: Ah, ti malo detence; od Andersen i dr. Silkovnici; L. Tolstoj: Raskazi; P. Bak: Raskazi za deca

II razred

S. Popov: Iter Pejo; G. Popovski: Skazna za Vilen; S. Janevski: Šekerna prikazna; S. Tarapuz: Nasmeani kapki; M. Atanasovski: Od lav do strav; N. Zekerija: Decata na našata ulica; J. J. Zmaj: Pesni; G. Vitez: Skazni; O. Župančić: Ciciban; Andersen: Skazni

III razred

S. Janevski: Crni i žolti; V. Nikoleski: Volšebnoto samarče; C. Andreevski: Jagotki; G. Bolinovski: Raskazi; D. Maksimovik': Čudo vo poletu; A. Karaličev: Kladenče; A. Puškin: Prikazna za ribarot i ripkata; B. Grim: Skazni; Dž. Bari: Peter Pan; Dž. Rodari: Prikazni po telefon; Ruska narodna prikazna: Vasilisa prekrasna

IV razred

V. Nikoleski: Goce Delčev (roman za decu); V. Naumčeski: Sedumdeset cvetovi; M. Jovanovski: Luman Aramijata; B. Bojadžiski: Prvite cutovi; Antologija na makedonska poezija (povoena); V. Kunovski: Pretpraznični večeri; Izbor od Ilijada i edna nok'; Prikazni na Seherazada; D. Obradovik': Basni; F. Bevk: Kniga za Tito; J. Volker: Skazni; L. Karol: Alisa vo zemjata na čudata; R. Tagore: Mesečeviot srp; A. Egziperi: Maliot princ

V razred

V. Podgorec: Beloto ciganče; B. Smakoski: Golemi i mali; Epski narodni pesni: Junacki megdan; J. Popovik': Raskazi; M. Alečkovik': Zbogom, golema tajno; D. Oblak: Zelena patrola; F. Molnar: Decata na Pavlovata ulica; D. Defo: Robinzon Kruso; Dž. Svift: Gulliverovite patuvanja; M. Gorki: Raskazi; G. Švab: Okovaniot Prometej; A. Šamiso: Čudnite doživuvanja na Petar Šlemil

SR SLOVENIJA

I razred

Babica pripoveduje — slovenske ljudske pravljice; Hvaležni medved — koroška ljudska pravljica; Pastirček — istarska ljudska pravljica; F. Levstik: Kdo je napravil Vidku srajčico; E. Peroci: Hišica iz koch, Moj dežnik je lahko balon; Muca copatarica; Pojte, pojte drobne ptice, prezenitevse megllice — slovenske ljudske pesmice za otroke; Uspavanke in nagajivke — otroške ljudske pesmice; F. Bevk: Pastirci pri kresu in plesu; N. Grafenauer: Pedenjped (Moja knjižica); K. Kovič: Franca ispod klanca, Zlata lada; O. Zupančič: Ciciban, Mehurčki; J. Grim in Wilhel: Lonček kuhaj; J. Grim in W. Rrdeča: Kapica, Sneguljčica, Zlati dež, Zvezdni talarji, Pravljice s podobami, Trije medvedi — ruska pravljica; C. Aveline: Drevo, Tik-tak; V. Carič: Babica; L. Fatjo: Srečni lev; H. Fischer: Tačka, Rojstni dan; M. Leaf: Zgodba o Ferdinandu; J. Lepman: Večerne pravljice; F. Rodrain: Jelen Jarko; J. Sigsgaard: Pale sam na svetu; J. Kruss: Tri mačke, tri muce, tri druge reči

II razred

F. Milčinski: Zakleti grad, Zlata hruška; O treh grabih — slovenska ljudska pravljica; Slovenske pravljice (Moja knjižnica); Zlata ptica — slovenska ljudska pravljica; F. Bevk: Pikapolonica; M. Cerkovik: Devet sončnih dni; B. Jurca: Beli konjič; D. Kette: Sivilja in škarjice; L. Kovačič: Fantek na oblaku, Dva zmerjavca, Zgode iz mesta Rič — rač; E. Peroci: Za lahko noč; J. Ribičič: Miskolin; S. Kosovel: Naša bela mačica; F. Levstik: Najdihojca; T. Pavček: Vrtljak; D. Zajc: Bela mačica; J. Grim in Wilhelm: Sneguljčica in druge pravljice; Metla Vsepometla — švedska ljudska pravljica; Pastirica Drobntinica — izbor ljudskih pravljic; H. C. Andersen: Kraljična na zrnju graha; J. Capek: O psičku in muc; E. Janikovszky: Din in Dan; A. A. Milne: Medved Pu; C. Perrault: Vile; G. Preussler: Mali povodni mož

III razred

Slovenske ljudske pripovedki (Ur. Kristina Brenkova); L. Zupanc: Palček v čedri, Povodni mož v Savinji in druge pripovedke; F. Bevk: Čarobnica Čirimbara, Peter Klepec; B. Jurca: V. Pasti; F. Levstik: Martin Krpan; F. Milčinski: Tolovaj Mataj; V. Pečjak: Drejček in trije Marsovčki; J. Ribičič: Nana, mala opica; V. Zupan: Trije konji; Pesni za otroke (Ur. Janko Glazer); B. Rudolf: Huda mravljica; Angleške pravljice; Češke pravljice; Danske pravljice; Ruske pravljice; Zeleni ptiček in druge italijanske pravljice; H. C. Andersen: Redak Jurček, Grdi raček, Svinjski postir; L. F. Baum: Čarobnik iz Oza; C. Collodi: Ostržek; K. Cukovski: Doktor Jojbol; Z. Kopp: Čarodejna kređa; J. Lada: Maček Mikeš; A. Lindgren: Kljukec s strehe; N. Nosov: Neznalčkove prigode; G. Rodari: Modra puščica; F. Salten: Bambi

IV razred

Koroške pripovedke (Ur. Vinko Moderndorfer); Slovenske narodne pravljice (Ur. Alojzij Bolhar); F. Bevk: Lukec in njegova škorec, Zlata voda in druge zgodbe; B. Jurca: Uhač in njegova družčina; B. Magajna: Racko in Lija; F. Milčinski: Butalci, Desetnica in druge pravljice, Skvt Peter; Z. Pirnat: Obisk v velikem mestu; T.

Seliškar: Mule in liščki; J. Snoj: Barabakos in kosi; J. Vandot: Kekečeve zgodbe; I. Gruđen: Na Krasu; O. Župančič: Kanglica; Afriške pripovedke; Finske pravljice; Gora biserov — pravljica narodov Sovjetske zvezde; Hrvaške pravljice; Indijanske pravljice; Japanske pravljice; Kitajske in korejske pravljice; Makedonske pripovedke; Norveške pravljice; Perzijske pravljice; Slovaške pravljice; Srbske narodne pripovedke; Španske pravljice; Švedske pravljice; Tisoč in ena noč; Vietnamske pravljice; Zlata puščica in druge madžarske pravljice; Zvezdna ogrlica in druge indijske pravljice; H. C. Andersen: Pravljice, Snežna kraljica in druge pravljice; M. J. Barrie: Peter Pan; I. B. Mažuranič: Čudovite dogodovščine vojena Hlapča; L. Carroll: Alisa v čudežni deželji; M. Druon: Anček z zlatimi prsti; T. Jansson: Čaradejev klobuk in Vražja kresna noč; A. Lindgren: Pika Nogavička; P. Travers: Mary Poppins

V razred

F. Bevk: Črni bratje, Grivarjevi otroci, Jagoda, Mali upornik, Pastirci, Pestrna, Tatič, Tonček, Tovariša, Učiteljica Breda; S. F. Finžgar: Gospod Hudournik; A. Ingolič: Tajno društvo PGC; N. Kraigher: Nina na Ceylonu; T. Seliškar: Bratovščina Sinjeg galeba, Deček z velike ceste; L. Suhodolčan: Deček na črnem konju, Skriti dnevnik; M. Tršar: Zgodbe o psu Riku; H. Baumann: Votline velikih lovcev; H. S. Beecher: Koča strica Toma; D. Defoe: Življenje in nenavadne prigode pomorščaka Robinsona Crusoea; H. Gilbert: Robin Hood; R. Guillot: Bela griva; A. Hozić: Vrabec s puško; E. Kastner: Dvojčici, Emil in detektiv, Leteča učilnica, 35. maj, Pkica in Tonček; R. Kipling: Knjiga o džungli; E. Night: Lassie se vrača; A. Lindgren: Erazem in potepuh! M. Lovrak: Tovarišija Petra Grče; M. Majerova: Robinzonka; A. Manzli: Najdenc; M. Matošec: Tudi vesolju odveč; D. G. Muker ži: Mladost v džungli; M. Twain: Prigoda Toma Sawyerja, Prigode Huckleberryja Janna.

SR SRBIJA

91

I razred

J. Jovanović Zmaj: Pesme, slikovnice; M. Alečković: Novogodišnja noč; B. Čopić: Baka, on dak i sion; D. Maksimović: Prolečni sastanak; D. Lukić: Moj pra-pra-praded i ja; V. Podgorec: Vesele azbuke; F. Bevk: Priča o Drejčeku, Bubamara

II razred

J. Jovanović Zmaj: Da čudne radosti; O. Župančič: Ciciban; G. Tartalja: Koliko je težak san; N. Nikolić: Škola za junake; G. Vitez: Izabrane pesme i priče; B. Čopić: Raspevani cvrčak; D. Maksimović: Đačko srce; A. Popović: Sudbina jednog Čarljija; S. Janevski: Najveći kontinent

III razred

Bajke i priče; M. Alečković: Čarobna vrata, ili Zvezdane balade; D. Radović: Poštovana deco; B. Čopić: F. Bevk, A. Mikić: Priče partizanke; D. Kulidžan: Suma i pahuljice; M. Danojlić: Kako spavaju tramvaji; S. Lazić: Pun džep zlatnih stihova; Z. Balog: Nevidljiva Iva; B. Jurca: Mižek Frizer; O. Vajld: Srećni princ i druge bajke; Bratimljenje (izbor dela pisaca nacionalnosti u Jugoslaviji); Na pozornici

IV razred

Iz Vukovih zbirki; A. Vučo: Podvizi družine »Pet petlića«, ili San i java hrabrog Koče; R. Gijo: Bela griva; A. Staničić: Mali pirat; M. Vujačić: Tužni cirkusanti ili Morski jastreb; B. V. Radičević: Gvozden čovek i druge priče; R. Kipling, E. Felin, K. Čapek, V. Čaplina: Četiri sveta za vas; V. Šarojan: Tata ti si lud; S. Pandžo: Iznad gore vjetri zборе; V. Podgorec: Princeza breza; I. Ceković: Zašto postoji sve ili Kad bi mjesec bio balon; A. Hromadžić: Patuljak iz zaboravljene zemlje

V razred

Narodne pesme i pripovetke; Basne; T. Seliškar: Družina »Sinji galeb«; M. Lovrak: Družba Pere Kvržice; A. Ingolič: Tajno društvo PGC; V. Carić: Beli vuk, Šarani most; B. Nušić: Hajduci; M. Petrović: Svirač u dvorištu; V. Nazor: Knjiga za djecu; I. B. Mažuranič: Priče iz davnine; R. Kipling: Knjiga o džungli; V. Katajev: Sin puka; Dž. Svift: Gulliverova putovanja; D. Defo: Robinson Kruso; H. B. Stou: Čiča Tomina koliba (odlomci)

SAP VOJVODINA

I razred

a) obavezno

J. J. Zmaj: Pesme-slikovnice; D. Maksimović: Prolećni sastanak, V. Podgorec: Vesele azbuke;

b) po izboru

M. Alečković: Novogodišnja noć; B. Čopić: Baka, on, đak i slon; D. Lukić: Moj pra-pra-praded i ja; J. Kreanga: Ljudska glupost, Priče

II razred

a) obavezno

O. Zupančić: Ciciban; V. Nazor: Bijeli jelen; B. Čobić: Raspjevani cvrčak

b) po izboru

J. J. Zmaj: Da čudne radosti; G. Tartalja: Koliko je težak san; G. Vitez: Izabrane pesme i priče; D. Maksimović: Đačko srce; A. Popović: Sudbina jednog Čarlija; S. Janevski: Najveći kontinent; M. Domasi: Kuća senice;

III razred

a) obavezno

Bajke i priče (izbor); M. Alečković: Pesme (izbor); D. Radović: Pesme (izbor)

b) po izboru

B. Čopić, F. Bevk, A. Mikić: Izbor iz priča o partizanima; D. Kulidžan: Šuma i pahuljice; M. Danojlić: Kako spavaju tramvaji; Lj. Rušumović: Izbor iz poezije; Z. Balog: Nevidljiva Iva; O. Vajld: Srećni princ i druge bajke; Bratimljenja (izbor iz dela pisaca nacionalnosti u Jugoslaviji); M. Babinka: Pripovetke (izbor)

IV razred

a) obavezno

Narodne pripovetke naroda i narodnosti Vojvodine, SFRJ i susednih zemalja; G. Gijo: Bela griva; D. Erić: Izbor iz poezije; Branko V. Radičević: Gvozdeni čovek i druge priče

b) po izboru

A. Staničić: Mali pirat; M. Vujačić: Tužni cirkusanti ili Morski jastreb; R. Kipling: Knjiga o džungli (izbor); V. Sarošan: Tata, ti si lud; Š. Pandžo: Iznad gore vjetri zbor; V. Podgorec: Princeza breza; O. P. Jaši: Dečak na ogradi; A. Hromadžić: Patuljak iz zaboravljene zemlje; M. Antić: Pesme (izbor); J. Tušnjak: Pripovetke (izbor)

V razred

a) obavezno

M. Lovrak: Družba Pere Kvržice; V. Carić: Beli vuk, Šareni most; F. Feher: Izbor iz poezije; Lj. Ondrejov: Sunce je izašlo iza planine (izbor)

b) po izboru

Narodne pesme i pripovetke (izbor); Basne (izbor); B. Nušić: Hajduci; M. Petrović: Svirač u dvorištu; V. Nazor: Knjiga za decu; F. Bevk: Godine samoće, Mali buntovnik; D. Rodari: Priče telefonom

NAPOMENA

Do zaključenja broja Redakcija nije primila tražene podatke o lektiri u SAP Kosovo.

Radovan Ždrale

O POLOŽAJU I FUNKCIJI KNJIGE U VASPITNO-OBRAZOVNOM PROCESU U NAS

93

Govoriti o položaju i funkciji knjige u nastavno-obrazovnom procesu znači, zapravo, govoriti o najvrednijem delu znanja i umeća kojima savremena kultura raspolaže. Sve drugo što nije knjiga, a jeste zabeležen čovekov domot, nije ni ostrvo prema kontinentu, ni planetarna skupina prema toj moćnoj galaksiji knjiga. Knjige, one još sa glinenih pločica i sa papirusovih svitaka, su dveri kroz koje je čovečanstvo ušlo u »zabran gospodnji«, u svoju božansku stvaralačku eru. Ako se iz te ere nekuda dalje bude izlazilo, u neki još nepoznati i neslućeni zabran, to će, opet, biti kroz dveri knjige. Svi mi to znamo, čak i kad smo nepismeni, kad ne znamo, kada imamo samo opštu predstavu o tome. Knjiga je najmoćniji kult za koji znamo. Jedini pravi kult, jer je oslobađala i još uvek oslobađa od drugih, lažnih i štetnih kultova, koje stvara svako vreme. Takvo njeno dejstvo, razume se, oseća se samo tamo gde je prisutna. Gde izostaje, gde ne zalazi — ubrzo se usahnjuje i nazaduje.

U nas je dugo bilo tako, ali danas nije, jer imamo knjiga više nego ikada. Samo u jednoj godini u nas se pojavi oko 14.000 novih naslova knjiga, više nego što deset ljudi za cela života mogu da pročitaju. Niko više nema predstavu šta je sve novo napisano i kolika mu je vrednost. Sve se teže snalaziti i orijentisati u tom obilju. Ne pomažu mnogo ni sistemi koji tome služe, bibliotekarstvo i dokumentaristika. Stvaraju se mamutske deponije koje samo retki učeni žreci našeg vremena znaju. Mi, obični smrtnici, samo slutimo. Usmena komunikacija, dugo jedina komunikacija među ljudima, sasvim iščezava pred sigurnijom, trajnijom i razložijom pismenom rečju. Otuda ta eksplozija knjige.

Međutim, ima u tome i privida, i nedovoljnosti, i blefa. Gledano istorijski, knjiga je više nego ikada i više se (statistički gledano) čita nego ikada. Ali, primereno našem dobu, njegovim potrebama i htenjima, onaj konkretni,

realni pokazatelj o prisustvu knjige u našem ljudskom trajanju gotovo da je porazan. On kazuje da se u nas mnogo štampa, ali malo čita. Retki su tiraži preko 5.000 primeraka, a tipični od 500 — 2.000. Koliko je to u jednoj zemlji pismene kulture sa 20.000.000 stanovnika? Po primerak na 40.000 ljudi! Jedna, samotnička, na grad kao: Čačak, Bačka Topola, Vrbas, Trebinje. To je igla u plastu sena.

Na stotinu samo ih 15 čita. Dvadeset od stotine uopšte ne znaju da čitaju. Do poneke od tih mnogonaslovnih knjiga mora se putovati i po sto kilometara. Do, recimo, nekog većeg grada sa malo bogatijom bibliotekom.

U analizama istražitelja ove čudne pojave može se naići na više uzroka što je knjiga (često i ona najvrednija, najprobranija) bez čitaoca. Ukazaćemo na onaj koji nam se čini da je najčešći, a objektiviziran je našim pomašanjem, jednom društvenom merom. Naš sugrađanin nije naučio da čita. Škole koje je učio: osnovnu, srednju, visoku, porodičnu, nisu mu ostavile u nasleđe kulturu čitanja kao trajnu životnu potrebu. Ono malo kondicije, ako je imao, izgubio je već na poslednjem školskom raspustu. Ispade mu zauvek knjiga iz ruku u prvom zasluženom snu pravednika, dok je uramljivao jednu od mogućih diploma, kojom je zamenuo sve knjige.

94

Zbilja, šta se to dešava čak i obrazovanim ljudima, zbog kojih smo, a ne samo zbog armije nepismenih, na jednoj od najprizemnijih prečaga evropskih lestvica? (Ko sve nije ispred nas po tiražima, po broju pročitanih knjiga, po broju knjiga na jednog stanovnika, po broju članova — čitalaca u bibliotekama!) Zbog naglog društvenog razvitka? Zbog mentaliteta balkanskog? Može li se još na nešto pomišljati? Zbog čudnog vremena koje, kažu, potiskuje knjigu? Sve to ima svoga boga u neslavnim našim bilansima. Vratilo se ponešto iz Dositejevih vremena: bolje šezdeset konja pod blještavim limom, nego šesto šezdeset knjiga pod kapom. Logično je pomišljati da je to stanje, verovatno, posledica našeg sistema obrazovanja i vaspitanja? Otvorite nastavni plan i program za bilo koju školu ili predmet: nigde u zadacima nastave nije formulisana obaveza da se u duh i vrednosti vaspitanika ugradi na trajno navika čitanja, potreba za knjigom. Cilj tog sistema kao da je nešto što znamo da nije: doći do diplome, a između prednje i zadnje strane udžbenika, sve pazeći da se vaspitanik slučajno ne zarazi čitanjem knjiga! Očigledno da to nije ničija hotimica, ali su rezultati, koje taj sistem daje, tvrdoglavo onakvi kako ih izlažemo.

Ni novi nastavni planovi i programi reformisane škole ne obezbeđuju dovoljno univerzalni i nezamenjivi uticaj knjige na vaspitanje i obrazovanje dece i omladine. Novi planovi i programi za škole u SAPV u tom pogledu bitnije se ne razlikuju od starih, što znači da se mogu očekivati rezultati slični onima koje je davao stari obrazovni sistem. Da navedemo samo neke pokazatelje po kojima zaključujemo da ni u reformisanoj školi neće se bitnije menjati pozicija i funkcija knjige.

Već smo istakli da u zadacima nastave iz pojedinih predmeta (svejedno za koji stupanj obrazovanja i vrstu škole) nigde nije istaknuto da je cilj nastave da odneguje i formira kao trajnu životnu potrebu čitanje (dela lepe književnosti, naučne, naučno-popularne i razne stručne literature), kao još uvek osnovnih izvora znanja i informacija neophodnih svakom radnom čo-

veku, da bi tokom celog svog radnog veka mogao biti proizvodno i u kulturnom pogledu u toku tekuće neprekidne procesualnosti i inovacija, mora ići, kako se to kaže, u korak sa vremenom. Naša stara škola samo je izuzetno, a ne po pravilu, kako bismo mogli očekivati, vaspitavala i obrazovala ličnosti koje su duboko prožete potrebom za stalnim stručnim i duhovnim razvitkom i napredovanjem. Reformskim zahvatima, koji su upravo u toku, ta kapitalna intervencija u novom sistemu vaspitanja i obrazovanja mora bitno da izmeni staru mediokritetsku školu. Nova škola koju stvaramo ne sme ostaviti mesta predstavama da se uči zato da se obezbedi što bolji položaj u društvu, već da bi se, usvajanjem određenih znanja, osmislio lični život i unapredio život socijalističke zajednice. Vaspitati i obrazovati takvu ličnost prosto nije moguće ako se već na dečjem i omladinskom uzrastu ne formiraju čitalačke kulturne sklonosti trajnog karaktera.

Međutim, na sižeima nastave, kao i po karakteru nastave, u našim školama teško da je moguće masovno postići takve rezultate. Naša nastava postavljena je na dva stuba, od kojih ni jedan ne može da obezbedi dovoljno dubinski prodor u psihologiju ličnosti. Jedan je udžbenik, koji učenik doživljava ne kao željenu knjigu spoznaje, već kao birokratsko vaspitno-obrazovno sredstvo kojemu mora prilagoditi svoje želje, sklonosti i ambicije. Drugi je nastavnik, kao konkretni predstavnik društvene prisile, pred kojom se polaže ispit »znanja i umeća«. Knjiga, kao neprisilni i originalni izvor znanja, samo izuzetno, u minimalnom izboru, učestvuje u vaspitno-obrazovnom procesu. Na nju se nastava ne oslanja, iako računa sa njenim fakultativnim učešćem.

Izborom nastavne građe, promenom odnosa škole prema društvu i društva prema školi moguće je na ovoj paraleli poboljšati mnogo šta u sistemu vaspitanja i obrazovanja. Dosadašnji potezi u reformi kretali su se uglavnom u ovom pravcu. Međutim, mi moramo do kraja i radikalno raskrstiti sa školom kao prisilnom institucijom, u kojoj se uči, a ne otkriva, spoznaje i fermentizuje ličnost, a to znači i sa nekim našim predstavama o osnovama na kojima naša socijalistička škola treba da počiva.

No, da bismo knjigu i probranu pisanu reč uopšte, kao najvrsnije i najpouzdanije sredstvo vaspitanja i obrazovanja postavili na njeno pravo mesto, s tog mesta, iz epicentra nastave, mora biti pomerena uvažena nastavnikova ličnost, nezamenjiva inače kao faktor u organizaciji nastave, kao tumač, saradnik i animator u procesima žive pedagoške prakse. Zadužen da tumači i predstavlja znanje koje treba da prenese na učenike, nastavnik ne stiče da se pozabavi svojim stvarnim zadacima, onim koji su mu određeni već samim činom postojanja već datih znanja u formama i sadržajima, koje on, zapravo, treba jedino da pripremi za nastavu i, shodno zadacima koje je postavio, da odredi svoju funkciju u procesu. To da je nastavnik u nastavi živi predstavnik nauke i znanja — ma to defakto i bio — ne može biti za školu podeseo, niti je našoj savremenoj kulturi potrebno da ga tako postavi. Kada se nastavniku daju tako široke obaveze i ovlašćenja u nastavnom procesu, onda uspeh u nastavi zavisi isključivo od njegovih ličnih sposobnosti i zalaganja. Koliko je on stručno sposoban, radan i odgovoran u poslu, toliko učenici dobiju. Njemu je ostavljena ne samo velika sloboda (da interpretira i predstavlja svojom ličnošću i znanjem ceo jedan predmet, nauku, struku)

nego i mogućnost da samoinicijativno, po sopstvenom nahođenju, bez traženja bilo čije saglasnosti, prekraja ovako ili onako nastavne planove i programe, da iz njih odabira, sažima ili proširuje pojedine partije u gradivu i sl. Sve to, najemu nastava omogućuje, čak ga u izvesnom smislu i upućuje na takvo ponašanje. Možda tu nema problema kada je u pitanju dobar pedagog i visoko stručan nastavnik.

U vremenu sa izuzetno bogatom izdavačkom delatnošću iz svih oblasti i drugim veoma razvijenim informativnim sistemima, zbog čega je i samouki rad na obrazovanju u visokom stepenu omogućen, očigledno je da nastavnik svoje epicentrično mesto u nastavi mora da podeli sa drugim konsultantima, koji bi, često samo pedagoški upotrebljeni od strane nastavnika i nastave u celini, jedino mogli da obezbede ostvarivanje načela o svestrano razvijenoj ličnosti. U današnjem uslovima, dakle, ne da se ničim pravdati načelo o neprikosnovenosti znanstvenog i pedagoškog autoriteta izvođača nastave. Jugoslavija danas ide u vrh evropske liste zemalja po broju izdatih naslova, iz svih oblasti. Četrnaest hiljada naslova godišnje! To je neiscrpam rezervoar mogućnosti za nastavu kao nešablonizovan kreativni proces. Iz te bogate riznice nastava mora, ako ne želi da ostane uska i neobaveštena, da crpi svoje obrazovno-vaspitne sižee i ideje svakodnevno, na način i u meri koja bi bila utvrđena nastavnim planovima i programima. To očigledno, podrazumeva nove, do sada retko korišćene metode u nastavi, one koje se šire nisu mogle uvoditi, jer su sistemski bile onemogućene. Tako je, recimo, samostalnog rada kod učenika bilo samo u onoj meri u kojoj se mogao ispoljiti prema nastavnikovom predavanju i prema udžbeniku (ukoliko ga uopšte tako koristi). Ali, kako je i jedan i drugi izvor zaštićen gotovo neprikosnovenim autoritetom, onda se oni javljaju, hteli to ili ne, kao izvor za nekritičnu akumulaciju znanja. Ukazivanjem na druge izvore (u meri koja ne bi suviše opteretila učenika): knjigu, film, opit, savremeno kulturno-umetničko stvaralaštvo i drugo, učenik bi bio postavljen u položaj da kritički ispituje i da se ponaša kao subjekt u nastavnom procesu.

Sociološka istraživanja kulture naših ljudi pokazuju da i naši obrazovani građani veoma malo čitaju i da, završavajući svoje školovanje, uglavnom ostaju na onim znanjima koja su stekli dok su se obrazovali, što znači da naše obrazovne strukture ne prate i ne koriste dovoljno znanja, naučna, stručna, tehnička i druga dostignuća u nas i u svetu. Na takvo stanje, pored drugih faktora, znatno je uticao dosadašnji školski sistem. Dovoljno je upozoriti na neke primere koncepcijskih zamisli u novim nastavnim programima da se vidi da bez izvesnih inovacija odista nije moguće bitno uticati na jedan od krupnih problema naše kulture uopšte. Obavezna školska lektira navedena je samo iz maternjeg jezika, što u ovom slučaju proizilazi iz same prirode nastavne materije. Ali, pitamo se, ne vodi li pravi i najsigurniji put i u druge oblasti znanja i veština preko izbora odgovarajuće literature, koja bi se ugrađivala u vaspitni i obrazovni proces. Dileme ne može biti. Treba samo taj put, do širih i pravih horizonata u prostore pojedinih znanja, veština, profesija, trasirati na način koji ne bi značio neprihvatljivo proširivanje programa. Intervencijama i inovacijama u metodici nastave, kao i u organizaciji nastavnog procesa, mogli bi se bez opterećenja učenika ugraditi novi kvaliteti upravo sa područja knjige.

Organizaciono-pedagoški aspekt ovoga pitanja su školske biblioteke, definisanje njihovog položaja i funkcije u nastavi. Na to pitanje naša nastava nije, ni praktično ni normativno, dala potpun i jasan odgovor. Do danas je ostala dilema kakvu funkciju imaju školske biblioteke, kakvi su to obrazovno-vaspitni punktovi u školskom sistemu? Deklaracija u prilog knjige ima na pretek, ali još uvek nema sistemskih rešenja, koja bi tu deklarisanu svest i potrebu prevela u oplodnju.

Ista ova pitanja nameću se i drugim zemljama. Nedavni izveštaj UNESKO-a o krizi obrazovanja osuđuje ove tradicionalne metode vaspitanja i obrazovanja pretpostavljajući im formulaciju »obrazovanja putem biblioteka«, i još šire: »školu bez zidova« (doslovno i figurativno). I UNESKO-ve spoznaje, dakle, idu ka knjizi kao osnovi svakog obrazovnog sistema. U Africi, u Gani, imaju ljudi običaj da kažu za dete koje je završilo školu: »Edze wolo mli«, što na jeziku g a znači: »Knjiga je zatvorena«. U nas to ne kažu, ali misle. A trebalo bi da je suprotno: Knjiga je otvorena.

97

Dr Milan Crnković

ESTETSKE VREDNOSTI LEKTIRE I DELIKATNOST PRVOG KONTAKTA DIJETETA S KNJIGOM

»Knjige ne mogu nadomjestiti život, ali mogu učiniti neizmjereno mnogo da on bude bogatiji«, rekla je jedna američka proučavateljica dječje književnosti (M. H. Arbutnot) u svojoj knjizi o dječjoj lektiri (*Children and Books*, 1964). Upravo radi tog obogaćivanja života, mogućnosti poniranja u život, radi obuhvatnih pogleda na fenomene i cjelinu života, radi otvaranja očiju pred ljepotama, spoznajama, slikama koje tolikima ostaju skrivene i nedostupne, radi spoznavanja sebe u svijetu i svijeta u sebi — djetetu treba što prije otvoriti vrata u riznicu umjetničke književnosti, dijete treba učiniti čitateljem. Treba smatrati diskriminacijom ako su jednom dijelu djece (grad, knjižnice, roditeljska briga i mogućnosti) pružene u tom pogledu daleko veće šanse nego drugom (selo, periferija, nedostatak knjiga i stimulacije). Problem približavanja knjige djetetu postaje još delikatniji i odgovorniji u vremenu i sredini kakva je naša gdje se na nedovoljnu razvijenost, slabu mrežu knjižnica i nedoraslu i brojčano malu čitateljsku publiku svaljuju loše, uz poneke dobre, posljedice naglog prodora i sukoba suvremenih medija, često lagodnijih i privlačnijih, koji, barem na određenom stupnju, odalečuju od knjiga. Uloga školske lektire kao jezgre oko koje treba da se razvija dječja lektira, kao šanse koja se pruža svakom djetetu, postaje u takvim okolnostima i vrlo važna i vrlo odgovorna. Zahvaljujući njoj, dijete koje nije taj status steklo u nekoj drugoj sredini, postaje ili ne postaje čitatelj, dobiva ili gubi ključ i ulaznicu za sudjelovanje

u jednoj zanimljivoj i bogatoj životnoj predstavi. Stoga ako itko ili ikoja djelatnost nema pravo na pogreške, pogotovo ne bi smjelo biti lutanja, ni pogrešaka, ni slabosti bilo kojeg tipa — od ljudskih do materijalnih — na ovom području. Općoj, vrlo širokoj i vrlo potrebnoj raspravi o problematici dječje lektire htio bih se, ovom prilikom, priključiti s nekoliko teza uglavnom u vezi s estetskim vrednotama lektire i delikatnošću prvog kontakta djeteta s knjigom.

Jedno, čini mi se, treba prihvatiti kao aksiom: neumjetničkom, što znači slabom, neživom, nezrelom, nema mjesta u dječjoj lektiri. Ne bi možda trebalo zvučno izvikivati, kao što su to činili stari, parolu: Za djecu je dobro samo ono što je najbolje! — jer takav stav može voditi i na krive putove, na primjer na zanemarivanje prirodne ograničenosti dječjeg svijeta. Za djecu je dobro ono što je dobro i za njih dobro. Ako je riječ o umjetničkoj literaturi, dobro je ono što je umjetničko, što udovoljava općim umjetničkim kriterijima. Iz toga jasno slijedi, prije bilo kakve druge rasprave, da se neumjetničko ne može braniti nikakvim drugim pretpostavljenim vrijednostima kako god one lijepo zvučale, recimo bilo kojom sa skale odgojnih vrednota, već iz prostog razloga što u umjetnički slabom i neuvjerljivom tekstu i ostale tendencije, zbog životne neuvjerljivosti, ostaju neuvjerljive i neaktivne, fiktivne. Dakako, ne treba zanemariti ni drugu stranu medalje: nedostatak, ili deklarativni ili pretpostavljeni nedostatak bilo kakvih odgojnih vrijednosti, ili čak suprotstavljanje određenom prihvaćenom kodeksu vrijednosti, ni u kom slučaju ne potvrđuje eo ipso umjetničku vrijednost djela. Prava su umjetnička djela uvijek duboko odgojna ponajviše stoga što su umjetnička. No što jest a što nije umjetničko?

Iako su opći umjetnički kriteriji jasni, kad se radi o čitateljima u prvim razredima osnovne škole, treba imati sluha za specifičnu realizaciju tih kriterija u dječjoj književnosti. Tu ništa ne koristi dokazana umjetnička vrijednost djela ako ono ostaje inaktivno zbog ograničenosti koje vrijede na toj dobnoj i razvojnoj razini. Djecu umara ono što ne razumiju, djeca odbijaju ono što nije u skladu s njihovim interesima, bježe od onog što im je tuđe. O tome je već davno izvrsno pisao P. Hazard. Mi možemo dijete voditi, i treba da ga vodimo, ali mu ne možemo ništa nametnuti. Potrebno je dijete poznavati, spustiti se do djeteta ne zato da mi postanemo infantilni i da se, bježeći od lošeg u svijetu odraslih, sklonimo u nekakav, zbog ograničenosti i naivnosti izjednačene s neznanjem, siguran infantilni svijet, nego upravo zato da dijete možemo voditi postupno, bez potresa i uspješno. Bez sumnje je potrebno i važno da dijete postane čitatelj, a lektira traži velik napor: potrebno je dobro poznavati dijete da bismo otkrili i pružili mu knjige toliko djetetu bliske i privlačne da mogu svladati njegov otpor i prisiliti ga na napor čitanja knjige.

Rečeno je već često: dobra je za dijete, a to znači i umjetnička, samo ona knjiga koju dijete može čitati, u kojoj uživa, a nije dobra, nije dakle u tom smislu umjetnička jer nije živa, makar odrasli naljepili na nju sve etikete klasičnosti, ona knjiga koju djeca ne razumiju, baš kao što za odraslog vrlo obrazovanog čitatelja Ilijada i Odiseja na grčkom nisu ni vrijedna ni umjetnička djela ako on ne zna grčki. Umjetničko se, dakle, u dječjoj lektiri može definirati kao ono što je živo, istinito i uvjerljivo jer se može rekon-

struirati u dječjoj uobrazilji, prepoznatljivo djetetu jer se može identificirati s nekim njegovim svjesnim ili nesvjesnim doživljajem, ono što može dijete uzbuditi, pokrenuti u njemu proces sudjelovanja, omogućiti mu da ugleda dio svoga svijeta, ono što ga je navelo da nadograđuje uživljujući se i suživljujući, ono što ga tjera da se divi, da strepi, želi, navija, osuđuje, da se veseli i da pati. Svaka knjiga koja je kadra da izvede to čudo namijenjena je djetetu i nijedna se ne može nazvati dječjom ako nije kadra da uspostavi komunikaciju s djetetom.

No ovakve jasne spoznaje ne pojednostavnjuju problem dječje lektire onoliko koliko bi se to nekome moglo učiniti u prvi mah. Djeca u prvom razredu osnovne škole, u dobi kad se prvi put samostalno susreću s knjigom, usprkos mnogim zajedničkim karakteristikama i omeđenjima prema odraslima, nisu nimalo homogena bića koja bi se dala svesti na nekoliko odrednica, a neće se homogenizirati ni u iduće četiri ili pet godina o kojima govorimo u smislu: grupa te i te dobi, rječnik od toliko i tih riječi, sposobnost pažljivog praćenja tolike količine teksta, sklonost za irealno ili realno, mogućnost proširenja rječnika i interesa do te mjere i sl., na osnovi čega bi se onda odredila ta i ta lektira, te i te knjige, kao pogodne i obavezne za svako dijete, pa bi se znalo: kao što će se u tom razredu svladati te i te računske operacije, tako se moraju pročitati ta i ta djela. Mislim da takav pojednostavljeni pristup lektiri, koliko god on odgovarao izdavačima, sastavljačima programa, pa možda i nastavnicima, počiva na krivim premisama i ima opasne posljedice. Računske operacije su teret koji dijete mora svladati, kao i poznavanje slova, tehniku čitanja, da bi moglo komunicirati i smjestiti se u svijetu u kojem će živjeti, dok umjetnički tekst nije priprema za nešto, nego je vlastiti doživljaj, spoznavanje i građenje svijeta i projiciranja sebe u svijet. Uprkos svim tumačenjima i uputama, ako ih ima dijete kao čitatelj ostaje samo s knjigom i ništa nije postignuto ako knjiga nije kadra da ga uzbuđi. Ako je prisiljeno na čitanje bez razumijevanja, tada se u njemu stvara otpor, uvjerenje da je knjiga nešto dosadno, što će rezultirati bježanjem od knjige, a željeli smo djetetu obogatiti život stvarajući od njega čitatelja. Sva problematika dječje lektire osobito je osjetljiva i takva da o pravilnim ili nepravilnim rešenjima ovisi sklonost za cijeli život u prvoj fazi samostalnog čitanja, u prvom kontaktu s knjigom.

Grupa djece kojoj se obraća nastavnik i školski program vrlo je različita s obzirom na mogućnost samostalnog čitanja, daleko različitija no u odnosu na sposobnost da svlada najosnovnije računske operacije. Ta djeca različitih naravi pripadaju različitim čitalačkim tipovima te ih neće moći privući jednaka knjiga. Ona dolaze iz različitih sredina u kojima su im bile pružene različite mogućnosti. Ako nemaju čitalački, a ono jedna imaju slušalački staž (pričali su im priče i učili ih pjesmice, a druga nemaju); jedna imaju gledateljski staž (lutkarstvo, pionirsko kazalište, televizija), a druga nemaju, jedna možda već i poznaju mnoga književna djela koja im sad namjenjuju za lektiru jer su im ih drugi čitali, dok će za neke sve biti novo i prvo; jedna su lako i dobro svladala čitanje, druga troše najveći dio energije na svladavanje pismovne šifre te i ne dopiru do sadržaja.

Razlike su toliko velike da se globalnim, neizdiferenciranim pristupom ne može postići uspjeh. Ne samo da se gube kao čitatelji ona djeca kojoj

bi trebalo posvetiti posebnu brigu i posebne metode, nego se olako propuštaju i takvi pojedinci koji bi se lako razvili u čitatelje da im je u pravo vrijeme pružena prava knjiga. A da li možemo biti sigurni da se u onih desetak knjižica obavezne lektire nalazi prava knjiga za svakog iz toliko raznorodne grupe? Nisam u to nimalo siguran, kao što sam s druge strane, poput tolikih koji se bave proučavanjem dječje lektire, sasvim siguran da za svako dijete postoji prava knjiga za svako doba, samo je treba naći. Zato spomenuta M. H. Arbutnot zaključuje: »Treba poznavati dijete i poznavati knjige jer se za svako dijete može naći prava knjiga u pravo vrijeme«. A logične praktične konsekvence ovakvog stava, koji bi mogao stajati kao motto cijeloj djelatnosti oko dječje lektire, vrlo su jasne i dalekosežne, a svode se na dva osnovna zahtjeva: potreban je velik izbor knjiga i potreban je individualni, mentorski pristup djetetu.

Mislim da nije moguće izvršiti nekakvu plodonosnu kritiku postojećih programa lektire ako se ne poštuju konsekvence navedenih zahtjeva i ne ispune glavni uvjeti. Ako propisujemo određen broj knjiga koje svaki učenik mora u određenom razredu pročitati, u prvim razredima osnovne škole bit će svaki takav popis i dobar i loš, za neko dijete pogodan, za drugo neprihvatljiv. I ne vjerujem da se dobar popis uopće može napraviti.

100 Ne vjerujem također da će popis — s ovog stanovišta, udovoljavanja interesa i mogućnosti svakog djeteta i stvaranja čitatelja — biti bolji ako se izmijene postoci u odnosu između domaće i strane književnosti ili pisaca iz vlastite republike prema piscima iz drugih, ma da sve to može biti važno i potrebno s nekog drugog stanovišta. Nametanje knjige, ne znam kako dobre i vrijedne, kojoj pojedini kandidat za čitatelja nije dorastao, koja mu ostaje strana, nerazumljiva i odbojna pojačat će otpore protiv čitanja, što može dovesti do averzije prema čitanju i potpunom otklanjanju knjige. Izvršiti, nasilno, plan lektire a izgubiti pritom buduće čitatelje bio bi zaista naopak i žaljenja vrijedan posao. Neka, dakle, ostanu ovakvi popisi obvezatne lektire po godištima, dotjerajmo ih ako treba koliko se može, ali neka to bude samo kao nekakva osnovica i neka nastavnik u školi ima pravo i dužnost da je nadopunjuje i mijenja prema sklonostima i mogućnostima svojih učenika i neka se nastavniku pruži sva pomoć da to može dovoljno vješto i uspješno činiti.

Mi se bez sumnje nismo dovoljno bavili tehnologijom stvaranja čitatelja, nemamo nikakvih izradenih metodologija, ne tražimo od nastavnika niti mu pomazemo u tom da u svoj širini i u detaljima upozna sva djela koja bi, prema grubim propračunima, mogla doći u obzir za određenu dob, ne pružamo mu pregledne informacije o izboru djela i izdanja s kojima bi mogao imati uspjeha kod određenih tipova učenika i ne podupiremo njegova nastojanja bogatim, moderno uređenim i funkcionalno vođenim školskim bibliotekama. Da bismo stvorili svjesne čitatelje, djeci treba više nuditi knjige nego ih nametati, više ih zavoditi knjigama nego opterećivati, više im režirati susrete s knjigama nego propisivati odozgo, treba im pomagati u početku da se nađe ono pravo a kasnije postupno uklanjati jednostranost. Neka, dakle, ostanu popisi obvezatne lektire po godištima, ali neka nastavnik kao mentor ima pravo da ih se ne drži kad god to nalažu interesi nje-

gove grupe, da ne bi zadržavao one koji jure naprijed i obeshrabrivao one koji idu polaganije. I neka postoje drugi, široki, vrlo informativni, dobro proučirani, svima dostupni popisi lektire koji će omogućiti mentoru da za svaki specifični slučaj nađe rješenje, da zaista bude kadar svakom učeniku ponuditi pravu knjigu u pravo vrijeme. Na taj način mogla bi se, čini mi se, riješiti mnoga pitanja za koja se sada teško nazire rješenje, kao što su spomenuti odnosi između domaće i strane književnosti, odnosi među književnim vrstama i sl. Tako bi daleko veći broj književnih djela i pisaca dobio šansu da se u praksi potvrdi i dokaže, dok bi umjetno uzdignuta djela morala u ravnopravnoj borbi dokazati svoju vrijednost, tako bi i nova djela poznatih pisaca ili prva djela još neafirmiranih a talentiranih pisaca, mogla brzo ući u optičaj.

Mislim da se treba osloboditi shvaćanja kako je lektira nekakva sve-tinja, nekakav zakon, kako biti na popisu lektire znači biti velik pisac, kla-sik, kako se neko djelo i pisac ne smiju bez dopuštenja odozgo unijeti na popis, kao što treba pobijati shvaćanja da je lektira nešto dosadno, staro, školsko, školničko, gnjavatorsko. Lektira, to je dio nastavnika i škole u vrlo važnom i presudnom poslu stvaranja čitatelja, to je svjež, bogata i uvijek nova živa informacija o knjigama koje mogu zanimati, privući i uzbuditi dijete određene dobi i određenih predispozicija, to je neprestana velika iz-ložba uz pomoć mentora gdje se može tražiti dok se ne nađe, odbacivati bez prijekora, zamjenjivati jedno drugim, zadovoljiti vlastitu žed i vlastite sklo-nosti pod značajkim pozornim okom mentora. Lektira je studentski vješto režiranje mogućnosti da svako dijete u početku nađe knjige s kojima će se prijateljski i da kasnije ne može bez knjige. Lektira polazi od širokog i de-taljnog proučavanja književnosti, u ovom slučaju u prvom redu dječje, i od jednako širokog i detaljnog proučavanja djeteta, njegovih potreba, želja, sposobnosti, sklonosti i ograničenja. Ona polazi od poštivanja književnosti i poštivanja djeteta. Njoj je cilj ne da dijete znade odgovoriti na pitanje: »što nam je pisac htio reći« nego da dijete nađe u piščevu svijetu sebe i da knjiga pobudi u njemu procese koji mogu doći do izražaja bilo kada i gdje i u bilo kakvoj formi. Nuđenje i praćenje lektire za nastavnika je i indikativna povratna informacija relevantna za mijenjanje ili učvršćivanje već stečenih sudova o djeci ili knjigama. U lektiri se veliki rezultati ne mogu očekivati bez bogato uređenih i dobro vođenih školskih i drugih knjižnica. Lektira se protiv lošeg utjecaja drugih medija bori tako da ih iskorišćuje za svoje ciljeve, za propagandu i upoznavanje djela. Lektira se na ovom stupnju bori za dječju književnost, jer bez nje ne može, ali će je napustiti kod pojedinaca ili grupa, u cjelini ili pojedine vrste ili djela, čim se pokaže da ona smeta, da odbija dijete ili mu bilo kako ne odgovara. Lektira može sma-njiti razlike u šansama gradskog i seoskog djeteta, djeteta iz obitelji inte-lektualaca i nekvalificiranih radnika. Lektira donosi tisuću praktičnih koristi, od poboljšavanja vještine brzog čitanja do usvajanja potrebnih stavova ili stjecanja znanja, i nastavnik je kao mentor svjestan svih tih koristi, ali je u isto vrijeme svjestan da to nije ni pravi, ni prvi, ni jedini cilj lektire: ona prije svega nudi umjetnost i umjetnički doživljaj, a do njega se ne do-lazi ni prisilom, ni nametanjem, ni ustrajnim izvršavanjem zadatka, ni da-vanjem loših ocjena. Lektira je velika riznica s mnogo odaja koje treba

djeci otvoriti i osvijetliti da bi našla ono što traže makar ne znaju što traže, da bi našla užitak koji obogaćuje život.

Ako neke od iznesenih teza zvuče utopijski s obzirom na naše opće ili mjestimične prilike, utoliko više treba u praktičnim nastojanjima poštivati njihovu logiku, izbjegavati moguće pogreške i ne zadovoljavati se nikakvim minimalnim, privremenim i ograničenim rješenjima pogotovo u delikatnoj fazi prvog kontakta djeteta i knjige.

Radojica Tautović

102 CAPEK MEĐU OSNOVCIMA

(Naučna fantastika u lektiri za osnovne škole)

Kada odabira dela za školsku lektiru, pedagog se obično koleba između malog čitaoca i pisca. On se pita da li svoj izbor da prilagodi detinjem interesovanju ili spisateljskom merilu. Dok se osnovci mahom interesuju za takozvanu »paraliteraturu«, od pustolovnih romana do stripova, književnici naginju umetničkoj literaturi višeg reda. Doduše, razlika između literature i »paraliterature« gubi se tokom književne istorije. Šklovski je primetio da viteški romani i bajke prelaze iz »visoke« književnosti u dečje i petparačko štivo; u drugim trenucima, isti proces uzima obrnuti smer. Pa ipak, suočavajući se sa problemom lektire za osnovnu školu, mi danas dospevamo na raskršće »paraliterarnih« i literarnih tekstova. U svom ekstremnom obliku, to raskršće izgledalo bi ovaako: Paja Patak ili Alisa u Zemlji čuda?

Ono bi se moglo izbeći na taj način što bi se blokirao put kojim osnovci hrle ka popularnom Diznijevom junaku. Tada bismo zapazili da i put umetničke književnosti počinje da se račva. Na tom putu ostali bi samo pedagog i literat. Ovaj drugi koraćao bi stazom jedne književnosti koja ne guje prevashodno estetske kvalitete; onaj prvi odabrao bi stazu jedne drukčije književnosti koja nastoji da takve kvalitete uravnoteži sa moralnim vrednostima. U vezi s tim, odmah valja reći da stav pedagoga više odgovara postavljenom problemu. Pošto je u pitanju literatura za decu, i to još lektira za osnovne škole, jasno je da ovdje ne može biti govora o čistom artizmu; već samim tim što se radi o književnosti za decu, posredi je književnost sa određenom namenom koja uključuje i odgovarajuću vaspitno-moralnu intenciju.

Pri svemu tome, podjednako greše i pedagog i literat. Pre svega, i jedan i drugi odbacuju »paraliteraturu«; potom, oni razmatraju samo onu književnost koja se piše za najmlađe, a zanemaruju tekstove koje stvaraju najmlađi. Ovi tekstovi, međutim, imaju vaspitnu vrednost ne samo za decu već i za roditelje. Izgleda da je Karl Marks nazreo tu njihovu vrednost, kada je učinio sledeću napomenu: »Deca treba da odgajaju vlastite roditelje«. Svojim poetskim testovima, mališani bi doista mogli odgajati roditelje za spontanost, maštanje i slične osobine od kojih su se odrasli otuđili. Najzad, isti tekstovi odgajaju i samu decu. S obzirom na to, neki od njih dali bi se uklopiti i u sastav školske lektire.

Ali, taj sastav određuje se prema različitim, jednostranim, čak i disparatnim merilima koja mogu dezorijentisati i deformisati detinji duh. Po svojoj prilici, jedan adekvatan kriterijum ležao bi u tački u kojoj označena merila konvergiraju. Sem toga, verovatno je da ova tačka konvergencije nije fiksirana u tradicionalnoj estetici. Sama po sebi, književnost za decu predstavlja bitniju inovaciju, pa već zbog toga izmiče tradicionalnom merilu odabiranja i vrednovanja. Ona se po tom merilu ne može ni afirmisati ni negirati. Premda nije lišena estetskih kvaliteta, ona bi se podavala samo nekom širem vrednosnom kriterijumu koji bi prevazilazio takvo merilo.

Povinujući se prvom impulsu, čovek je sklon da isti kriterijum traži u humanizmu. No, u svojstvu traženog parametra, klasični humanizam je isto tako neprikladan kao i tradicionalna estetika. Ako ova poslednja prenebregava specifična svojstva književnosti za decu, onaj humanizam previđa specifične osobine samoga detinjstva. Njegov vidokrug obuhvata čoveka »uopšte«. Klasični humanist je vajao uopštenu, idealnu figuru čoveka, izostavljajući one osobene crte koje bi u nju urezale klasa, generacija, klima ili epoha. Štaviše, on je pretpostavljao da te crte narušavaju izvajanu figuru. Polazeći od takve pretpostavke, Arnold Toynbi je zaključio da savremena puerilnost razara klasičnu humanost. Prema ovom engleskom istoričaru, detinjstvo danas likuje u kultu tela i sporta, a taj moderni kult obezvređuje klasičnu kulturu.

Klasični humanizam je prevaziđen Marksovom vizijom čoveka. Marks je uvideo konkretne crte što ih u čovekov lik upisuje stvarna istorija. Pošto je konstatovao da se istorija javlja kao smena generacija, on je uočio da celi naraštaji dece bivaju ubačeni u materijalnu proizvodnju; stoga je desetine i desetine stranica Kapitala posvetio dečjem radu. Očigledno, Marksova vizija ljudskog bića sadrži određenu ideju o detetu i detinjstvu. Na žalost, čak i mnogi marksisti dozvoljavaju da ova samosvojna, nova ideja ostane u senci, mada bi ona mogla osvetliti bitne fenomene detinjstva, pa i čvorne probleme književnosti za decu.

Marks je fenomen detinjstva povezao sa pitanjima rada, jer je suštine čoveka tražio u ljudskom činu, a ne u nekom apstraktnom biću ili duhu. Za njega, ovaj čin nije svodljiv na nužni rad koji se obavlja pod pritiskom fizičke potrebe. Prinudni i parcelisani rad je **otuđena forma** takvog čina, a **neotuđiva bitnost** ovog potonjeg sastoji se u čovekovo **samodelatnosti** (die Selbstbetätigung), koju Marks opisuje kao razvitek »individua u totalne individue«. U samodelatnosti koju kruniše umetničko stvaranje, ljudska jedinka

stvara samu sebe kao integralnog čoveka. Ova samodelatnost je slobodna kao igra, a produktivna kao rad; drugim rečima, ona premošćuje pradávni ponor, između igre i rada.¹⁾

Ona je dosledno potvrđena tek u naučnom komunizmu koji je Marks nazvao »praktičnim humanizmom«. Ovde, dakle, ona se isto tako zasniva na nauci, kao što vrhuni u poeziji i umetnosti. Sjedinjujući igru i rad, samodelatnost u isti mah obrazuje sliv umetnosti i nauke. Franc Mering je oštroumno zapazio kako se taj sliv ocrtava na stranama Marksovog Kapitala, a naročito u njegovoj prvoj glavi. On veli da „ova prva glava spada, sa čisto literarne strane, u najznačnije spise što ih je Marks napisao“. Po njemu Marks je „shvatio Lesingove reči — da u potpunom izlaganju pojam i slika pripadaju jedno drugom kao muž i žena«. S obzirom na to, Mering ističe „umetničke sposobnosti koje je Marks u velikoj meri imao, i koje su došle do izražaja i u njegovim naučnim delima“, Danas se umetnost i nauka slivaju na tlu naučne fantastike, koja ulazi u školsku lektiru, pošto je počela dominirati literaturom za mlade i najmlađe.

Posle svega, prilično je jasno da Marksov pojam samodelatnosti implicuje ne samo jednu viziju detinjske igre, već i anticipaciju savremene književnosti (koja zbližuje umetnost sa naukom). Taj pojam obeležava tačku gde konvergiraju razna merila za izbor školske lektire. U stvari, on formuliše pravo, traženo merilo koje omogućuje da se isti izbor uskladi sa bićem današnjeg deteta, kao i sa stremljenjem savremene književnosti.

Ovo stremljenje, međutim, razliva se u svojevrсну deltu: jedan njen krak činila bi umetnička literatura, a drugi — takozvana paraliteratura. Može biti da književnost za decu teži da oba kraka sastavi ujedno. Ako je to tačno, onda bi ocrtana težnja odgovarala Marksovom ukusu: tvorac Kapitala voleo je da čita »paraliterarne« romane Dime Starijeg, kaogod i umetničko delo Servantesa. U naše doba, ista težnja je dostigla svoj najdalji stvaralački domet u naučnoj fantastici: jednim delom, ova fantastika se stvara unutar literature; drugim delom koji zaseca u nauku, ona se kreće izvan literature, ali paralelno s njom. Baš zato što uspostavlja organski kontakt umetnosti sa naukom, naučna fantastika izgleda izvanredno podobna da u potpunosti redovnu nastavu i školsku lektiru. Škola, naime, otvara deci nauku; ona im otvara i umetnost; izgleda, na žalost, da im ona ne otvara prolaz između ove dve sfere, — a naučna fantastika omogućuje upravo taj prolaz, koji dobija presudan značaj za savremenu civilizaciju.

Čini se da razmatrana fantastika više privlači male čitaoce negoli njihove pisce i pedagoge. Na dan 5. novembra 1969. godine, beogradska Politika je u svom dodatku „Teleobjektiv“ objavila 45 osnovačkih književnih tekstova, od kojih je 26,6 odsto variralo naučno-fantastične teme. Sa navedenim podacima može se uporediti čitanka Petra Gudelja Ruke i jabuke

1) Zbog ograničenog prostora, ovde je koncept samodelatnosti sveden na najneophodniju skicu. Pisac je pokušao da ga potpunije razvije i osvetli u svom ogledu »S one strane ideala i fakta« (R. Tautović: Čekić, str. 11-44. Izd. Nolit, Beograd 1971. godine).

(izd. Naučna knjiga, Beograd 1969. godine). Od 145 književnih priloga što ih sadrži ova čitanka za V razred osmoletke, samo 2,06 procenta otpadala bi na naučnu fantastiku. Znači, trinaest puta manje nego u »Teleobjektivu«²⁾. Prema tome, kad je reč o naučnoj fantastici, pisci daju neuporedivo manje no što njihovi mali čitaoci traže.

Biće da od istog manjka pate i programi za osnovne škole od I-V razreda. Ukoliko naš utisak nije pogrešan, od ovoga deficita najmanje bi trpeo program SR Hrvatske. Bez obzira na to, nameće se impresija da programi lektire ne drže korak sa dečjim interesovanjem, kao ni sa stremljenjem savremene književnosti koja sve dalje zalazi u naučnu fantastiku³⁾. U tom pravcu, oni bi još više zaostajali za kinematografijom i televizijom; uostalom, filmski i televizijski ekran smatra se privilegovanim igralištem naučne fantastike.

Bilo da se razigrava na filmskom platnu ili na štampanom listu, ova poslednja mora se probijati i u dimenziju igre. U tu dimenziju lako ulazi njen fantastični element, ali je pitanje da li u nju može prodrati i njen naučni element. Tumačeći poznato delo Johana Huizinge *Homo ludens*, izvesni komentatori misle da sama nauka nije igra, ali da naučni um može delovati jedino u atmosferi igre, pored ostalog — i u atmosferi ironije i travestije. Poljski filozof i pisac Stanislaw Lem otišao je još mnogo dalje. Oslanjajući se na kibernetičku teoriju igara, on je svekoliku kulturu zamislio kao čovekovu strategijsku igru sa prirodom. Ovde, međutim, potrebno je zapitati se da li se ovaj kibernetički koncept igre razlikuje od njenog estetičkog shvatanja. Za razliku od toga koncepta, ovo shvatanje pretpostavlja **fair-play** kao neophodnu normu; ali, u oba slučaja, pod igrom se razume borba svoje vrste; na svaki način, kibernetički pojam nema nikakva posla sa retoričkim i romantičnim praznoslovljem o igri.

Izloženi pojam sazдалa je kibernetika koja revolucionise nauku i tehniku, a u daljim efektima — i današnju književnost. Preskačući detaljniju analizu, za ovaj mah je dovoljno konstatovati da kibernetika omogućuje automatizaciju proizvodnje. Sa svoje strane, automatizacija ukida neposrednu vezu radnika sa oruđem rada: regulativni automati sve više posreduju između čoveka i alata. Ukoliko učestvuje u takvom proizvodnom procesu, radnik učestvuje manje rukama nego svešču. A svest se ne podaje spoljašnjoj regulaciji i kontroli. Ona je podložna, uglavnom, čovekovoј autoregulaciji. Na taj način, automatizujući proizvodnju, naučno-tehnički prevrat oslobađa radnikovu ličnost. On je čini raspoloživom za samodelatnost, pa i za onu igru koju podrazumeva estetsko stvaranje.

2) Autor je ovo poređenje načinio i komentarisao u svom ogledu »Preporod u znaku NF« (R. Tautović: Čekić, str. 189-206. Izd. Nolit, Beograd 1971. godine).

3) Čudno je što razmatrani programi ne uzimaju u obzir naučno-fantastični roman Desanke Maksimović »Pradevojčica«, iako bi on mogao naći na interesovanje i razumevanje među učenicima V ili IV razreda. To je utoliko čudnije, što isti programi obuhvataju neka srodna dela, recimo — Čapekovu »Veliku doktorsku bajku« ili Rodarijevu »Planetu ispunjenih želja«.

Ali, u datom trenutku, te mogućnosti su prisutne više u laboratoriji nego u fabrici; one su značajnije za budućnost nego za sadašnjicu; najzad, one su najživlje dočarane u naučnoj fantastici, to jest u književnoj anticipaciji sutrašnjeg dana. Stoga bi ova fantastika bila od prevashodnog interesa za dete koje već danas otevljuje budućnost, a u prvom redu — njenu moguću vedrinu i širinu. Iz istog razloga, ova fantastika bi u programima školske lektire morala dobiti daleko više mesta no što ga sad ima. Pravo na to mesto daje joj njena sposobnost da rešava neka osobena protivrečja naučno-tehničkog prevrata. Još koliko sutra, kada sadašnja deca budu stasala, visoka racionalizacija proizvodnje obavezivaće ih da regulišu svoje impulsivne i emotivne postupke: jasno je da se kompjuterima mora rukovati mnogo racionalnije nego plugom ili čekićem. Samim tim zaoštriće se protivrečje između racionalnosti i emocionalnosti. Za sociologe i psihologe, ovo protivrečje ostaje otvoreno pitanje. Reklo bi se da ga zasada najprikkladnije rešava naučna fantastika, usklađujući naučno saznanje sa strasnim maštanjem. Povrh svega, ta vrsta literature nagoveštava konvergenciju naučno-tehničkog prevrata sa socijalnom revolucijom. Ona predskazuje da automatizacija proizvodnje vodi pretvaranju prinudnog rada u slobodnu samodelatnost.

106 Umesto da i dalje pratimo lanac zaključaka, ovde se možemo zaustaviti i reći da naučna fantastika na najsavremeniji način izražava i podstiče ljudsku samodelatnost, koja dete čini čovekom. Ukratko, ona udovoljava najobuhvatnijem i najtrajnijem merilu ljudske vrednosti, te samim tim i merilu za školsku lektiru. Po sebi se razume da šire prisustvo te fantastike u lektiri ne bi isključivalo ostale žanrove (od narodnih pripovedaka do stihova Stevana Raičkovića, od Andersenovih bajki do Tvenovog humora). Zauzvrat, ovo prisustvo bi još više omogućilo da se mali čitaoci sprijatelje sa piscima. Ono bi ih sprijateljilo u vedroj i toploj atmosferi žive ljudskosti.

Dragoljub Jeknić

PROBLEM A NE PITANJE

Mislim da odavno, kada je reč o lektiri, nema mesta pojmu pitanje, već pojmu problem. Oni se bitno razlikuju. Pitanje se rasprostire, problem sve više zaokružuje i sužava do nerazbijenosti. Ima se utisak da diskusije o istom to zaokruživanje dovode bliže stepenu potpunog bezizlaza.

Jer naše diskusije o jednoj stvari, konkretno lektiri, i praksa idu jedno mimo drugog. To onespokojava buduće diskutante. Na sarajevskom simpozijumu o lektiri 1974. godine postavljeno je i pitanje literature nesvrstanih i potreba da se u lektirama naših škola što pre pojavi bar jedno

delo iz tog sveta. Pa ništa. Takođe je tom prilikom izraženo čuđenje što u programima ovdašnjih lektira, kao i u čitankama za osnovnu školu, nema ni Jame Goranove ni Stojanke Kulenovićeve. I opet, do sada, ništa. To onespokojava.

Problem čitanja je, po mom mišljenju, jedan od bitnih problema naše ljudske savremenosti. Mi smo uspeli da obezbedimo polumilionska i veća primanja i dobrim šoferima, i valjanim tokarima, i metalostrugarima, i zavarivačima, i livcima, i limarima, i kovačima u velikim preduzećima, ali nismo uspeli da mnoge među tim ljudima ubedimo da postoji i knjiga, koja, u suštini, kada se stvari dobro postave, razmisle, nije skupa, ali je piscu plaćena malo, jer izdavači takođe primaju milionske pare mesečno, a te pare, ako neko jeste izdavač, ne padaju s neba, već izviru iz knjige koju pisac stvara, mučno, usamljениčki, kao vuk.

Još tragičnije je to što ne čita naša ni sitnija ni krupnija inteligencija. Ništa ne čitaju stotine i stotine prosvetnih radnika po gradovima, palankama, selima. Nije teško videti kako su se, poput mnogih drugih, upravo prosvetni radnici prosto ogradili, zabarikadirali od knjige kokošinjcima, svinjcima, garažama, radionicama, stolarijom, goblenima, ribarskim priborima, gluvoćom svake vrste. Oni ne čitaju ništa! Naležu kvočke, goje prasiće, muzu krave, timare telad, bave se švercom duvana, preprodajom i izradom raznih akvarijuma i sl.

Veliko je pitanje koliko čitaju i komisije kojima je plaćeno, honorarno, masno, debelo, da sastave programe školskih lektira. U komisiji Republičkog prosvjetno-pedagoškog zavoda Bosne i Hercegovine, koja je sastavila program školske lektire za osnovce, i koji je još na snazi, bio je samo jedan od urednika izdavačkih kuća koje se bave izdavanjem upravo te lektire, svi ostali su savetnici u prosvetno-pedagoškim zavodima, nastavnici, učitelji. Čitaju li oni dela koja unose u plan lektire ili to rade na osnovu prethodnih planova, na osnovu znanja i poznavanja koje su poneli iz davnih školskih klupa, na osnovu, možda, kritika, recenzija, sugestija? Mislim da uglavnom tako rade, a više je nego izvesno da su nabrojani oblici nepouzdati i smešni. Kod odbira posebno novih dela za lektiru ne možemo se osloniti na norme koje su važile juče, na bivše ukuse, na ranije kriterijume, pogotovu zbog toga što se mnoga dela troše, habaju, osipaju, što se gube iz života jer u njemu nikada nisu ni stajala na sigurnim i svojim nogama. Ne možemo se osloniti ni na tekuću kritiku, jer se sa svih strana čuje, a to je i istina, da je naša tekuća kritika nepouzdana, jedno prijateljsko tapšanje i nameštanje, rođačko-rodbinska u nekim sredinama više u nekima manje. Čitajući mnoge tekstove i prikaze o novim delima, a potom i sama dela lako se uveravamo u istinitost izrečenog, a s druge strane prećutno se zaobilaze dela umetnički uspelija, izvesnija, književno realizovanija. Pogotovu ako je njihov autor sam, izvan grupa, daleko od čaršije, nedarovit u trgovinskim poslovima, nespretn sa kritičarima, koji izniču preko noći, koji se angažuju takođe po nekakvim ključevima, koji nisu u stanju da govore sami o delu, o pojavi, koji, oblačeći svoje tekstove u neka moderna ruha, u stvari samo variraju u drugim literaturama napisane, zapisane teoreme, postavke, premise, opserviranja. Dobijamo tako iz dana, iz sata u sat, samo verzije kritičkih metoda i postupaka,

ali ne, osim kada su u pitanju čestiti stvaraoci na tom polju, kojih takođe imamo, i jasne predstave o stvarnosti konkretnih dela.

Komisije koje sastavljaju planove lektira morale bi, dakle, čitati dela koja u te spiskove i planove unose. Morale bi delovati nepristrasno, ravnodušne na imena pisaca, na mesta njihovog rođenja, na njihove nacionalne i druge pripadnosti i posebnosti. One bi morale pratiti savremenu književnu produkciju, morale bi biti živo i aktivno biće savremenosti. Međutim, poražava činjenica koja govori i svedoči suprotno. Poražava ta nečitalačka atmosfera na svim nivoima. Jer, pogledati treba, na primer, koliko je, to jest koliko nije, našao svojih čitalaca i ovaj časopis koji smo ovde pokrenuli — *Detinjstvo*. On bi morao stizati u svaku školu, u ruke svakom nastavniku, ne samo sprskohrvatskog jezika. Ili: u Bosni je, prve dve tri godine, u program lektire za osnovnu školu uvršteno i nekoliko izbora iz savremene jugoslovenske i bosanskohercegovačke proze i poezije. Mislim da je to bilo pametno, uprkos činjenici da izbori imaju krupnih nedostataka, mislim da dete u višim razredima osnovne škole treba da se upozna sa osnovnim tokovima i važnijim dostignućima savremenog našeg pesničkog i proznog stvaralaštva, mislim da smo dužni da mu to i na ovaj način omogućimo. Ali te knjige, opet, nisu došle tamo gde treba. One su još uvek u magazinima knjižara, po stelažama školskih biblioteka, onih koje su imale novaca da ih kupe, ali je malo koji nastavnik uradio nešto konkretno da te knjige zažive, zatraju, otvore svoje nesumnjivo bogatstvo.

Kalkuliše se i sa samom prodajom knjiga. Razni agenti, akviziteri, trgovački predstavnici i njima slični utiču kod pojedinih školskih upravitelja na izbor knjiga pa i lektire. Daju se provizije koje odgovornog, tj. neodgovornog organa u školi udaljuju od izbora koji je nužan i navode na izbor koji pogoduje njegovoj kesji. Vi to razumete. To se inače razume.

Čvrsto stojim na stanovištu da je pogrešno, na primer, osrednjoj knjizi našeg pisca pretpostavljati osrednju knjigu stranog autora. U našim programima ima dosta takvih osrednjih uvezenih ostvarenja, a ima i naših, posebno u lektiri za niže razrede. Čuju se, međutim, mišljenja šta će osnovcu savremena poezija, savremena pripovetka, dajte mu što više svetskih prostora. To je pogrešno. Detetu trebaju savremena literarna ostvarenja, jer to nije više ono posleratno dete, već jedan novi naraštaj koji ispunjava sale na bit i pop koncertima, koji ima nove predstave o životu, koji raspolaže saznanjima kakvim do skoro nisu raspolagali, ili još uvek ne raspolažu, ni njihovi očevi!

S druge strane, u Bosni i Hercegovini, opet kao primer, objavljeno je četrdesetak dela za decu i mlade, kako se to već nomenklaturiše, s temom iz narodnooslobodilačkog rata i revolucije, šta bi to značilo ako bismo sva ta dela uneli u lektiru? Smešno. Jer sva se ta dela sadrže u svega nekoliko najboljih među njima. Interesantnije je tu uneti druge literarne vidove: ratni putopis, dnevnik memoar, **Jamu, Stajanku, Kazivanje o jednom pokolenju**, možda.

I ovlaštan pogled na spiskove lektire u BiH pokazuje da ima dosta knjiga prevedenih sa stranih jezika. Mislim da prednost moraju imati naši pisci uvek kada je u pitanju ista tema, i tu treba pod a davati naše pisce, a pod b strane osim u slučajevima kada je reč o delu potvrđenih i univer-

zalnih značajki i osobina. Jer, koja je to literatura za nas i naše ljude uopšte važnija od ove koju imamo, koju smo stvorili i koju stvaramo mi, Jugosloveni? I zašto brojati — ovoliko pisaca iz Srbije, ovoliko iz Hrvatske, ovoliko iz Vojvodine, ovoliko sa Kosmeta? Mi se tada ne ponašamo kao pisci, a pošto pisci i ne sastavljaju programe lektire — onda se oni, članovi tih komisija, ne ponašaju odgovorno, ozbiljno, ljudski. Merilo mora da bude delo a ne nacija. Ja tako mislim. I mislim da se takođe neozbiljno ponašaju i oni koji ovako kalkulišu i nariču: ovo je knjiga dečja, za decu, ovo nije, ovo je za odrasle, ovo je detetu neprimenjivo. Baš tu, na toj relaciji, dolazi do mnogih krivih spojeva. Jedan od njih je i taj koji pokazuje da se u spiskovima lektire nalazi i dobar broj detinjastih knjiga. Ne prosečnih, nego preživljenih, ispraznih, deklamatorski sročениh, jedva izguranih iz sebe, saz-danih otpacima tvoračke energije, ako se takve energije, u konkretnim slučajevima, i imalo u sebi. Baš zato što decu, kontinuirano, od rata naovamo kljukamo detinjarijama, šarenim lažama, istim štivima, Patka Vaska Pope, koja se odjednom, stidljivo u zagradama, kao slučajan primer, nađe u čitankama, izaziva čuđenje, ali mnoge istinski i oduševljava, podstiče da traže, da misle drukčije, lepše, potrebnije.

S druge strane, komisije prave dugačke spiskove lektire, a nastavni planovi i programi zahtevaju svega po šest, sedam, osam lektirne obrade godišnje. Čini se da se i tu vide neki nesporazumi. Ima tu i slobode, koja bi trebala da bude stvaralačka sloboda svakog nastavnika ponaosob, ali je veliko pitanje, pošto program ne insistira na konkretnim delima, pošto ne propisuje konkretna dela, koja to dela, iz dugačkog spiska koji imaju, nastavnici daju i tumače kao umetnički najbolja, najpotpunija. Mislim da neću pogrešiti ako kažem da su u masi slučajeva to one knjige koje se u potrebnom broju nađu u školskoj biblioteci, kojih se nastavnici trenutno sete, koja odnekud pamte, još iz vremena svoga đakovanja. Teško onda da tu ima nekog valjanog sistema, neke potpunije obrade književnog teksta, nekog suštinskijeg prožimanja stvarnosti dela i stvarnosti u kojoj se interpretira. Pogotovu u seoskim školama, (a selo nam puni gradove đacima i omladinom, radnicima i službenicima), materijalno siromašnim, prilično začaurenim u samom jezgru — nastavničko-učiteljskoj strukturi.

Čak i u listovima i časopisima pedagoškog smera i određenja malo se prostora daje osvrtima na nova literarna izdanja: zbirke pesama, proze, romane, esejističke i druge knjige. Ja, u vezi s tim, poznajem i osnovnu školu u svom mestu, na Tjentištu. Sve do dana današnjeg ta škola, sa četrdesetak prosvetnih radnika, ne dobija ni jedan jedini čak ni pedagoški časopis ili list, šta više ni »Prosvjetni list«, organ prosvetnih radnika BiH! A koliko je takvih! I otkuda onda ti ljudi da obrađuju lektiru kako valja, da znaju šta se dešava, do kakvih pomeranja dolazi u struci, u pozivu od koga žive?

U spisku lektire, važećem u BiH, narodne pesme i pripovetke planirane su u svim razredima od petog do osmog, i to iste, a nema ni pomena nekakvim knjigama, koje se mogu naručiti, napisati, ako napisane nisu, o našim velikanima nauke, tehnike, jezičkog i drugog stvaralaštva. Mislim da bi morale postojati knjige, ili bar knjiga, o Tesli, o Pupinu, o Pančiću, o

Karadžiću, o Ruđeru Boškoviću, da spomenem samo nekoliko među najznačajnijim našim ljudima stvaracima. Nema ni naučno-popularnih knjiga, a toliko je stihozbirki, proza malog umetničkog dometa, preživljenih u svakom smislu.

Najzad, problem lektire u školi sveden je samo u okviru jezika, a to je takođe prevaziđena stvar. U Bosni i Hercegovini sada je u upotrebi udžbenik Poznavanje prirode za četvrti razred čiji je autor dr Oskar Senk. To je jedan divan, primeran udžbenik koji je uz naučnu građu predvideo i lektiru. Ja mislim da i svi drugi nastavni predmeti treba da imaju to. Ona će doći do onog prožimanja, makar i početničkog, nauke i literature, umetnosti o kome je govorio i Svetozar Marković pre 100 godina, a koje je naraslo do paradoksalnih razmera u svom nedogađanju.

Problem lektire treba, dakle, ponovo učiniti pitanjem literature. Ne samo formirati komisije za sastavljanje dugačkih spiskova knjiga, već naći žive, obrazovane, sposobne ljude za taj izuzetno odgovoran posao, ljude koji neće gurati knjige prijatelja u te spiskove, nepotkupljive ljude, ljude kojima je stalo do knjige, do umetnosti, do drugih ljudi, onih koji rastu i uključuju se u društvene tokove i promene.

Na književno delo se, po mom mišljenju, ne smiju vršiti nikakvi pritisci spolja, ono se ne sme podvrgavati nekakvim ključevima i drugim veštačkim podelama i klasifikacijama, protiv kojih je i samo, samim umetničkim činom, samom svojom umetničkom istinom, ono se ne sme politizirati, ono se mora posmatrati kao biće koje propada, nestaje, ili biće koje živi svojim autentičnim i unutrašnjim i spoljašnjim životom. Razumljivo: živi samo ono delo koje je u sebe uključilo relacije nas samih, a nimalo nije važno koje je to pošlo za rukom: Makedoncu ili Slovincu, našem Mađaru ili Albancu. Važno je da ono ima naš, jugoslovenski, i ljudski, smisao.

Potom još treba raditi na demistifikovanju i namernoj priči o navodnim tekstovima za decu i tobožnjoj nepristupačnosti mnogih knjiga deci. Mislim da školski tekstovi, školske knjige, školski pisci ne postoje. Postoje dela sasušenog i bića i korena, i dela koja to jesu i onda kada pisac nije mislio na te tradicionalističke gore spomenute kriterijume, na školsko kao ograničeno, kružno, didaktičko, prizemno, kada je mislio na život, na detinjstvo kao prostor humanosti, ljudskosti, svetrajnosti, univerzalnosti igre i saznanja.

I još samo da kažem to kako se antologije književnog stvaralaštva ne koriste kao lektira u školama. Imamo dobrih, vrlo dobrih antologijskih izbora, ali pažnja sastavljača spiskova lektira ne domašuje ih, a upravo dobri antologijski izbori poezije i proze mogu biti put i putokaz samim komisijama za njihov rad.

O PROBLEMU ALEGORIJSKO-SATIRIČNIH DJELA U DOMAĆOJ LEKTIRI ZA OSNOVNE ŠKOLE

U programima domaće lektire za osnovne škole postoji izvjestan broj djela alegorijsko-satiričnog tipa. Sva ta djela su u umjetničkom smislu nesporna; štaviše neka od njih mogla bi da se uvrste u reprezentativni dio svekolikog svjetskog književnog stvaralaštva. Pa ipak, čini nam se da je umjesno razmisliti o podesnosti takvih djela za svrhu za koju se preporučuju, posebno kad je u pitanju jedna takva forma književnog uzdizanja kakva je domaća lektira.

Ne eksplicirajući svoje opredjeljenje, pokušaću u najkraćim crtama da objasnim suštinu naše dileme.

Alegorijsko-satirična djela predstavljaju relativno složene književne mehanizme u kojima postoje dva nivoa, dvije ravni. Vidljiva ravan (ravan bukvalnog značenja) jeste ravan u kojoj se realizuje fabula, dok nevidljiva ravan (ravan alegorijskog značenja) jeste ravan ideja. Naravno, te dvije ravni su u čvrstoj komunicirajućoj sprezi i između njih mora da postoji neka vrsta paralelizma.

Rasprostranjeno je mišljenje da ravan bukvalnog značenja predstavlja prikrivajući sloj, ispod kog egzistira prava suština djela; pri tom se primjena alegorijskog postupka motivirane piščevom namjerom da se sačuva od cenzure, napada onih koji bi se mogli prepoznati u ružnoj slici i tsl. Dakle, zastupnici takvog mišljenja favorizuju alegorijski sloj, smatrajući onaj drugi efemernim književnim trikom, nekom vrstom prozirne dimne zavjese, kroz koju »jake oči« vide stvarnu suštinu.

Manjkavost navedenog poimanja alegorijsko-satiričnih djela dolazi, prije svega, zbog lošeg razumijevanja funkcije alegorije kao figure. Alegorija, naime, mnogo više naglašava i čini uočljivom suštinu neke pojave, nego što je prikriva. Jer, alegorija djeluje nametljivošću i bizarnošću slike, prema kojoj je praktično teško ostati indiferentan. I tek uhvaćena u takvoj slici, određena ideja zavređuje opštu pažnju i afinitet, što nije posjedovala kao čista apstrakcija.

Prema tome, prikrivalački karakter alegorije je samo formalan. Naivno bi bilo vjerovati da su baš toliko naivni bili cenzori, pa i obični čitaoci, mnogih takvih djela i da su spremno prihvatili atraktivnu fabulu kao puku igru piščeva duha.

Kao što je poznato, djeca kao čitaoci posjeduju dovoljan kvantum naivnosti, što ih, zapravo, i zadržava u vidljivoj ravni djela, u granicama bukvalnosti fabule. Alegorijski sloj (ravan ideja) obično njima ostaje nedokučiv iz dva osnovna razloga: (1) djeca nemaju dovoljno iskustva da pojme složenu etičku ili filozofsku problematiku koju prividno bezazlena sadržina emanira, (2) djeca nisu sasvim usvojila način mišljenja odraslih, prije svega ne složenu igru relacija značenja.

Da bismo praktično razjasnili našu dilemu, poslužićemo se sa dva primjera iz lektire.

U Lafontenovim basnama, kao u ostalom u basnama uopšte, odigravaju se mnoge komične i ozbiljne drame životinjskog svijeta. Djeca čitaoci uživaju i reljefno uhvaćenim fizionomijama životinjskih likova, u vješto režiranom zapletu i u komici. Alegorijski sloj, u kom je predstavljena feudalna Francuska sa poročnošću svog društvenog života, ostaje djeci nedokučiv. Slučaj je još komplikovaniji kad Lafonten načinja, a on to često čini, moralne dileme u kojima je čitaćevo opredjeljenje teško ili nemoguće.

Istina, sve basne nisu u etičkom pogledu komplikovane kao Lafontenove. Ali, ostaje činjenica da su one uvijek pisane za odrasle i da sadrže dileme i iskustvo odraslih. Paradoks što su od djece prihvaćene ne treba da nas zavede da sa njime ne postupamo oprezno.

Swiftov roman Gulliverova putovanja obično se susreće u nešto pojednostavljenoj verziji — kao izbor pripremljen za mlađu čitalačku publiku. Ipak, i pored toga problem uvrščivanja tog djela u domaću lektiru za osnovne škole postoji. Djelo je, kao što je poznato, puno ironije, crnog humora, grotesknog predstavljanja čovjeka kao bića koje se »kupa u moru gluposti osvjetljeno samo ikatkad sićušnom iskrom uma« i sl. Na nivou primarnog sloja taj roman djeluje, međutim, kao izuzetno atraktivna fantastična priča, koja istovremeno asimilira u sebi draži avanturističkog romana i putopisne literature. Mladi čitalac prati, najčešće sa uživanjem, avanturu jedne bogate fantazije, ne sluteći iza toga tamnu sliku Engleske Swiftovog doba i skeptične ideje pisca o čovjeku i njegovom slučaju u svijetu.

Hedonistički efekat koji pomenuta i slična djela izazivaju u djeci-čitaocima možda nije umanjen njihovim neprodiranjem do alegorijskog sloja — ta djela i samo jednom svojom dimenzijom pružaju dosta — ali ostaje izvjesno da onaj suštinski vid satirično-alegorijskog mehanizma djeca ne shvataju i da piščev nadmoćni »smeh nad glupostima sveta« ne dopire do njih.

Risto Trifković

NEŠTO UOPŠTE O ŠKOLSKOJ LEKTIRI I NAPOSE O BOSANSKO-HERCEGOVAČKOJ DANAS

Izvinjavamo se što ćemo počesto govoriti o opštepoznatim stvarima. To je na neki način neizbježno. Tako je opštepoznato da se lektira za osnovnu školu propisuje od strane za to pozvanih prosvjetnih organa u republikama odnosno pokrajinama. Nosilac programa obavezne lektire za osnovnu školu u SR BiH je Republički prosvjetno-pedagoški zavod u Sarajevu tj. njegova ovlaštena Komisija od 11 članova (primjećuje se da nema predstavnika Udru-

ženja književnika BiH kao da nije prvenstveno riječ o literaturi!). Iz naglašene obaveznosti proističu dalekosežne posljedice i za literaturu i za čađe, naravno. Naime, jedan izbor iz literature biva izdvojen i preporučan za upotrebu u nastavi književnosti u osnovnim školama. To automatski znači da je nadređen drugom broju jednako vrijednih djela te da je na taj način i nehotice privilegovani, povlašteni. Naravno da rečena izdvojenost (izbor) u načelu podliježe određenim kriterijumima. Pitanje je kakvi su? Iz uvodnog teksta koji potpisuje komisija nije jasno o kakvim je kriterijumima riječ. Oni su mahom uopšteni. Takođe, oni bi morali biti javno izloženi i proklamovani i tek nakon dogovora i diskusije i predloga svih zainteresovanih društveno verifikovani. Bez toga, bez udjela i učesća javnosti, i to aktivnog, nimalo formalnog, lako je moguće da se potkriju proizvoljnosti pa i pogreške i pristrasnosti. Opštepoznato je takođe da se jedni te isti izbori djela, s manjim varijacijama, ruletski vrte i tapkaju uvijek u istom mjestu, oko istih autora, tako da se može dobiti utisak kao da se u svijetu literature malo šta od značaja događa. Sve se izgleda dogodilo! Na taj način se čak i nehotice određen broj djela konzervira i ustoličuje umjesto da se neprestano obnavlja te na taj način ide ukorak i naporedo sa kretanjima u literaturi i novim pojavama u njoj. Tako je obavezna lektira za osnovne škole u SR BiH na snazi od 1972. god., iako, paradoksalno, upravo uz ovaj izbor lektire ide i jedan već citirani proslavni naputak u kome se govori o »obnavljanju izbora lektire novim djelima« te se nadalje insistira na reviziji dotadanjeg i postojećeg. To je u svakom slučaju primjeran princip a loša praksa ili očevidan raskorak između riječi i djela. Mislim da bi se pored načela javne rasprave i otvaranja prema društvu ubuduće valjalo svake dvije godine vršiti bar djelomične korekcije u smislu obnavljanja i praćenja novih dostignuća. Time bi se realizovao proklamovani princip i uskladile riječi sa činovima. Takođe, je opštepoznato da je obavezna školska lektira za izdavače unosna stavka u smislu tržišno-komercijalne prode te da je to danas možda **jedina** knjiga domaće literature, i literature uopšte, koja je stvarno tražena i rado čitana. Jasno je da iz te uslovne a jednostavne činjenice proističe važnost lektire i njena privlačnost kako za mnogobrojne izdavače tako isto i ništa manje za zastupljene odnosno odsutne autore, ali i za čačke roditelje, te za čađe same, i za njihove nastavnike, što znači za društvo u cjelokupnosti. U vezi s tim uči u obavezno propisano štivo namjenjeno školama doista je velika privilegija i preimućstvo. Jer, znajući, i poznavajući naš osvjedočeni nečitalački mentalitet, našu već dugu i duboku, začaurenu tradiciju i istoriju nečitavanja i nedruženja sa literaturom, uz činjenicu sve skuplje knjige, lako je moguće povjerovati da bi i naši danas najpopularniji, i najviše čitani autori, a svakako i najvrijedniji, bili daleko manje traženi bez potpore i protekcije lektire nego što to danas faktički jesu, čak, usuđujem se reći, i jedan Andrić, ili Čopić, itd. Ostavljajući po strani njihovu stvarnu vrijednost koja je van sumnje, a zbog koje se i nalaze u lektiri, oni bi takođe bili manje uticajni nego što takođe jesu. Načinite ovakav jedan opit: izostavite za jedan period rečene pisce a uzmite sasvim druge, one koji danas ne idu. I šta će se dogoditi? Prvi će rapidno u tiražima opasti, a drugi naglo skočiti, porasti. Pri tome vrijednost ostaje nediskutabilna i u jednom i u drugom slučaju. Iz, dakle, notorne činjenice da je lektira, za škole (os-

novne ali i srednje, i za studije, naravno) obavezna i propisana kao važea, dakle meritorno oficijelno oktroisana, proističu višestruke odgovornosti onih koji je odabiraju, vrstaju, preporučuju. To ne mora značiti, dabome, da se jedino čita ono što se mora, što je napućeno, jer se čita, i čitaće se, i van toga, ali se prvenstveno čita što je u programu škola. Postoji, zna se, jedan period u razdoblju čovjekova života, period uzrastanja i sazrijevanja kad se počinje sa pojačanom konzumacijom literature, stripa, i sl. uglavnom avanturističko-sentimentalne, zatim erotične i sl. To su sve uslovne refleksne etape u stasanju ličnosti smjenljive i zavisne ne toliko od ličnosti do ličnosti koliko od sloja do sloja dječaka i djevojčica. Tada se budi nezajažljiva želja i glad za saznavanjem svijeta koji mladog čovjeka muči. U tom, dakle, razdoblju literatura nesumnjivo nalazi i uvijek će nalaziti svoje mjesto, vršiće svoju ulogu. Tada dolazi na red faktor usmjeravanja. Šta, koga i kako čitati? Kako podići, odnjegovati, izoštriti mladi čitačev ukus za lijepo i dobro? Kako ga kritički osposobiti za samostalno prosuđivanje? Tada uskače propisana školska lektira i, naravno, nastavnik čija je funkcija doista prvorazredna jer u pravilu je sugestivna, podsticajna stimulatívna, ili, suprotno, što je rjeđe, negativna, ravnodušna, mlitava, bezbojna. Tada se razvija ljubav za knjigu ili odbojnost. Ponekad susret s knjigom ima presudno značenje. Ili je bar imao. (Sad je televizija zauzela dobrim dijelom negdašnje mjesto književnosti.) No čak i sama gola činjenica da se nešto mora i treba čitati, i to s razumijevanjem, uz vlastito učešće, a pod presijom zadatka i ocjene, takođe nije za odbaciti, jer je u to vrijeme i potreba za konzumacijom štiva najveća. Tako se susreće i ukršta nužnost i htijenje. Naravno, to su sve mahom opštepoznate stvari koje ponekad olako gubimo iz vida pa ih je neophodno ponavljati čak i uz rizik banalnosti i dosade, prežvakivanja poznatog. Upliv na psihu mladog bića, čitača, na njegovo formiranje, i stvaranje ukusa, na mogućnost da čitanje preraste u stalnu potrebu tokom života, itd. stvara od lektire pretpostavku suštastvenosti koju joj pridajemo i koju stalno moramo imati na umu i pred očima. Iz tih, ali i svih drugih ovdje nepomenutih ali podrazumijevajućih razloga, bitno je da se odabir djela vrši pažljivo, delikatno, na osnovu određenih kriterijuma koji moraju biti precizno formulisani, jasni dostupni. Oni su, uproščavajući, svodeći ih na bitno, dvojaki: estetski i vaspitni. Pod estetskim podrazumijeva se visoka literarnost djela, naravno samjerena uzrastu čitaoca, a vaspitnost je već sadržana u literarnoj vrijednosti ali i produžena u značenju širenja saznanja o svijetu u kome živimo i putem lektire. To znači, naravno ne grubo i direktno, nego na literaturi svojstven način, posredno, vaspitavanje u mladoj ličnosti najpozitivnijih vrijednosti života. Istina, to se u samom aktu čitanja sustiče, spaja. To je nerazdvojna cjelina. Estetski čin nikada nije sam sebi svrha, pa čak i kad bismo to htjeli. Tu iznimke od pravila ne može biti. Čitanje je obogaćivanje ličnosti. Proširivanje saznanja i vidokruga o čovjeku, sebi i svijetu. To je takođe razlog da princip igre nije i ne može biti jedini princip dobre literature za djecu i uopšte. On je uvijek ponešto drugačiji i viši i zahvatniji. Naravno da iz svih tih primarnih razloga odabiranje djela za lektiru ne može i nije praktični zadatak nekolicine stručnjaka i znalaca nego stvar više zainteresovanih faktora. U principu program lektire mora biti verifikovan od strane javnosti a prije svega od najneposrednije zainteresovanih:

od autora do nastavnika preko mladih čitalaca i njihovih roditelja do pedagoško-prosvjetnih institucija i tijela. Drugo je pitanja kako praktično udovoljiti tim mnogobrojnim zahtjevima. I bez sumnje složeno, sto izlazi iz okvira ovog i ovakvog razmatranja. Ali nužno. Jer svako zatvaranje umnožava probleme i nosi potencijalne štete i opasnosti koje su ponekad nesagledljive. Ne bi se smjelo da dešava da slučajnost kumuje sastavljanju programa lektire, da su kriteriji neodređeni, labavi. Da na sastavljače djeluje trenutna moda, u stvari pomodnost. Da neki pisci budu preforsirani, a drugi bezrazložno odsutni, itd. Tu nekog reda mora biti. Ako u načelu stvar podvrgnemo principu estetsko-vaspitne funkcije lektire, onda smo početka kretni kako treba, izbjegli smo lutanje, ležernost, protekcionizam, i ostale moguće nedostatke, a prije svega **konzerviranje** jednih te istih vrijednosti. Iz zadovoljavanja ovog osnovnog načela proističe i metod kako odabirati najbolje od najboljeg, po kom pravilu. To znači iz uže literarne sredine (republičke, nacionalne) odabrati najbolje, osvjedočene vrijednosti, zatim paralelno i srazmjerno i odgovarajuće vrijednosti ostalih naških literatura, a zatim odabrana djela staviti u dvostruk odnos: prema svjetskoj literaturi i prema klasici. S tim da je izbor stalno izmjenljiv a naročito kad je riječ o savremenoj literaturi.

Kad bismo sad bacili pogled na program lektire za osnovne škole koji je na snazi u SR BiH, ustanovili bismo da znatan broj označenih djela odgovara namjeni i svrsi lektire za određena razdoblja, ali da ima i izvjesnih nejasnoća, nedostataka ili samo upitanosti. Tako se izvjesna imena češće ponavljaju iz razreda u razred. U lektiri se nalazi čak 7 djela Branka Ćopića. Zmaj se javlja svega 2 puta a Radović tri, samo u drugom razredu 2 puta. Andersen se javlja takođe samo 2 puta a zato imamo zastupljenu i Perl Bakovu ili Bulata Okudžavu čiji uvršteni roman **Zdrav bio, đaće*** nije neinteresantan, ali u izvjesnoj proporciji i relaciji sa drugim autorima on doista „visi“. On je, naime, a to važi i za druge, bio slučajno dostupan pa je našao mjesto u programu lektire. U programu je i poznati roman **Poslednji Mohikanac** Fenimora Kupera Džemsa ili neka djela Kiplinga i Kervuda i njima sličnih autora a zalud ćete kao pandan njima tragati za **Hajduk Stankom** J. Veselinovića. Kao nekom vrstom naškog »vesterna« sa idealizovanom istorijskom fabulom i potkom, od čega naravno pate i nabrojana djela stranih izvikanih autora. Uzalud ćete takođe tragati za jednim izborom Šantićeve poezije koja uz rodoljubivo-zavičajne i socijalne ima i simpatične ljubavne referencije itd. Takođe neće vam nigdje oko zapeti za jedan izbor iz poezije Maka Dizdara ili Izeta Sarajlića iako upravo ova dva pjesnika, svaki na svoj način, prezentuju sadašnjost i savremenost bosanskohercegovačke poezije i to na najbolji način. Čak je u starijim razredima naš jedini nobelovac Andrić zastupljen samo sa jednim jedinim naslovom: izborom pripovjedaka **Kula**. Time je nanesena višestruka nepravda Andriću a poremećen je i omjer u prezentaciji stvarnih vrijednosti naše novije literature. To na neki način jeste i svođenje na periferiju Andrićevog višestrukog značajnog djela i čak nehotično pojednostrojanje Andrića. Takođe, da li je, pitamo se, danas već dovoljno iz obimnog Lalićevog opusa, preporučivati samo početnu zbirku priča **Izvidnica** kad je znano i jasno svima da je Lalić upravo u svojim docnijim djelima dao neponovljive priloge našoj cjelokupnoj literaturi iako, na-

ravno, ni rečene priče nisu bez valjanosti. Da to i nehotice nije umanjivanje stvarnih (pravih) vrijednosti koje smo dostigli u poslijeratnoj literaturi? Jer ne samo da je na taj način oštećen pisac, nego je data i kriva slika njegova razvitka a i kao da je kretanje u literaturi zaustavljeno i zamrznuto na davnoj i dalekoj tački, što je, naravno, netačno. Sastavljači su se djelomice izvukli iz rečenih nedoumica i nezgoda jer su preporučili proučavanje i bosanskohercegovačke proze i poezije i savremene jugoslovenske proze i poezije putem svojevrsnih izbora i panorama, ali i to je tek samo jedna mogućnost, jedna pomoćna zgušnjuta slika situacije koja u izvjesnoj mjeri popunjava praznine i ništa više. Jer ovakvi izbori su nužno šematični, parcijalni, fragmentarni. Takođe, kad poredimo izbor i broj djela stranih autora, savremenih i klasičnih, omjer ide na štetu domaćih, mada ne i brojčano, razumije se. Naime, kvalitet odabranih imena je dobrim dijelom ispod značaja domaćih, bar u letimičnoj uporedbi. Takođe, na snazi je još uvijek i vladajućí evropocentrizam. Ostaju nepoznata i neistražena i neuvedena u svijet lektire ogromna područja Afrike, Azije, Južne Amerike, itd. dakle nesvrstanog svijeta čija literatura do nas mukotržno dopire. Lektira je samo refleks opšteg stanja i kašnjenja na tom području. I u tom smislu ubuduće se mora nešto bitno mijenjati.

116 Pitanja ima napretek, i mogućih dvoumica, iako, s druge strane, svjesni smo i složenosti i teškoća posla na ovom području, te da se ništa prekonoc niti jednostavnom čarobnom palicom ne može izmjeniti. Ono što doista možemo jeste nastojanje da se stvari kritički sagledaju i da se iz zbira tih dobronamjernih primjedbi izvlače pouke za akciju. Da se, naime, uvijek ima na umu prevashodna suštastvenost i odgovornost ovog delikatnog posla. Put ka prevladavanju slabosti ove ili one vrste jeste put osvajanja i potvrđivanja principa, kriterija. Kad se na tome složimo i nađemo, sve druge postaje lakše i lakše ostvarivo.

*) Da ponekad doista djeluje slučajnost, tj. postojanje prevedenog djela koje se onda uvrsti u lektiru ne svjedoči samo primjer Okudžave nego i činjenica da se ne pamti da je ikad inicirano da se za potrebe lektire prevede neko značajno djelo specijalno za tu svrhu. Uzima se ono što postoji, što je posredstvom izdavača već uvedeno!

NARODNOOSLOBODILAČKA BORBA U DJELIMA LEKTIRE

Svijet ratnog djetinjstva u djelima s temom NOB viđen je i prenesen kao doživljaj, kao neposredno doživljeno djetinjstvo ili kao evokacija događaja ili čak kao nizanje slika često faktografski uhvaćenih na vjetrometnom putu borca-partizana. Pretežno pisana u tehnici crno-bijelog slikanja i sa pozitivnim junacima, literatura na temu NOB u prvoj deceniji poslije oslobođenja i kasnije još nije bila dospjela dotle da se pozabavi dublje psihologijom mladih i njihovim unutrašnjim doživljajima. Blizina događaja i vremena o kojem su pisali bez neophodne distance namentnula je na svoj način osoben tretman ratne građe i suzila prostor ne samo piscima dječje literature. Pa ipak, uza sve to, ova literatura je dala svoga junaka u liku Nikolettine Bursaća u istoimenoj knjizi humorističkih pripovijedaka Branka Čopića. Sasvim nova i opšteprihvatljiva, ova ličnost izvrćala je svojevrstu duhovitost i donijela osoben lik koji su mladi odmah prihvatili.

Sadržina pripovijedaka, romana i hronika iz lektirnog popisa bila je pretežno usmjerena ka opisu i slici događaja, to jest pričanju događaja vezanih za oslobodilačku borbu, malo ili nikako se ne upuštajući dublje u unutrašnje sfere ličnosti. Shvativši pisanje o našoj temi kao dug i doprinos, kao angažovanje i kao svojevrstu težnju da se iskaže dramatika zbivanja, veličina čovjeka i naroda, vjerovatno u žurbi sva ova literatura nije uvijek uspijevala da se potvrdi kao umjetnička slika vremena, nije uvijek stizala da se dublje pozabavi mladim čovjekom, da tako ostavi za sobom trajna svjedočenja o događajima koji su tako odsudno i sudbonosno uticali na život naroda. I kao takva, što znači pretežno dokumentarna i hroničarska, faktografska, deskriptivna, ova literatura je ostvarila svoju funkciju i sada je ostvaruje na način koji joj je jedino moguće: djelovanjem svoje faktografske osnove, jednostavnim pričanjem o događajima, pričom bez uljepšavanja, jer je događaj kojim se bavi sam po sebi i sam za sebe bio toliko dramatičan da djeluje samom svojom suštinom. Zavisno od stepena stvaralačke moći i imaginacije, od stepena darovitosti, pisci su dosizali svijet rata koji su nosili u sebi i pretakali ga na način koji je najviše odgovarao njihovim umjetničkim pretenzijama i stvaralačkim afinitetima. Može im se primijetiti na stepenu sugestivnosti, na izvjesnoj ishitrenosti, nekakvoj čednoj naivnosti, prenaplašenoj rodoljubivosti i slično, ali im se ne može osporiti plemenitost težnji, iskrenost i žudnja za istinom bez kojih i nema umjetnine. U najvećem broju riječ je o piscima koji su i sami doživjeli ono što pišu i nisu imali potrebe za izmišljanjem sadržaja svojih knjiga.

Vjerovatno je blizu istini mišljenje da je riječ o djelima prosječne umjetničke vrijednosti. I kao takvo, djelo iz lektire ima povoljniji tretman i odnos od prosječnih, pa čak u izvjesnom smislu i značajnijih djela izvan programa školske lektire. Prosječna dječja knjiga je inače u povoljnijem položaju i od prosječnih djela u takozvanoj velikoj književnosti, ne samo time što ima veći broj poklonika već i zato što prosječno dječje djelo u

118 lektiri stiče prednost češćim obnavljanjem. Sve što je napisano za djecu, očigledno ne ide u lektiru, kao što ne ide u lektiru ni sve što je napisano s temom NOB, kojoj djela mlake snage samo odmažu u njenom plemenitom i humanom cilju kojim je prožeta, ljubavlju prema slobodi, zemlji i idealima o oslobođenju čovjeka uopšte. Funkcija lektire proteže se dalje u njenoj želji da njeguje najbolje tradicije čovjeka i naroda, da na primjerima bratstva i jedinstva njeguje rodoljublje mlade generacije i doprinosi formiranju svijesti mladih o sebi, svojoj ulozi u društvu i životu za koji se spremaju. Potrebno je, dakle, dovesti u funkcionalan sklad potrebu vaspitanja i obrazovanja s umjetničkim karakterom dječje knjige koji uvijek treba da bude primaran. I dječja knjiga kao i svačka druga želi da bude tretirana na osnovu svoje suštine, onog umjetničkog u sebi, a ne na osnovu elemenata koji ne pristaju uz njeno biće. Samo tako dječja knjiga kao lektira može da ostvaruje svoju funkciju. Treba je osloboditi naglašene tradicionalnosti i uskosti, treba je dovesti u savremeni odnos sa potrebama savremenog čovjeka. Kao knjiga s kojom se mladi čovjek vrlo često prvi put susreće u životu, ona je obično presudna u tome hoće li pažnja prema knjizi biti i dalje u naponu ili će malaksati, a vremenom mu postati dosada. S obzirom na svoju funkciju i ulogu, školska lektira uopšte velika je šansa ne samo dječje već literature uopšte. A da bi se u potpunosti realizovala, školska lektira, pa i ona s temom oslobodilačkog rata morala bi se osloboditi osrednjosti i približiti reprezentativnosti, morala bi smjelije zahvatati u problematiku koju nudi bogata sadržina savremenog života. Program lektire bi u tom slučaju bio šarolikiji i više bi odgovarao potrebi nastave, znači ne bi se isključivo zasnivao na takozvanoj dječjoj književnosti već bi obuhvatio osim čiste literature i publicistiku, zatim dokumenat, sjećanje, memoar, što znači sve oblike pisane riječi koji mogu odgovarati pishofizičkom biću djeteta.

(Odlomak iz većeg rada)

Dragutin Ognjanović

LEKTIRA U FUNKCIJI VASPITANJA

Lektira uopšte, a za malu decu posebno, podrazumeva nekoliko značajnih antropoloških i etičkih kategorija ispoljavanja: igru, rad, borbu, ljubav, rodoljublje, patriotizam, internacionalizam, optimizam i slično. U njoj je od posebne važnosti poštovanje dečje ličnosti i usmeravanje učenika ka tim vrednostima bez tutorstva, vulgarizacije i prinude. Ostvarujući estetski doživljaj ona učeniku treba da priušti osećanje radosti što se u njoj može da identifikuje sa svojim miljenicima kao nosiocima vrednosti koje imaju svoje podsticajno dejstvo u formiranju vedre i bodre mlade ličnosti.

Budući da je vaspitanje odnos, uključivanje lektire u njega podrazumeva kriterijume koji uzimaju u obzir one književne kvalitete koji i etički i estetski mogu da ostvare željene ciljeve. Otud izandale ideje, banalne slike, isluženi ritmovi i slično, izneveravajući autonomnost imaginacije, uskraćuju mogućnost zadovoljenja savremenog dečjeg senzibiliteta u odnosu: čitalac — delo. S druge strane, nastojanje da se svemu da obol nonšalancije, može da povredi osećanje bogatstva života i mogućnosti literature da to bogatstvo iskaže i ostvari u funkciji spoznaje i vaspitanja prenosnim učinkom na putu: delo — čitalac. Ovo je važno istaći jer se u literaturi za decu, kao i inače, lažne vrednosti često nameću kao novine, pa nerazlikovanje pomodnog od modernog ima za posledicu pogrešnu hijerarhiju vrednosti. Modernost podrazumeva autentičnost, pomodnost normira »novo« kao obrazac; pomodno je pseudoduhovnost, moderno je duhovna avangarda.

Kada su u pitanju učenici mlađeg osnovnoškolskog uzrasta poteškoće pri izboru lektire se isprečuju i sa aspekta uzrastne strukture i sa pozicija pogrešnih predstava o literaturi namenske prirode. S obzirom na uzrast i pol, postoje oscilacije u dečjoj osetljivosti i interesovanjima. Mlađa deca naginju bajkovitosti, igri i poetskoj slici, deca od devet i deset godina uspostavljaju ravnotežu između fantastične i realistične slike, između poetskog i proznog iskaza, dok deca od jedanaest godina, i starija, više vole prepoznavanje mogućih dešavanja u epskoj formi. Devojčice na tom uzrastu naginju romantičnim emocijama, a dečaci tragaju za ličnostima koje mogu da im posluže kao ideali snalažljivosti, odvažnosti i jake volje. Otud nije slučajno što akciona dela, istorijske i ratne teme, na ovom uzrastu najpotpunije ostvaruju mogućnosti identifikacije sa junacima, nosiocima viših ljudskih ideala. Korišćenjem svih tih sadržaja dete uz pomoć lektire izgrađuje svoje osećanje za lepo, plemenito i uzvišeno. Lektira mu, otud, najodgovornije i najpozvanije služi da se osamostaljuje i izgrađuje u ličnost bez predrasuda i opterećenja mistikom, strahovima, skepsom i kompleksima.

U lektiri mogu da egzistiraju i realistički, i fantastični, i humoristički, i satirični modeli slike u kojima je uspelo ovaploćeno stvaraočevo zalaganje za humane vrednosti i pokretanje ka svemu što oplemenjuje, oblagorođuje, podstiče i socijalizuje, što se opire zlu, nasilju, tiraniji, agresiji i slično. Otud i od pristupa lektiri u programiranju i od načina njene interpretacije u školi zavisi njen vaspitni efekat.

U lektiri ne sme biti apodiktike, utopizama i lažnih predstava o svetu. Međutim, kako se u svesti izvesnog broja ljudi tendencioznost, poučnost i moralisanje još uvek podižu na ravan vrednosnih kategorija, potrebno je ukazati da je takvo »vrednovanje« ne samo usporavalo obračun sa zabludama o vaspitanju već i sa literaturom o deci i za decu. Koliko je samo generacija dece, primera radi, vaspitavano najslabijim pesmama J. J. Zmaja u kojima se on ponašao više kao pedagog, lekar i sudija, nego onim u kojim je on u slici prikazivao svet prirode i njenih lepota i svet dece i detinjstva, bez apodiktike i uozbiljenosti upozoritelja, savetodavca i tužioca.

Utilitarizam naše poezije za decu XIX veka, pa i kasnije, učinio je da od tog nasleđa imamo malo estetski uspehlih i upotrebljivih tekstova. Ta poezija je više opsluživala didaktiku, moral i ideologiju jednog vremena, a

manje bila autonomna slika života dece i sveta detinjstva. Opterećena tutorstvom i receptima o dečjem ponašanju, zasenčena mistikom i obojena religijom, ona je služila građanskoj etikeciji i patrijarhalnom ponašanju umesto da bude doprinos raskršćavanju sa zabludama. Grigor Pričev, na primer, u nekim svojim pesmama, u želji da deci »pomogne«, pravi metodološki psihološke greške insistiranjem na upozoravanju i zastrašivanju opasnostima. Ivo Andrić, kasnije kao da vrši obračun sa takvom poetikom, u romanu **Na Drini Čuprija** u jednoj epizodi upozorava na opasnost od zastrašivanja, otkrivajući suprotan efekat. (U bojazni da igrajući se na mostu ne popadaju u nabujalu reku majke plaše decu crnim arapinom u šupljini mosta, a ona, pokrenuta radoznalošću, pojačanim interesovanjem, dolaze potencijalno u veću opasnost po život nego pre do plašenja arapinom). Do pojave Otona Župančića nanosi vanliterarnog prigušivali su i ono malo umetničkog na sva tri naša jezika.

U književnosti za decu ima izvestan broj vrlo popularnih dela koja sa idejnog stanovišta nisu za preporuku. Kada je u pitanju literatura prošlosti dolazi se u nedoumicu zbog neistinitosti, neuverljivosti i idejne neprihvatljivosti romana kakvi su **Lesi se vraća kući** Erika Najta i **Istinite zgode šegrta Hlapića** Ivane Brlić Mažuranić, na primer.

Lesi se vraća kući nudi lažni humanizam jer vojvoda od Rudlinga ni Lesi ni porodicu Karaklo ne uzima na svoj posed zbog njih već zbog *svoje* koristi. U romanu je fiktivno dobijena bitka »zapošljenjem« (!) porodice bez sredstava za život, a u suštini je na društvenom planu doživljen poraz. Čehov je u sličnoj situaciji u pripoveci **Koštanke** istiniji i prihvatljiviji. Njegova keruša na glas voljenog dečaka usred cirkuske predstave napušta novog vlasnika i jednim potezom razdire obrazinu surove stvarnosti, u ime ljubavi detetu — prijatelju. Čehov je snagom životne istine, osujetio proračune vlasnika cirkusa da se, atraktivnom upotrebom Kaštanke, bogati kao što je i Džek London pobunom životinja protiv dresure žigosao ljudsku okrutnost i nebiranja sredstava u ostvarenju ciljeva.

Šegrt Hlapić, doživljava poraz sa pozicija razrešavanja društvenih protivrečnosti, iako obezbeđuje svoju budućnost. Na početku odmetnik od zla, on na kraju postaje zet gazdi protiv koga se pobunio, od koga je pobegao. Vapijući glas Čehovljevog Vanjke u sličnoj okolnosti šegrta-siročeta je jetka optužba protiv šikaniranja, pa njegova bolna ispovest u pismu dedi, koje zamete mečava na širokim prostorima Rusije, odjekuje kao pobuna dubinom svoje prigušenosti. Brlićkin kompromis sa zlom i insistiranje na preporodu svirepih i moćnih zaobilaznje je klasne borbe proletera i obmana kao i u Najtovojoj varijanti kompromisa.

Pojava brojnih pesmotvora dovela je u međuratnom periodu do plave podržavalačkih radnji bez duha i daha života. Otud je autonomnost slike detinjstva Aleksandra Vuča tridesetih godina značila najavu buđenja i ustalasanje dubovne bonace. I u naše vreme, u okolnostima jasnijeg odnosa u ciljevima vaspitanja i veće književne pismenosti mnogo je više duhovne pleve nego umetničkih plodova. Za najmlade piše na stotine stvaralaca, ali lektiri ima da ponudi tek nešto više od desetak. Kako sadržina lektire podrazumeva antologijske tekstove, to se i pri izboru u okviru stva-

ralaštva jednog autora mora voditi računa o uspelosti svake njegove pesme ili priče. S druge strane, od stvaralaca čije ime neće poneti naslovna strana knjige takođe valja u zborničkom prezentovanju dati ono što može da bude dragocen prilog dečjem obogaćenju predstavama o njima samima i o svetu u kome žive.

Kada je u pitanju upoznavanje literatura naših naroda i narodnosti kroz lektiru za osnovnu školu, može se utvrditi da nije mnogo urađeno na usaglašavanju kriterijuma i izboru dela. Kao posledica nedovoljne saradnje na ovom poslu pojavljuje se veliko šarenilo i u kriterijumima i u zastupljenosti stvaralaca naših naroda i narodnosti u programima pojedinih republika. U lektirama osnovnih škola naših republika i pokrajina izvestan broj pisaca zaslužuje da se nađe sa najboljim ostvarenjima u nekom od razreda osnovne škole na celom jugoslovenskom tlu. Ako svako naše dete ne upozna najbolja dela autora kao što su: Zmaj, Župančić, Cankar, Nazor, Voranc, Lovrak, Vitez, Vučo, D. Maksimović, S. Janevski, Radović, M. Alečković, Č. Vuković, B. Jurca, D. Lukić i možda koji drugi, ostaće mu nepoznati ne samo stvaraoci, već i nenadoknadivi doživljaji duhovnih vrednosti i lepota. Što se tiče svetske literature, u nekim programima ima i dela sumnjive idejne i estetske vrednosti. Otud se u vezi s ovim postavlja pitanje: Zar u svim programima ne bi moglo da bude mesta za po koje delo A. S. Puškina, Andersena, Igoa, Oskara Vajlda, Dikensa, Manka Tvena, Čehova, Gorkog, Dž. Londona, De Amičisa, Kolodija, Čapeka, Gijoa, Čukovskog, Milna?...

Ujednačavanje kriterijuma i kristalisanje ciljeva lektire doprinelo bi da ni u jednom programu ne izostanu umetničke vrednosti preko kojih se, kultivisanjem osećanja za estetske i etičke kvalitete, može da ostvaruje zajednički koncept reformisane škole i da se ni sa jednog stanovišta ne dovedu u pitanje principi i ciljevi socijalističkog vaspitanja i obrazovanja.

Sreten Pižurica

DOMAĆA LEKTIRA U ZAJEDNIČKOM PROGRAMU (NACRT) VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Zajednički program vaspitno-obrazovnog rada u osnovnoj školi (nacrt za javnu diskusiju) u Srbiji (bez SAP Vojvodine) izišao je ovih dana pred javnost. Učinilo mi se da će, u okviru teme **Lektira...** na ovogodišnjim Zmajevim dečjim igrama, biti zanimljivo ako izložim neka svoja zapažanja o domaćoj lektiri koju učenicima osnovne škole propisuje Nacrt. Ovo tim pre što su na okupu pisci, kritičari, esejisti, istoričari, teoretičari (i literature i nastave) urednici, izvođači nastave, predlagači programa itd. Moj tekst je razmišljanje o nekim pitanjima i dobronamerno kritičko učešće u javnoj raspravi o Nacrtu.

Nacrt je domaću lektiru podelio na onu koju su učenici obavezni da pročitaju i o kojoj treba (obavezno) razgovarati na času u školi, na onu koju preporučuje izboru nastavnika i onu koja se nudi izboru učenika, a o kojoj na času nije obavezno raspravljati. Da bi bilo sasvim jasno, citiraću Nacrt: „Nastavnik je obavezan da sa učenicima obradi dela iz šest knjiga, i to iz prve četiri knjige (pod br. 1, 2, 3, i 4), i po svom izboru iz još dve knjige iz ovog spiska. Uz to, nastavnik je dužan da odabere i sedmo delo (van ovog spiska), koje je štampano i afirmisano tokom poslednjih nekoliko godina. Ostale knjige iz ovog spiska nude se izboru učenika.“ Ovo je rečeno uz spisak dela za V razred, a slično se govori uz spiskove dela za sve ostale razrede. Treba reći još i ovo: Nacrt nudi i dela koja dolaze u obzir za mogući izbor, ali ne za svaki razred dosledno.

122

Nisam slučajno upotrebio izraze propisuje i preporučuje, kao što ni predlagači sigurno nisu slučajno upotreбили izraz obavezno. Oni znaju da su vaspitanje i obrazovanje društveno usmereni procesi u kojima škola i nastava organizovano, planski i smišljeno, između ostalog, pomažu učeniku, subjektu aktivnom u svom obrazovanju i formiranju svoje ličnosti, da stvaralački raspravi sa sadržinom knjiga koje čita, bilo da su to udžbenici, bilo da je reč o domaćoj lektiri iz književnosti. Ako je tako, reč obavezno treba shvatiti kao nameru da se obezbedi minimum, za sve obavezan i neophodan, koji garantuje solidno književno obrazovanje i društveno prihvatljivo vaspitanje, jer je sasvim neosporno da je literatura važan i nezamenljiv činilac u vaspitanju (mnogostrukom) učenika osnovne škole. To, znači pretpostavlja da su predlagači lektire dobro sagledali i utvrdili ciljeve i zadatke koje u okviru nastave srpskohrvatskog jezika i književnosti treba ostvariti pomoću obavezne literature i literature koju poreporučuju, a da su zatim utvrdili kriterije, precizne i jasne, na osnovu kojih su vrednovali dela i s obzirom na njihovu umetničku, idejnu, etičku, stilsku, jezičku itd. vrednost i s obzirom na njihovu bliskost uzrastu i senzibilitetu učenika koji treba da ih čitaju i analizuju. Moram istaći da predlagačima nikako nije bilo lako i da je njihova odgovornost i pred literaturom i pred školom bila velika i delikatna. Naročito otežana činjenicom što su bili prinuđeni, kao i svaka generacija da iskažu odnos današnjih generacija prema literarnom nasleđu i odnos prema književnosti koju pišu savremeni pisci, pa da izdvoje ono što obavezno treba pročitati i analizovati i ono što preporučuju kao vrednost. Kakav je rezultat nesumnjivih napora i vidljive snalažljivosti i hrabrosti?

Treba pretpostaviti da su predlagači dela koja obavezno treba pročitati i na času analizovati prethodno utvrdili da ta dela (a) učenici u toku godine mogu pročitati, i da ih (b) učenici sa uživanjem (jer čitanje bez uživanja nema smisla) hoće čitati, mogu doživeti i raspraviti sa njihovom suštinom i porukama, da će pomoću njih vaspitati svoj ukus, izgrađivati svoju ličnost, bogatiti svoje saznanje i svoj unutrašnji život, širiti svoje vidike, i da će ta dela učenike književno obrazovati i vaspitavati u duhu humanizma, patriotizma, internacionalizma, ljubavi, bratstva i jedinstva, solidarnosti, da će im razvijati i usavršavati izraz i stil, kritičku svest, da će im biti podstrek za stalno i neprekidno druženje sa knjigom. Da pogledamo neke elemente.

Uz tekstove iz narodne književnosti koji će biti u čitankama kao obavezno štivo za proradu na času, narodna književnost je dobila i svoje zasluženno mesto u obaveznoj lektiri i meni se čini, uveren da će priređivači knjiga odabrati bisere i prirediti ih za potrebe škole i nastave, da je Nacrt uspeo da sačuva dostojanstvo narodnog stvaralaštva, priznajući mu tako neiscrpnost lepote, humanizma, rodoljublja, snage, uma i naglašavajući njegovu nezamenljivost u vaspitanju i obrazovanju. U narodnom stvaralaštvu je kondenzovana narodna mudrost, iskustvo i filozofija, njegovo viđenje budućnosti, rečeno sve rečima i slikama, koje su još uvek izvor uživanja i, kako bismo mogli parafrazirati Marksa, koje predstavljaju nedostižan uzor. Narodna književnost je svedočanstvo neprekidne borbe, napora, težnje da sutra bude bolje i lepše, oličenje čvrstine, snage i postojanosti, slika uverenosti u svoje snage i svoje pravo na slobodu i dostojanstvo, učitelj humanizma, patriotizma i ljudske solidarnosti, u njemu su u isto vreme na istom mestu lirika, lepota i snaga. Učenici zaista imaju razloga da u isto vreme budu zadivljeni i ponosni — ponosni na svoj narod i njegovu prošlost, na put koji je birao i sledio, a zadivljeni pred njegovom mudrošću i neponovljivom umešnošću da izrazi svoja osećanja, svoje viđenje života i sveta, svoj odnos prema životu i svetu i svoju veru da je zamišljeno uvek ostvarljivo, bez obzira na to što je veoma često i veoma dugo i skupo plaćao korake ka cilju koji je sebi postavio. Dodao bih još da su predlagači uspeali da srpsko narodno stvaralaštvo sagledaju i procene u celini (i s obzirom na njegovu vrednost i s obzirom na njegovu prikladnost za vaspitanje i obrazovanje), pa da iz njega odaberu i predlože zaista najbolje — uvek imajući na umu raznovrsnost i forme i sadržine.

123

Predlagači su sasvim dobro znali da nema ni vaspitanja, ni obrazovanja bez ukazivanja izuzetne pažnje literaturi ranijih perioda. Oni su isto tako znali da učenici imaju teškoća u opštenju i raspravljanju sa tom literaturom — zbog stila, jezika sadržine, nepoznavanja društvenih i drugih prilika u kojima je pisana i o kojima govori — pa nije nikakvo čudo što su bili u dilemama i nedoumicama zbog kojih njihov predlog ne izgleda logički čvrst i lako odbranljiv. Ja ću ovu paušalno (ali promišljeno) izrečenu tvrdnju pokušati da dokažem, slažući se sa predlogom onih dela i pisaca koje su oni izabrali a verujući da bi spisak trebalo dopuniti imenima i delima koja su vrhunac nacionalne književnosti ili su najbolji predstavnici roda, vrste, žanra.

Poezija romantizma, realizma, i socijalna poezija prve polovine veka (izraz romantizam i realizam upotrebljavam u značenju — istorijska kategorija) jeste štivo koje može izuzetno dobro da vaspitava učenike u duhu slobodarstva, patriotizma, rodoljublja, humanizma, ljubavi, požrtvovanja, ali isto tako i da vaspitava njihov ukus i oplemenjuje njihov jezički izraz i unutrašnji život. To je poezija čiji impulsi utiču i na osećanja i na razum. To su očigledno imali u vidu i predlagači Nacrta. I ne samo to. Oni su imali u vidu i potrebu da program osnovne škole uspostavi čvrstu vezu sa programom za prve dve godine usmerenog obrazovanja. Zatim uzrast učenika, činjenicu da program ne može biti pravljen po kriterijumu istorije književnosti itd. Ali, ili baš zbog svega toga, oni su prevideli dve činjenice: a) učenik sa završenom osnovnom školom treba da ima jasnu predstavu o istorijskom hodu književnosti i b) nije dobro da mu obavezna lektira ne pruži šansu da čita, u iz-

vodima, dva najveća pesnika jugoslovenskih naroda — Njegoša i Mažuranića. Iz tih previda je proizišla nedoslednost i nejasnost — nekad se pisci grupišu po pripadnosti, pravcu ili metodu, nekad prema tematici i porukama, a nekad jednostavno bez vidljivih razloga da se nađu u istoj knjizi lektire. To nije dobro zbog toga što učenike treba navikavati na sistematičnost i logičnost.

Da ne bih bio shvaćen kao i suviše oštar kritičar rada u koji je uloženo mnogo znanja, smisla, razumevanja i nijansiranja, ja ću reći da su pesnici naših ranijih perioda (uzimajući u obzir sve što program nudi), sa izuzetkom dvojice pomenutih, u Nacrtu dobili pristojno mesto.

Idući ovom linijom razmišljanja, valja nešto reći i o odnosu predlagača prema proznoj književnosti ranijih perioda, bez obzira na vrstu. Odmah da kažem — prozni pisci nisu dobili mesto koje im pripada s obzirom na vrednost njihovog dela i s obzirom na pogodnost te literature za književno vaspitanje i obrazovanje. Izdvajanje Prežihova Voranca (V razred) i Mihaila Petrovića Alasa (VII razred) ne deluje ni uverljivo ni opravdano. Isto tako je neuverljivo i neopravdano, kad se već određuje šta je obavezno a šta nije, da se u spisku obavezne literature nalaze samo dela sa humorističkosatiričnom i socijalnom tematikom (VIII razred) a da se dela sa drugačijom tematikom nude izboru nastavnika i učenika. Dalje, nerazumljivo je zašto u predlogu nema nijednog dramskog dela (a to isto će se ponoviti i u predlogu dela savremenih pisaca) kad je više nego sigurno potrebno da drama kao rod bude predmet pažnje i proučavanja i kad je sasvim jasno da delo Branislava Nušića zaslužuje pažnju jednog školskog programa.

Više puta je ponovljeno i više nego očigledno dokazano da je literatura sa tematikom iz narodnooslobodilačke borbe vrlo značajan činilac u vaspitanju mladih generacija. Nacrt pokazuje da su i predlagači toj literaturi posvetili izuzetnu pažnju. I to je dobro. NOB-a je herojski završetak mnogovekovnih napora naših naroda da budu slobodni, samostalni, ujedinjeni u razumevanju, otvoreni prema prijateljima. Ona je na najbolji način dokazala snagu naših naroda, njihovu upornost i odlučnost, njihovu veru i njihov neprekidni, svakodnevni i dugovekovni optimizam. Pisci su uspeli (i neprekidno pokušavaju i čine da o toj borbi ostave izvanredno umetničko svedočanstvo, veoma blisko senzibilitetu i načinu mišljenja sadašnjih generacija. Škola mora negovati tradiciju te borbe i dužnost je lektire da joj u tom pomogne. Predložena dela, čak i ona koja imaju uočljivih stilskih i jezičkih nedostataka, uglavnom mogu pomoći u ostvarivanju preciziranih zadataka. Treba, međutim, reći da je bilo potrebno istaknutije ukazati na delo dobrice Čosića, Antonija Isakovića i Mihaila Lalića. Uticaj njihovog dela ne može biti zamenjen delima književnih podražavalaca, delima koja se, izuzev teme, ne bi mogla naći, merena književnim merilima, u spisku obavezne lektire.

Savremenoj književnosti za decu i omladinu ovaj Nacrt poklanja naročitu pažnju, što treba tumačiti kao znak da je prevladalo uverenje po kome je savremena literatura bitan činilac vaspitanja i podizanja na visok nivo jezičke i književne kulture učenika osnovne škole. Ako je već tako i ako se zna da je savremena jugoslovenska književnost za decu i omladinu, naročito stasala u dva-tri talasa, izuzetno dobra, obimna i raznolika, onda se mora priznati da predlagačima nije bilo lako. Stavljani na muke da programe

rasterete, oni su morali biti u dilemi koje principe da primene u biranju pisaca i dela i kako da ostave izvan programa nekog izuzetno dobrog pisca ili delo. U pitanju je tema, ideja, stil, jezik, vrsta, nacionalna pripadnost pisca i niz drugih problema, na jednoj strani, a ograničen broj časova, na drugoj. U celini uzev, Nacrt pokazuje poznavanje, dobar ukus, smisao za izbor iznijansirane neke kriterije, razrađene ciljeve i zadatke (prema kojima su dela i birana), kao i teškoće pred kojima su predlagači bili.

Treba reći da savremena literatura sa svakim novim danom donosi neko novo i značajno delo, izbacuje na površinu novog pisca ili pokazuje u novom ruhu starog poznanika. To ide tempom koji ni kritika uvek ne stiže da prati, pa je razumljivo da još manje to mogu činiti programi. Ostaje, dakle, da nedostatke ispravlja nastava, nastavnik, udžbenik, dečja štampa, roditelj itd. Da bi se to stvarno moglo činiti, treba imati programe koji će omogućiti dovoljno slobode i ostaviti dovoljno vremena. Ne želeći da proširujem svoje izlaganje, ja ću tim povodom reći samo ono što je u direktnoj vezi sa Nacrtom. Nacrt koji hoće da obaveže učenika da pročita određena dela mora imati mnoge kriterije izbora vrlo stroge — jezičke, stilske, idejne, društvene itd. Ja neću reći da ovaj Nacrt pokazuje odsustvo tih kriterija, ali ću reći da oni ponekad nisu dosledno i adekvatno primenjeni.

Ja sam uveren da je određen cilj vaspitanja i obrazovanja moguće prihvatljivo ostvariti pomoću dela više pisaca. Stvar je, dakle, da se izabere ono koje će najefikasnije ostvariti zadatak. Razlike u mišljenju su normalne i čovek nikad ne sme reći da je apsolutno siguran. Ali je više nego sigurno da je jedan broj pisaca i njihovih dela već izvednovan do stepena kad nema dilema. To znači da Nacrt treba da predloži te pisce i njihova dela za obaveznu lektiru. Ovaj to nije učinio dobro i dosledno. Pored pomenutih, ja ću podsetiti na Grigora Viteza i Miroslava Antića. Ovaj drugi se ne pominje ni u neobaveznoj lektiri.

Više je nego jasno da uvođenje učenika u svet umetnosti i književnosti zavisi od toga da li su oni imali priliku ili ne da se sretnu sa nekim piscem ili delom, ali je isto tako jasno da ne zavisi od toga da li su pročitali veći broj dela nekog konkretnog pisca. Da bi u obaveznoj lektiri neko bio prisutan u više razreda potrebno je, zaista, imati mnogo razloga. Najznačajnije bi bilo da je i pisac i delo izuzetna pojava u nacionalnoj kulturi. Ali je isto tako sigurno, gledano sa tog stanovišta, da predlagači Nacrta ne mogu naći opravdanje što se nekoliko pisaca pojavljuje u više razreda, a u spisku obavezne literature nema jednog Iva Andrića.

Ističem da je meni sasvim razumljiva orijentacija i insistiranje na nacionalnoj literaturi. Ali je, zbog specifičnosti našeg življenja i potrebe da ne zaboravimo princip zajedničko, nužno da u programima nađu mesto pisci drugih naroda. Ja neću da kažem da predlagači nisu vodili računa o tome. Naprotiv, ovaj nacrt je do najveće mere zadojen duhom bratstva i jedinstva razumevanja, pažnje, dobre volje, poštovanja, a ono što mu se ipak mora uputiti kao zamerka jeste ovo: prevideo je nekoliko slovenačkih, makedonskih i albanskih pisaca, a nije im našao uvek pravu zamenu u piscima tih naroda koje predlaže. No, to je stvar dalje dorade programa, pažljivijeg razvrstavanja pisaca i dela u njemu, nešto iznijansiranih merenja pre krojenja.

Ovo su samo neke napomene uz Nacrt. Bilo bi potrebno, a sigurno i korisno, kad bi on bio još pažljivije analizovan u čitavom nizu drugih aspekata. To bi moglo biti: odnos proze i poezije, odnos rodova, vrsta i žanrova, odnos prema opštoj (svetskoj) književnosti i književnostima drugih naših naroda, tematski krugovi, jezik dela, primerenost uzrastu učenika, adekvatnost dela proklamovanim ciljevima i zadacima nastave itd. Zaključujući svoje izlaganje, ja mogu reći ovo: predlagači su uložili veliki trud, pokazali mnogo smisla i znanja, predložili mnogo dobrih rešenja i pokazali hrabrost koja je za poštovanje. Pravi efekat njihovog rada i efikasnost nastave biće, međutim, u velikoj zavisnosti od toga kako će školsku lekturu prirediti i didaktičko-metodički opremiti izdavači lektire i sa koliko će umešnosti nastavnici birati ona dela koja nisu u obaveznoj lektiri. No, to je druga tema.

France Filipič

126

DECO, ALA JE LEP OVAJ SVET

Preda mnom na stolu leže četiri knjige — čitanke za prva četiri razreda osnovne škole. Sećam se, sa kakvim sam strahom i sa kakvim poštovanjem nekada davno, kao dete, uzimao u ruke bukvar i kako se, posle prebiranja te moje prve knjige probudila u meni žeđ za oblikovanjem u toj meri da sam već u prvom razredu, onako malen, sročio tri kratke pričice. Tih pričica više nema, nestale su u vrtlogu života, ali mi je, zato, ostala uspomena na svojevrсно osećanje (koje je niklo u mom srcu kada sam — čitajući knjigu koja me je uvela u tajne obece i preko nje u bezobalnost literature — u fantazijskom osvetljenju iznenada naslutio obrise svog prvog sopstvenog literarnog sastava.

Sa trunčicom nostalgije uzeo sam ovih dana čitanke za prva četiri razreda slovenačkih osnovnih škola. Sećajući se tog svog prvog doživljaja, ja sam u te četiri čitanke tragao za vrelima, na kojima bi dečja mašta morala da se napaja u onom čuvstvenom zanosu i prilježnosti koji u detetu bude društvenu svest, smisao za rasuđivanje i želju za potvrđivanjem.

Kada dete prvi put prekorači prag osnovne škole, ono nije više prazan list. Mnoga deca su u intelektualno veoma razvijenom zaleđu ili pak u teškim životnim uslovima prerasla svoje godine. Često se dešava da im školski razred predstavlja zatvor, da ih školska nastava steže u okove koji sužavaju njihovo dotle neograničeno detinjstvo. Štaviše, postoji opasnost da nezavisni detinji karakteri u sistemu školskog vaspitanja zakrčljave i da se veoma ambiciozna deca pretvore u podmuklice. Koliki to značaj ima upravo školska čitanke u okolnostima kada se u dečjoj svesti formira nova, od školskog sistema uplivišana organizacija, kada dete izgrađuje sebi novu abecedu pojmova i

vrednosti. Dete donosi u školu smisao za lepo, za pravедno, za korisno; sposobno je za drugarstvo, žrtve, odricanja; ima razvijen smisao za takmičenje, ustrajnost, vernost i srčanost; njegov najintimniji svet poznaje osećanja ljubavi, milosrđa i dobrote.

Međutim, svi ovi polazni kvaliteti njegovog predškolskog vaspitnog nasleđa doživljavaju u sistemu školskog obrazovanja svoj preobražaj. Dete se osposobljava za logičko zaključivanje i racionalno raščlanjivanje pojavnosti sveta. Njegova dečja mašta, dotada sapeta u posebnom skladu između igre i nužnosti, izložena je najtežim iskušenjima. Detetova ličnost je ugrožena, preti joj gubitak one originalnosti kojom bi trebalo, kasnije, da obogaćuje društvo.

Naoružan ovakvim razmišljanjima o pedagoškim uticajima osnovnoškolskog obrazovanja na dete, a pogotovo duboko zabrinut nad sudbinom njegove ličnosti, prišao sam istraživanju prve četiri slovenačke osnovnoškolske čitanke. Najpre — sva čast njihovim sastavljačima; nagomilali su bezbroj sastava najrazličitijih autora; pored spisateljskih imena međunarodnog ugleda nanizali su i sastave literarnih početnika čiji su proizvodi bili u skladu sa potrebama nastavnog plana. Tu ima, na prvi pogled, zaista raznoraznih štiva, ali kada sam se malo više udubio, osetio sam u njima takođe veliku praznoću. Prva čitanka je pravo svračje gnezdo članaka i pesničkih umotvorina o životinjama; siroto dete, tek što je prešlo školski prag, a već se našlo u menažeriji. Sastavljači druge i treće čitanke rešili su svoj zadatak nešto uspešnije; članke su svrstali u tematske grupe i time postigli veću sažetost pojedinih motiva. Pogotovo je treća čitanka sa privlačnim naslovom „Dobro jutro, sunce“ tematski najskladnija; pored savremenih slovenačkih autora, u njoj nalazimo i dostojan izbor stvaralaca iz drugih jugoslovenskih literatura. Slovenačka četvrta čitanka, koja je sa svojom godinom izdanja 1961. prava pravcata baba u odnosu na prve tri iz godine 1973 i 1975, nekako je suvoparna u svojoj ozbiljnoj poučnosti.

U sve četiri čitanke imamo gomile sasvim dolične literature. Na stranama ovih inače veoma lepo opremljenih i odlično štampanih knjiga mnogo je pisaca pozvanih; no uveren sam da je od strane mladih čitalaca malo njih odabranih. Ne bi govorio o pesmama Otona Župančiča i o ljupkoj prozi Josipa Ribičiča i Toneta Seliškara, Franceta Bevka, naravno, te Prežihova Voranca i Ivana Cankara... bez kojih naše školske čitanke neće moći da budu ni ubuduće. Zadržao bih se na nekim savremenim slovenačkim piscima, na onim retkim autorima koji se u razmatranim školskim čitankama uzdižu iznad sivog proseka svojom toplom neposrednošću, ljudskom saosećajnošću i umetničkom intonacijom koji pobuđuju dete da traži sebe u toj literaturi, u svojoj igri, u svojim osećanjima, u svom doživljavanju sveta.

Deco, ala je lep ovaj svet! — mogli bismo uskliknuti čitajući harmonične pesme Kajetana Koviča kojima se predstavlja mladoj generaciji u liričnim ilustracijama o snešku, o školskom zvonu, o belim zečičima, o zlatnom brodiću, zatim o Franci ispod klanca i tako dalje. Kovičeve pesme su ljupke i srdačne, u njima blista milostiva svetlost koja puni svet mekom vedrinom. Pravi takmac Kovičevom liričnom razgovoru sa decom jeste Tone Pavček koji o dečjim stvarima razgovara nekako dečački razborito. To je pesnik dečjih tegoba,

najrazličitijih nevolja i nesporazuma, pri čemu je u prvom planu ipak više smešna strana života nego ona druga, bolna. Ali, Kovičeva i Pavčekova pesma se ni u kom slučaju ne završava na veseloj prigodi i šaljivoj igri! Kada zapeva o domovini, o Titu, o 29. novembru i partizanskom grobu kraj puta, ta se pesma uozbilji i omekša u smirenoj zanesenosti. Domovina je sve ono što voliš, što poštuješ, čemu se diviš — objašnjavaju deci Kovič i Pavček. Njihovoj pesmi o domovini pridružuje se pesnik Jože Šmit sa predivnim lirskim razmišljanjem Naše šetnje (Najini sprehodi). Danas je svet sasvim drugačiji, objašnjava Šmitova pesma, no ipak se sa zahvalnošću i poštovanjem sećamo borbi i žrtava u prošlosti, smrti ljudi koji su se žrtvovali za slobodu.

„**Durđevak**“ (Solzice) Prežiha Voranca je najintimnije i umetnički naj-savršenije svedočanstvo slovenačkog umetnika o detetovom doživljavanju ljubavi prema domovini. Odlomak iz pripovetke Franceta Forstneriča o Srakaču, koji je u čitanci za treći razred objavljen pod naslovom **Košček zemlje — košček sreće**, po svojoj se ljudskoj ubedljivosti i izuzetnoj umetničkoj intenzivnosti približava Vorančevom pisanju. Ne mogu odoleti, a da na margini razmišljanja o umetničkom uobličavanju doživljavanja patriotizma u Vorančevim i Forstneričevim radovima ne napišem i glosu o kratkom sastavu novinara Slavka Frasa pod naslovom **Druže, šta je to drvo-jabuka** (Tovariš, kaj je to jablana), gde se opisuje sudbina slovenačke devojčice koja već šestu godinu živi u Nemačkoj i koja na času slovenačkog jezika nikako ne može da shvati šta je to jabuka-drvo, dok joj ne objasne da je to Apfelbaum.

Lepih proznih sastava ima u razmatranim čitankama puno, dok o savremenom detetu i njegovom doživljavanju sveta ima veoma malo. Branke Jurca **Alenkin razred, Do zvezda, Lakše bi mi bilo odleteti na Mesec** (Lažje bi mi bilo zleteti na luno), **U klopci** (V pasti) jesu sastavi koji možda najubedljivije odražavaju život savremene dece, koji govore o njihovim tegobama, o njihovim čežnjama, o njihovim podvizima, a takođe o njihovom doprinosu narodnooslobodilačkoj borbi. U svet savremenog deteta zadiru takođe donekle fantastično koncipirane priče koje nam na stranama tih čitanki priповеда Ela Peroci. Izvanredna je priča o staroj kući koju treba radnici da sruše, ali odlaze neobavljena posla jer je kuća puna dece; ili ona pripovetka iz bolnice gde se deca na sva usta hvališu šta sve imaju kod kuće, pri čemu deluju naprosio neprijatno, pogotovo u poređenju sa skromnom Tinkom koja ne može da se pohvali ničim naročitim, a koja zadovoljno zaspi u mislima na svoju mačkicu koja je čeka kod kuće.

Sastavi Smiljana Rozmana — **Drvarnica, Pozorište** (Gledališče), **Grad** (Mesto), **Kimo, Koza Filomena, Izlet, Tračnica** — govore većinom o gradskoj sredini i detetu u njoj. Tu se ne dešava ništa naročito — pas iskopa kost, jedno dete pojede drugom detetu kobasicu na izletu; a ipak sve te kratke priče imaju svojevrsnu dimenziju koja odražava lepotu malog i jednostavnog sveta. To je i svet Vide Brest, tako lepo ovaploćen u **Pesmici o kruhu**, a takođe u pričicama Kristine Brenkove.

Kako je samo dečja mašta prijemčiva za fantastiku! Sastavljači su joj izišli u susret sa **Dečakom Jarbolom** Bena Zupančiča, sa pričama Lojzeta Kovčiča **Najjači dečko na svetu** (Najmoćniji fantek na svetu), **Pst, vuk je u**

sobi (Pst, volk je v sobi) i Dečko na oblaku (Fantek na oblaku). Razapete između fantazije i fantastike su i pesme Daneta Zajeca i Nika Grafenauera.

Prelistao sam i pročitao četiri slovenačke školske čitanke. U njima sam našao, zapravo, sasvim dosta sastava koji se neposredno obraćaju savremenom detetu, koji mu produbljuju fantaziju, koji ga navode na razmišljanje, koji mu izoštravaju kritičku svest, koji oblikuju njegov smisao za lepo. Međutim, kada sam zatvorio sve te četiri knjige, ostao sam nekako tužan. Nije li slika tog literarnog štiva u četiri slovenačke čitanke ipak varljiva? Tačno je da nisam govorio o autorima iz drugih literatura, recima o Desanki Maksimović, o Vidoju Podgorcu, o Branku Čopiću, o Gligoru Popovskom, čiji sastavi spadaju među najlepše u tim čitankama. Međutim, nije li sva ta lepota ipak nekako neživotno udaljena od sadašnjice koju doživljava dete u školi i izvan nje? Kako prolaze kod dece sve te čitanke u konkurenciji sa dopunskim štivima kojima se služi škola u nastavi, kako u konkurenciji sa produkcijom stripova, sa prisutnošću radija i televizije? Ne znam, ali čini mi se kao da je veći deo tog literarnog bogatstva umotan u celofan, pripremljen kao poklon za posebnu priliku, za rođendansku svečanost, praznična odeća za nedelju literarnu šetnju, dok u isto vreme u detetovoj literarnoj sadašnjici caruju strip, kaubojski romani i priče o Indijancima. Nisu li ove čitanke, uprkos svom literarnom bogatstvu koje sam izneo samo delimično, ipak beznadežno zastarele? Nisu li gluve za tegobe savremenog deteta u tehniziranom svetu? Šta znaju o doprinosu detata na polju zaštite sredine, o njegovim podvizima na nogometnom i atletskom igralištu? Ko je za to kriv? Da li sastavljači čitanki ili pak pisci koji svojim pisanjem možda hronično tapkaju iza realnosti detetovog života? Ili možda naša stidljivost koja nas preči da se često ne usuđujemo pogledati istini u oči?

Prevela sa slovenačkog
Olga Trebičnik-Vučić

Leopold Suhodolčan

RAZMIŠLJANJA O ŠKOLSKOJ LEKTIRI U SLOVENAČKIM OSNOVNIM ŠKOLAMA

Izmenjenim i dopunjenim nastavnim programom za osnovne škole iz 1973. godine bila je obuhvaćena i obavezna školska lektira, i to više produbljeno i prema savremenim shvatanjima, što nas je svakako obradovalo. Već na prvi pogled vidimo da su sastavljači uzeli u obzir prozu i poeziju, kao i domaću i stranu beletristiku. Analiziramo li pobliže ovu shematsku podelu, opažamo da su beletristička dela odabrana promišljeno, na osnovu iskustva u radu sa mladim čitaocima, kao i na osnovu određenog literarno-estetskog kriterija koji su sastavljači morali nesumnjivo prilagođavati odnosno menjati, vodeći pri tom računa o dvema komponentama:

- a) o sposobnosti i prijemčivosti mladih čitalaca u pojedinom uzrastu, kao i
 b) o pristupačnosti knjiga na slovenačkom književnom tržištu u doba kad se pravio spisak dela za školsku lektiru.

Razmatrajući prvu komponentu, suočavamo se sa činjenicom da je mlade čitaoce pojedinih uzrasta teško snabdeti odgovarajućim knjigama. Znamo, naime, da nam nedostaju domaća dela za čitaoce u onom uzrastu kad ih zanimaju detektivski romani, pustolovine, istraživanja, putovanja, da nam nedostaju dobra dela za omladinu u pubertetu, naročito za devojčice; da nemamo domaća dela sa temom naučne fantastike itd. Te praznine su morali ispuniti većinom delima iz strane beletristike.

Čitajući spiskove, video sam ove objektivne činjenice, a verovatno bismo mogli otkriti i druge; međutim, moram zabeležiti da sad već i u slovenačkoj beletristici imamo dela kojima bismo mogli ispuniti te praznine.

Pre nego li pređem na neke brojčane podatke, hteo bih napomenuti da su spiskovi dela u nastavnom programu takođe odraz naše dosadašnje politike tržišta i prevođenja knjiga. Poznato je, naime, da se kod nas nismo međusobno upoznavali i prevodili prema nekoj dubljoj logici, prema nekom svestranom promišljenom planu, već više prema nekoj slučajnosti, na bazi ličnih poznanstava i sl. Da bismo pak neko delo mogli uvrstiti u školsku lektiru, potrebno je da ga neko vreme proveravamo na knjižnom tržištu, treba da prođe neko vreme, kako bi se školske biblioteke mogle njima snabdeti.

Evo kako izgleda tabela beletrističkih dela iz domaće školske lektire:

Razred	Slovenačka književnost	Književnost jugoslovenskih naroda	Strana književnost
1.	13	1	14
2.	18	—	9
3.	13	—	17
4.	16	3	27
5.	18	5	19
6.	11	5	16
7. i 8.	34	7	30

Ilustracije i razmišljanja radi naveću naslove dela iz književnosti jugoslovenskih naroda:

Voja Carić: Bakica

Srpske narodne pripovetke

Ivana Brlić-Mažuranić: Čudnovate zgone šegrta Hlapića

Hrvatske nadne pripovetke

Advan Hozić: Vrabac s puškom

Mato Lovrak: Družba Pere Kvržice

Milivoj Matošec: I u vasioni suvišan

Ivo Andrić: Priče iz detinjstva
 Vladimir Čerkez: Breza u streljačkom rovu
 Branko Ćopić: Doživljaji Nikoletine Bursaća, Orlovi rano lete
 Milivoj Matošec: Veliki skitnica
 Vladimir Nazor: S partizanima, Veli Jože
 Njegoš: Gorski vijenac
 Vladimir Čerkez: Sunce u dimu
 Branko Ćopić: Magareće godine
 Vjekoslav Kaleb: Divota prašine
 August Šenoa: Seljačka buna

Verovatno ni slovenački autori ne prolaze ništa bolje u školskoj lektiri za osnovne škole u drugim republikama... Možda mladi čitaoci iz drugih republika poznaju dobra dela nekih autora (Bevka, Seliškara, Ingoliča, Prežih), dok su im dela nekih drugih slovenačkih autora potpuno nepoznata. No o tome će moći bolju sliku da nam daju poznavaoци te problematike iz drugih republika...

Ovde hoću da naglasim, koliko je važno da prevodimo dobra dela iz pojedinih književnosti naših naroda, jer na taj se način ta dela kasnije mnogo lakše »probiju« u školsku lektiru ili u spisak dela predviđenih za takmičenje za čitalačku značku, što je u Sloveniji steklo već podjednaki značaj. Kao primer navodim **Hajdučko vrelo** Vidoja Podgorca, koje smo u Sloveniji uvrstili najpre u redovnu ediciju **Sinji galeb**, a potom u popularnu ediciju **Moja knjižica**, dok su ove godine to delo mladi čitaoci proglasili najomiljenijom knjigom, tako da će sada biti uvrštena u ediciju **Zlatna knjiga**.

Velik korak napred na polju školske lektire postignut je u Sloveniji takođe osnivanjem edicije **Moja knjižica**, u kojoj je dosad objavljeno dva i po miliona primeraka najboljih dela domaće i strane literature. Cene ovih knjiga su pristupačne, što je omogućilo školskim bibliotekama da se dobro snabdeju njima, a to je, razume se, preduslov za plansku izvedbu školske lektire.

Ovde moram posebno istaći izvanredno značajnu ulogu koju je u Sloveniji tokom poslednjih petnaest godina odigralo takmičenje za čitalačke značke. Osim obavezne školske lektire, naime, slovenački mladi čitaoci pročitaju svake godine dobrovoljno još i skoro milion drugih knjiga (u prvom redu iz edicije **Moja knjižica**). Tako je godine 1975. u ovoj plemenitoj kulturnoj akciji učestvovalo preko 80 hiljada mladih čitalaca. Pravila ovog takmičenja su u velikoj meri osavremenila oblike rada sa mladim čitaocima u domenu obavezne lektire.

U izboru dela za obaveznu školsku lektiru nalazimo iz slovenačke književnosti kako klasike (Levstička, Župančiča, Milčinskog, Ketea, Vandota i dr. naravno, i Bevka, Seliškara, Ribičiča, Magajnu i dr.), tako i stvaraoce koji su svoja najbolja dela za omladinu napisali posle rata, pa sve do najmlađih autora (Grafenauera, Snoja, Zajca i dr.). Naravno da bismo mogli raspravljati o ovom ili onom imenu (nema, na primer, Hudalesa, Rozmana, Brenkove,

Grabeljšeka i još nekih), ali onda bismo morali reći koju reč takođe o ovom ili onom delu koje sada nalazimo u spisku za školsku lektiru, kao i o tome, sa koliko su dela zastupljeni pojedini autori u tim spiskovima (Bevk sa 30 dela, Milčinski sa 8, Seliškar sa 5, Ribičič sa 2, Ingollič sa 1 itd.). Znamo da dela i najpoznatijih stvaralaca nisu kvalitativno ujednačena, što onda ima za posledicu da nema mesta za druge autore i njihova najbolja dela. A mogli bismo raspravljati takođe o tome, koliki naglasak treba dati stranoj beletristici. Nema sumnje da naši mladi čitaoci moraju upoznati najbolja dela iz svet-ske književnosti (ja sam samo za novi izbor!), ali s tim da ne treba više da patimo od kompleksa »nerazvijenosti«, jer, konačno, mi imamo već nekoliko međunarodnih priznanja koja svedoče o tome da je slovenačka književnost za mlade postigla posle rata relativno visok nivo kvaliteta.

Prevela sa slovenačkog

Olga Trebičnik-Vučić

Georgi Arsovski

PRISUSTVO PREVEDENIH DELA NARODA I NARODNOSTI U LEKTIRI NA MAKEDONSKOM JEZIKU

Makedonska književnost doživljava potpuni procvat i najintenzivnije se ostvaruje u periodu posle završetka drugog svetskog rata. Ne treba i ovde spominjati da su na to uticali poznati istorijski uslovi. Sada, kada makedonska literatura navršava trideset godina starosti, s pravom možemo govoriti o njenoj zrelosti, i slobodno, na osnovu već ostvarenih umetničkih dostignuća, možemo u kritičko — esejističkim tekstovima da apostrofiramo i integralnost ove literature sa literaturama drugih naroda Jugoslavije. Tri decenije plodnog stvaralaštva, s druge strane, pruža mogućnost da se načini i valorizacija ostvarenog.

Principijelno govoreći ja nisam sklon podeli nacionalne literature na literaturu za decu i literaturu za odrasle. Zalažem se da o dostignućima ili promašajima u literaturi govorim kao u celini. U pravo zbog toga što je kvalifikativ da nema drugih literatura sem dobre ili loše u našoj zemlji osvojio mesto građanstva. Ali, iz objektivnih ili subjektivnih razloga, pisci i poslenici literature za decu često imaju razloga da glasno razmišljaju o njoj. A Zmajevе dečje igre, s obzirom da su osvojile epitet opštejugoslovenskih igara, istovremeno su i pogodna tribina da se na literaturu za decu osvrćemo s poštovanjem ali i kritički s ljubavlju.

U okviru ovakvih sveukupnih razmišljanja, kojima su povod naslov Sa-vetovanja na Igrama, pokušaću da oblikujem sliku kakva je u Makedoniji u domenu lektire za osnovne škole.

Kompleti lektire su u zajedničkom izdanju „Makedonske knjige“, „Naše knjige“ i „Kulture“ iz Skopja, a izbori su načinjeni tako da zadovolje nastavni plan i program za osmogodišnje škole. To zaista i postižu jer su zastupljeni savremeni makedonski pisci svih posleratnih generacija, pisci između dva rata i dela autora iz vremena makedonskog preporoda i osnivača makedonske književnosti. Isto tako, ali samo na prvi pogled, primetićemo da su „zastupljeni“ pisci albanske i turske narodnosti koji žive u SR Makedoniji, literature drugih jezičkih područja Jugoslavije i dela iz svetske klasike za decu. Primećemo, isto tako, da savremeni makedonski pisci nisu osobito favorizirani, jer u ukupnom izboru za sve razrede od 92 naslova 37 je od savremenih makedonskih pisaca, 20 drugih jugoslovenskih nacionalnih literatura i 33 iz svetske književnosti.

Ali... ali, kako rekoh, samo na prvi pogled. Udubimo li se sa željom da stvari sagledamo u pravom svetlu, sagledaćemo da smo u zabludi. Pravo za ovakvu konstataciju daju nam sledeće činjenice preko kojih upravo ovde ne treba ćutke preći.

Dela savremenih makedonskih pisaca, koja čine sastav izbora za lektiru svih razreda osnovnih škola, prvi put su štampana, u najvećem delu, pre petnaest ili dvadeset godina. Manji deo koji je pretrpeo promenu, štampana su najranije pre deset godina. I to je urađeno veoma sramežljivo, kao i iz bojazni da se ne „poremeti“ kontinuitet nastave i već ostvarena uhodanost u radu nastavnog kadra. S druge strane, izbori su i rezultata mogućnosti vrednovanja dela makedonskih i drugih jugoslovenskih autora, kao i dopuštena sloboda izdavačkih saveta u kojima, u veoma malom broju, ima i književnika. Ali neki od njih su izdavači pa tako će se desiti, bar što se tiče „Naše knjige“ u Skopju, urednik — književnik uspeće na svim relacijama da nametne lektiri tri dela i dvaput toliko prevoda. A to je trećina od ukupnih naslova iz savremene makedonske literature za decu zastupljenoj u lektiri! I uopšte neće pocrveneti, ni onda, ni danas.

Što se tiče izbora iz drugih nacionalnosti Jugoslavije, slika je još crnija. I ta literatura je po starosti, najčešće, iz perioda od pre dve decenije. Dela novijeg datuma su rezultat veza i vezica izdavača i autora, u čemu je najčešće važio odnos „ti meni — ja tebi“. Upravo zbog toga i takvih odnosa u literaturi u ovoj lektiri nisu prisutni Ivo Andrić, Miroslav Krleža, Ivan Potrč, Aleksandar Vučo, Dragan Kulidžan, da spomenem samo neke, a o mlađim ne treba ni govoriti. U tome i sagledavam iskrivljenu sliku stvarnog stanja u ovoj lektiri, koja kao i da nije izbor iz nacionalnih literatura, kao što je najmanje izbor istinskih vrednosti u njima. Ne treba se zavaravati da je ovo rezultat neinformiranosti o izdanjima koja se objavljuju u republičkim centrima. Naprotiv. Pre bi se moglo reći da se radi o ličnim interesima, narcisoidnom nipodaštavanju stvaralaštva pisaca jezičkog područja, kao i zloupotreba položaja za ostvarivanje ličnih apetita. Da sam u pravu kod ovakve ocene, uverava me i činjenica da u literaturama drugih naroda Jugoslavije od makedonskih književnika za decu, punih trideset godina, egzistiraju samo Vančo Nikoleski, Slavko Janevski, Vasil Knoski, Gligor Popovski i Vidoe Podgorac. A makedonskih pisaca ove literature ima više od pedeset od kojih bar desetak, pre svega izvanrednim kvalitetom svojih dela u toku poslednje decenije bitno utiču na afirmaciji nacionalne literature.

Sem Nedžatija Zekerije, književnika turske narodnosti (lekt. za II raz.) i izbora iz poezije i proze za decu albanske i turske narodnosti u SRM (lekt. za VII raz.) drugih naslova u ovoj lektiri nema. U njoj nije dato mesto jednom Aljii Hurugljici (alba. nar.), kao ni Šukri Ramu, i Ilhami Eminu pripadniku turske narodnosti. Ovome komentar nije potreban!

Deluje degutabilno što smo svi mi usvojili kvalifikativ da su književnosti narodnosti integralni deo literature naroda gde žive i rade. Kod ovoga skloni smo da apostrofiramo svoju partijsku, odnosno marksističku svest. I to činimo više od jedne decenije i sve glasnije. Međutim ostvarenja, koja bi ovakve izjave i potvrdila, gotovo i nema. U to nas uverava činjenica, da i u četvrtoj deceniji od oslobođenja naše zemlje pravimo korake za upoznavanje sa literaturama. Izbori kompleta lektire na makedonskom jeziku sasvim jasno govore da u njima nije dato mesto za dela književnika jugoslovenskih Mađara, Slovaka, Rumuna i Rusina. Čini mi se da je ista situacija i u lektirama drugih jugoslovenskih naroda. Ista je situacija i sa delima književnika koji pišu na srpskohrvatskom jeziku u Vojvodini, a i sa literaturom srpske, albanske i turske književnosti koja se piše na Kosovu.

134 Zašto je to još uvek tako nije mi poznato. Fakt je, međutim, da treba poduzeti nešto daleko suštastvenije i napraviti daleko ozbiljniji, a to će reći i daleko kvalitetniji preokret u ovom smislu. Da ostvarimo da se bar u petoj deceniji zaista poznajemo, a ne, čega se najviše plašim, da se i tada još uvek predstavljamo radi upoznavanja. To je naša obaveza pred društvom kome pripadamo, još više zbog odgovornosti pred generacijama koje će posle nas doći. Bila bi to, čini mi se, naša najveća istorijska greška, a odgovornost ne bi nam opravdale nikakve istorijske vode. Ne smemo i nadalje da se zaklanjamo iza izmišljenih malih materijalnih mogućnosti. Hajde da što pre načinimo da nam se naše kulturno ogledalo nasmeši — i mi njemu!

Mr Pavle Ilić

TEMATSKA ZASTUPLJENOST VOJVODINE U ČITANKAMA ZA VOJVODANSKU DECU

Čitanka je specijalan i najznačajniji školski udžbenik: iz čitanke deca uče da čitaju, pa ih ona tako osposobljava za korišćenje svakog drugog udžbenika; uči ih da misle o svetu oko sebe, da ga osećaju i da osećaju sebe u njemu; čitanka ih uvodi u svet književne umetnosti i pokazuje im put koji ih vodi među ljude. Stoga u svakoj čitanci, kao i u svakoj dobroj knjizi, mora biti opšteljudskog duha. Ona, izborom građe i pristupom njoj, mora da prevazilazi sve regionalne, nacionalne i državne granice.

Ako, međutim, čitanka ne treba da nosi prejak pečat regiona kome je namenjena, ako ne sme da se pretvori u strogo regionalnu čitanku, ona ne sme suviše ni da zanemaruje lokalne boje. Naprotiv, ima mnogo razloga da se, ne preterujući u tome i držeći uvek dovoljno snažnu opšteljudsku notu, u čitanci snažno naglasi i pečat regiona kome se namenjuje. Pogotovo je ovo značajno kad se radi o deci mlađeg školskog uzrasta: sticanje prvih znanja o prirodi i društvu uvek počinje od zavičaja, od najbližih životnih iskustava, pa i prvi književni tekstovi sa kojima se deca susreću mogu kod njih izazivati snažne doživljaje samo ako su svojim skromnim iskustvima u stanju da ih dožive i osmisle. I obrnuto: radom na prvim književnim tekstovima počinje ubrzano da se širi dečje iskustvo o svetu oko njih. Otuda opravdanost onog stalnog pedagoškog insistiranja na što užoj korelaciji nastave poznavanja prirode i društva sa nastavom maternjeg jezika. Složenost vojvođanskog nacionalnog i kulturnog fenomena i razvijanje kod dece pravilnog odnosa prema njemu još više zahtevaju ovakvu korelaciju.

S druge strane, književni tekstovi i rad na njima osnova su za razvoj dečjeg jezičkog izraza, njihovog osećanja za čistotu i lepotu maternje reči, a to teško ide gde u tekstovima koji treba da ih na to podstiču nema dovoljno njima bliskih, zavičajnih, boja i oblika, njima poznatih zvukova i mirisa, talasanja i treperenja. Bez spajanja u njihovoj svesti onoga što zapažaju oko sebe i onoga što doživljavaju pri čitanju štiva i pesama nema podsticaja na traganje za najlepšom rečju kojom bi se to izrazilo, za traženje nijansi u značenjima reči i izraza; nema ni inspiracije za maštovito i nadahnuto usmeno i pismeno kazivanje sopstvenih misli i osećanja.

Stoga je interesantno pogledati koliko je je Vojvodina tematski prisutna u čitankama koje se namenjuju vojvođanskoj deci. Trenutno se kao vojvođanske koriste dve čitanke (u I i V) i dve su odobrene za upotrebu od početka naredne školske godine (za II i VI razred).

Ako se pregledaju svi prozni i poetski tekstovi koje sadrže ove četiri čitanke, onda se uočava da od 93 teksta u čitanci po kojoj radi I razred u svim vojvođanskim osnovnim školama na srpskohrvatskom, odnosno hrvatskosrpskom nastavnom jeziku samo u 3 teksta ima reči o motivima tipičnim za vojvođansko podneblje, da u čitanci za II razred od 117 tekstova u 12 se javljaju vojvođanski motivi; u čitanci za V razred od 159 tekstova samo su 4 sa vojvođanskim motivima; od 140 tekstova u čitanci za VI razred samo se u 7 govori o Vojvodini; od ukupno 509 tekstova u sve četiri čitanke samo je u 26 zastupljena vojvođanska tematika.

Kada se ovome još doda podatak da među ovim tekstovima ima i takvih u kojima se samo u okviru šire književne slike javlja i neki vojvođanski motiv (*Pinki je video Tita J. Popovića, Naša nebesa M. Crnjanskog i dr.*) ili da su u nekim tekstovima obrađeni motivi koji mogu biti vojvođanski (ribari, trska i dr.), kao u pesmi *Kad počne kiša da pada* S. Raičkovića, ali se mogu sresti i van Vojvodine, onda izlazi da je broj tekstova sa vojvođanskom tematikom još manji od navedenog.

Osnovni razlog ovako nedovoljno naglašenom vojvođanskom karakteru ovih čitanke treba tražiti u tome što su sve četiri čitanke o kojima je ovde

reč adaptirane za potrebe vojvođanske osnovne škole. Čitanke Mite Mitića *Zlatni ključ* (za I) i *Lastavice* (za II) i Petra Gudelja *Ruke i jabuke* (za V) i *Krilata zemlja* (za VI razred) bile su u upotrebi u školama u SAPV i pre donošenja posebnog Nastavnog programa iz srpskohrvatskog jezika za ovu Pokrajinu, a na konkursima, u nedostatku modernijih i za vojvođanske prilike prihvatljivijih koncepcija za nove čitanke, komisije su se odlučivale za ove, uz obaveze autora da ih prilagode vojvođanskim programskim zahtevima.

To prilagođavanje je obavljano bez mnogo uspeha, pogotovo kada je to trebalo učiniti sa prvim čitankama (za I i V razred), o čemu svedoče i podaci da su u njih ušla samo po tri-četiri nova teksta, pa ni oni nisu svi sa vojvođanskom tematikom. Sa nešto više uspeha je to učinjeno sa čitankama za II i VI razred, verovatno zato što je ovoga puta od sastavljača kategoričnije traženo da svoje čitanke u većoj meri prilagode specifičnim zahtevima i koncepcijama vojvođanskog Programa za srpskohrvatski, odnosno hrvatsko-srpski jezik.

Da se ovo adaptiranje ponekad formalistički obavlja, vidi se po tome što sastavljači unose u čitanke tekst nekog pisca samo zato što pripada nekoj od vojvođanskih narodnosti ili što je rođen u Vojvodini, bez obzira na to što u tekstu za koji su se odlučili nema ni reči o Vojvodni. Tako, recimo u čitanku za V razred sastavljač unosi kao nov (vojvođanski) tekst *Srna* rumunskog pisca Emila Grleanua, ali ranjena srna od lovaca i njen tužan pogled prema lanetu koje uspeva da umakne lovcima — predstavlja motiv koji se može naći svuda gde ima srna i lovaca. Unosi se, opet kao nov tekst, u čitanku za VI razred pesma slovačkog pesnika Milana Ferka *Kako se prave čuda*, ali maštanje o čudima ovoga sveta nije svojstveno samo vojvođanskoj deci. Ni situacija na kojoj Šandor Bogdanfi gradi humor u svome tekstu *Uspeh* ne mora biti vojvođanska jer se čovek bilo gde može udebeliti i steći 100 kilograma, pa reći „Ipak sam nešto u životu uspeo!“ Ni tekst Branislava Crnčevića *Bosonogi i nebo* ne sadrži ni jednu situaciju za koju bi se moglo reći da je vojvođanska, pa podatak ispod teksta da je pisac rođen u Rumi nimalo ne doprinosi vojvođanskom karakteru čitanke za VI razred, u koju je sastavljač ovaj tekst uneo kao nov, vojvođanski.

Povodeći se za podacima o mestu rođenja pisaca i nacionalnoj pripadnosti, a ne za tematskom osnovom dela, sastavljaču se dogodilo da od četrnaest tekstova, kojima je čitanku za VI razred hteo da učini više vojvođanskom, samo četiri teksta imaju za temu život u vojvođanskom podneblju.

Da su sastavljači čitanki u nedoumici kada tragaju za tekstovima sa vojvođanskom tematikom, vidi se i po tome što jedan isti tekst (pesmu Mire Alečković: *Ravnicom mojom zasipa sneg*) uzima i Mita Mitić za II i Petar Gudelj za VI razred. Čini se da su posebno velike teškoće pri odabiranju tekstova za mladi uzrast jer je Program za starije razrede konkretizovao autore, a među njima su i oni koji su u vreme romantičarske i realističke epohe, a i u novije vreme, često obrađivali vojvođansku tematiku, dok je za mlađe razrede sastavljačima čitanki ostavljena sloboda da, prema naznačenoj tematici, sami odabiraju pisce i tekstova, a to traži dobru obaveštenost o književnosti za decu, posebno onoj sa vojvođanskom tematikom. No da ima šta da se bira,

da ima prikladnih tekstova i za decu mlađeg uzrasta, i to vojvođansku, vidi se po onome što su sastavljači našli i uneli u čitanke.

U proznim tekstovima Mihala Kovača i Mikole Kočiša, na primer, nalazimo na slike ravnice u kojoj noć dolazi iza dudova, gde se čuje škripa točkova pod teretom klipova kukuruza, pod zlatnim glavama suncokreta; dopire nam do ušiju i gacanje divljih pačica po ritovima, i šum ševara i sasušene kukuruzovine; puca pred očima nedogledna ravnica, a po njoj stražare usamljen đermovi i drvoredi dudova...

Pokazalo se takođe da u savremenom pesništvu za decu ima znatan broj stihova, manje ili više vrednih, sa tipično vojvođanskim motivima i da ih ima za decu i mlađeg i starijeg uzrasta.

Iz pesama koje nalazimo u čitankama izdvajamo stihove koje vojvođanska deca mogu najdublje da dožive jer u sebi snose najviše specifičnosti njima poznatog ambijenta:

...
Na Dunavu punom riba
Stoji između dve stare vrbe
Još starija koliba.

137

Krov: trska i slama.
Zidovi: od oblica i blata.
Sa strane: dva prozorska rama.
Po sredini: vrata.

A oko svega toga:
Ograda od pruća

(Stevan Raičković: **O dalekoj kolibi,**
čitanka za I razred)

...
Srela sam žabu pored rođe
Kad sam do dunavske došla vode

Mira Alečković: **Prijatelji,**
čitanka za II razred)

...
Kroz Banat putuj
Svu noć i dan
Svud vidiš polje
Ravno ko dlan.

Ravnica tiha
Teče bez kraja
Sa nebom plavim
Polje se spaja.

Pašnjaci, njive,
Dermovi svuda
I reka Tamiš
Lenjo krivuda.

...
Kad dozri žito
Meseca juna,
Banat je ceo
Žitnica puna.

(Arsen Diklić: Banat, čitanka za II razred)

Kud pogledaš zlatnožuta
Rasula se zemljom boja,
A dudovi uzduž puta
Beli, crni i bez broja.

...

Dok ravnicom oko luta,
Za mene se Dunav peni,
Cvet iz žita maše meni.

Mira Alečković: Vojvodina,
čitanka za II razred)

S onu stranu reke jezero,
Moćni panonski luk,
Selo: užaren bakrač pepela.
Za slatkim korenjem, mednim tršćarima
(Deca nam gladna ribe)
Dojurismo u ovaj mesečev kraj.

(Oto Tolnai: Za slatkim korenjem, mednim tršćarima,
čitanka za V razred)

Ravnica je prostirka prorešetana zracima,
Kukuruzišta šume kao šapat zemlje.

...

Mesec veze strništa zlatom,
Mirisi obavijaju brazde i oranice.

(Radu Flora: Predeo na mesečini,
čitanka za VI razred)

Bit će noć. Kroz mrak će ciganska kola putovati
I mjesec pun.

...

Zaboravit ćeš da si siromah,
Da imaš kuću od čerpića i staje bez konja i krava,

Vinograd bez grožđa
I na kraju sela devet jutara bara.

(Slavko Mađer: U letnje večeri mreže moga djeda
postaju srebrne, čitanka za VI razred)

Na mojim dlanovima leži ravnica.

Majka me rodila na međi,
Gde cveta divljak mak;
Zato mi je krv tako crvena.
Vešt sam kao vetrovi ravnice.
A kad me sahrane uz ogradu starog groblja,
Iz groba ću izrasti kao mlada lipa.

(Juraj Tušnjak: Kazivanje prvo,
čitanka za VI razred)

Ravnicom mojom zasipa sneg,
Sneg beli
Bije u lice
I nigde belji nije sneg
Nego sred moje ravnice.
Pođite sa mnom kroz beline
Po putevima Vojvodine.

(Mira Alečković: Ravnicom mojom...
čitanka za II i čit. za VI razred)

Kroz žita, bagreme kraj rita, udara kopita
Nad glavom jahača, sa zvezdom na čelu,
Preko snegova i zimskih modrina,
Nad našim senima kao gladan pas, kao uspravan i zreo klas,
Kao slutnja crna i vita, kao svetlost hita,
Da pomiri u sebi toplotu dlana i stud širina.

(Julijan Tamaš: Konj,
čitanka za VI razred)

Mada mnogi savremeni pisci za decu, za koje znamo da u njihovom stvaralaštvu preovlađuju vojvođanski motivi, nisu ušli u ove čitanke; i ovaj škrti izvod iz tekstova koji se nalaze u čitankama pokazuje da o Vojvodini pišu pisci svih naroda i narodnosti koji u njoj žive, da pevaju o Vojvodini i staroj i savremenoj, da je u tim tekstovima i njeno lice i naličje, njene zanosne lepote i tihe tuge ravnice. Zato takve Vojvodine, uhvaćene u pera šire i svestranije, treba da bude više u čitankama za decu koja prva saznanja o svetu stižu u vojvođanskim školama.

Neka u vojvođanskim čitankama bude i dalje priča o malom Cenetu, hrabrom dečaku iz Slovenije, i priča o brižnoj majci iz Makedonije, koja uzalud čeka sina Mitka Stojanova, partizana; neka bude u njoj i pesma o „Marjanu — gori nad Splitom“, i „Čevo ravno, gnijezdo junačko“ i „Lepa

je mala varoš Topola“, i neka se nađe mesta i za Zmijanje, i za Rugovo, i za stepe kraj Dona; za narodne priče iz daleke Koreje, Dagestana i Azerbejdžana i za bajke finske, crnačke i indijanske, jer deca Vojvodine moraju, kao i sva druga jugoslovenska deca, biti duhom otvorena prema Jugoslaviji i prema celom svetu, ali u čitankama koje se njima direktno namenjuju moralo bi, ipak, da bude više tekstova iz kojih se snažno oseća miris vojvođanskih oranica.

Ako smo već stvorili uslove da Vojvodina ima svoje čitanke, onda u njima pored snažne jugoslovenske i opšteljudske boje, mora biti više Vojvodine, više njenih toliko raznovrsnih, a tako skladno složenih zavičajnih boja. Stoga vojvođanske čitanke traže:

1. stvaranje više tekstova za decu sa vojvođanskom tematikom;
2. bolje međusobno poznavanje savremene književne produkcije za decu koja se stvara na svim jezicima naroda i narodnosti Vojvodine i
3. puniju obaveštenost sastavljača čitanki o toj produkciji.

Kako stasaju i sazrevaju, i vojvođanska deca sve više, i u mašti i u stvarnosti, izleću u svet van zavičaja, pa je u skladu sa njihovim stasanjem i zrenjem potrebno u čitanke unositi sve manje zavičaja, a sve više jugoslovenske i svetske kulture. Zahvaljujući životu u višenacionalnoj sredini i navikavanju od malena na shvatanje potrebe i mogućnosti zajedničkog egzistiranja i međusobnog prožimanja više kultura i jezika, decu Vojvodine nije nimalo teško izvesti iz njihovog zavičajnog kruga na staze koje vode u šire kulturne prostore. Čitanka treba da im omogući uspešniji duhovni rast i u zavičaju i van njega.

Stevan Micić

GRUPNI PORTRET S PESNIKOM

Čini se da jedino za igru dete ne mora biti motivisano; ono je za nju uvek spremno i orno, njoj se raduje i nikad mu je nije dosta — igra deci donosi zadovoljstva sa kojima se u njihovom detinjstvu ništa drugo ne može uporediti. Ustvari, za igru je dete motivisano iznutra, rođenim nagonom za pokretom, privodnim darom za prerusavanje i transformaciju, željom za neprestanim promenama u kojima se njegova ličnost afirmiše. Igra je detetu potrebna kao roditeljska ljubav, kao hrana, kao vazduh; za roditelje ona je barometar detetovog zdravlja, za društvo u celini optimistički simptom rašćenja zdrave jedinice. Za pedagoge igra bi trebalo da bude slučaj koji treba ispitati. Hoću da kažem da bez žara igre nastavni proces preči da postane neprijatan teret, obaveza sa ukusom gorčine i nasilje nad harmoničnim sklopom dečje prirode. Otuda se i problem motivacije i motivisanja za prihvatanje školskih

obaveza od strane deteta javlja kao zlatan ključić za kojim treba tragati. U tom svetlu i približavanje knjige detetu dobija nove podsticaje i impulse, a interpretatoru poezije za decu ili dečje proze ne treba izazovnije inspiracija. Dok kod dece viših razreda osnovne škole motivisanje za čin čitanja pronalazi uporišne tačke u njihovoj svesti, motivacija učenika nižih razreda mora biti poziv na igru.

U sistemu interpretacije književnog teksta obično se govori o motivaciji učenika, ali mi se čini uputnim govoriti o **motivacijama**, o motivacijskom nizu u koji bi ušli različiti tipovi motivacije:

- motivacija za čitanje književnog dela;
- motivacija za razgovor o njemu;
- motivacija za ponovno čitanje istog dela;
- motivacija za čitanje novih dela;
- motivacija za stvaralaštvo.

Knjiga u detetovim rukama

Jedini postupak koji a priori treba proglasiti antimetodičkim odnosi se na nastavnikov imperativ: „Za sledeći čas lektire pročitacete knjigu...“ Poslušnim i disciplinovanim učenicima nije potrebno dva puta ponoviti: čitanje će za njih biti obaveza kao i svaka druga dužnost; ali šta da radimo sa učenicima koje ne krasi spomenute vrline, kod kojih osećanje dužnosti kasni u svom razvitku. Njih treba pridobiti, ili, još bolje, pridobijati za svaku novu knjigu obećanjima malih avantura, radosnih susreta, brojnih zagonetki, čudesnih predela, raškošnih dvoraca, smelih plovidbi po rekama, morima i okeanima... Umesto imperativa, nastavnik može ponuditi jednu od igara: ko će pre u pripovesti pronaći dečakovu najlepšu osobinu; u pesmi je sakrivena jedna nežna boja — otkrijte je; dok slušate ove stihove, zažmurite i maštajte zajedno sa pesnikom; knjiga koju ćete pročitati slična je moru: što dublje ronite u nju, sve je više iznenađenja.

Poziv na razgovor

Umesto uobičajenog poziva na razgovor o pročitanoj knjizi koji metodičari nastave književnosti prepuštaju nastavniku, moglo bi se govoriti o izmenjenim ulogama u postupku gde inicijativa treba da potekne od učenika. Takav prosede računa na strpljenje i sadrži dozu rizika, ali zato obećava spontanost i dobrovoljnu angažovanost svih učenika. Mogućnost prepuštanja inicijative učenicima nije proizvoljna ideja lišena zakonitosti dečje prirode — deca između sebe vode žučne rasprave o svemu što čini njihovu interesnu sferu pa ako nastavnik stekne njihovo poverenje, pozvaće ga da im se pridruži kao ravnopravan partner u dijalogu o knjizi koju su upravo pročitali.

Poziv na razgovor među prvima dobio bi pesnik da se kojim slučajem nađe na času posvećenom njegovoj knjizi. Učenici nižih razreda osnovne škole

u tom pogledu su povlašćeni: pesnici i pripovedači čija dela čine tzv. obaveznu domaću lektiru naši su savremenici i njihovo prisustvo u školi već je postalo uobičajeno. Danas su nas posetili pesnici, čujemo kako se deca često hvale. Nešto više razboritosti u tim susretima ne bi bilo na odmet. Kad se u veliku dvoranu stisne nekoliko stotina učenika da čuje živu pesnikovu reč, oni su osuđeni samo na ulogu slušalaca-statista. Poziv pesnika upućen deci da pitaju, da se interesuju za njegovo stvaralaštvo, da iskažu svoje utiske obično ostane bez odjeka. U intimnijoj atmosferi, u učionici, gde bi pesnik zaista bio između učenika, mogao da se rukuje s njima, da se fotografiše i potpiše svojom rukom ispod pesme koju im je pre toga izgovorio — poziv na razgovor došao bi kao prirodan produžetak njegove interpretacije.

Povratak u začarani dvorac

Jedan interesantan fenomen možda bi nam mogao pomoći da decu motivišemo za ponovno čitanje književnog dela (reč je o složenom, epskom delu) na koje svaka interpretacija mora računati kao na svojevrstnu proveru svoje uspešnosti.

142

Omiljene filmove, popularne televizijske serije ili vesele pozorišne predstave deca s uživanjem gledaju ponovo. Strip se lista bezbroj puta a bajke se retko čitaju samo jedanput. U svemu tome zanimljivo je baš to što deca unapred znaju tok događaja i njegov kraj a to ne smanjuje njihovo interesovanje; činilac prepoznatljivosti izgleda da je i presudan u tom zadovoljstvu kao osećanje superiornosti nad nekim imaginarnim čitaocem ili gledaocem koji ne zna šta će se sve desiti. Naravno, podatak da to deca čine po svojoj volji i želji nije bez značaja. Malim lukavstvima nastavnik može stvoriti kod svojih učenika ubeđenje da dela koja im je on preporučio takođe ponovo čitaju zato što ona tako hoće: postavljanjem dodatnih zadataka koji se mogu rešiti samo ako se delo još jedanput pročita, obećanjem da će i on sam ponovo čitati uporedo s njima kako bi zajedno otkrili više lepota u njemu, izazivanjem takmičarskog duha između formiranih grupa u odeljenju i sličnim postupcima u sistemu moderne interpretacije dečje književnosti.

Pred izlogom knjiga

Najčistiji sjaj u očima dece izaziva izlog s igračkama. Pred njim se sve želje skrupčaju u jednu: dohvatiti onu najlepšu. Prenesemo li pažnju dece s izloga punog igračaka na izlog s knjigama, mi smo ih bezbolno izveli iz bezbrižnog sveta detinjstva samo zamenom ugla posmatranja. Iako jednim svojim okom dete ne prestaje da gleda u izložene igračke i kad mu kratke pantalone zamene drugim probuđena ljubav prema knjizi najsigurniji je znak njegovog postepenog sazrevanja. Verujem da bi svaki nastavnik književnosti bio ponosan na svoje učenike ikada bi jednog dana i oni maštali poput onog Andrićevog dečaka „kakva bi to sreća bila (...) kad bi mogao da mirno i slobodno pregleda sva tri ormana i da razgleda sve knjige i lista po njima. Šta je jed-

na knjiga, pa i najljepša, kad čovek zna da postoje toliko stotine i hiljade drugih knjiga. Bar tri-četiri kad bi mogao da dobije pa da ne strepi, dok čita jednu od njih, da će za koji sat doći do kraja i da neće imati šta da čita.“

Tu glad za knjigom u učenicima treba motivisati obećanjima koja će se i obistiniti, iznenađenjima koja će se i dogoditi, podsticajima koji će im čitanje „osladiti“, kako se to lepo u narodu kaže.

Hajde da napišemo pesmu

Tek kad odrastu, ljudi priznaju da su u detinjstvu pisali pesme. Najčešće su to činili „za sebe“, ispod klupe, krijući to kao neku slabost čak i pred roditeljima. Hrabriji bi bojažljivo pokazali učitelju ili nastavniku, a oni najkuražniji bi čak svoje stihove poslali nekom časopisu za decu. Kenet Koh nas uverava da decu treba učiti kako se pišu pesme: „Pisanje pesama čini da se deca osećaju srećnima, nadarenima. Ono ih čini prijemčivim za stvaranje drugih. Ono ih čak podstiče da se zainteresuju kako se treba izražavati gramatički pravilno. Učenje postaje zadovoljstvo.“ (Kenet Koh: *Želje, laži i snovi: Kako učiti decu da pišu pesme, Detinjstvo, 1/76*).

Originalno dečje stvaralaštvo ima bar još dve pozitivne strane: oni kojima će to poći za rukom doživeće radost stvaralačkog čina; drugi će shvatiti da je pisanje ozbiljan posao i više će ceniti one koji to umeju da rade — i jedni i drugi biće obogaćeni novim saznanjima.

Podsticaji (motivacija) za originalno dečje stvaralaštvo treba da budu završetak interpretacije dečje književnosti na časovima koji su joj posvećeni.

*

Možda zvuči utopistički, ali verujem da ćemo doživeti i to da nas deca opominju: Kad ćemo govoriti o knjizi...

Dr Zorica Turjačanin

KRITERIJUMI IZBORA ŠTIVA ZA DOMAĆU LEKTIRU

Izbor djela za obradu, kako neposredno na časovima tako i u obliku domaće lektire, uslovljen je trojstvom zadataka maternjeg jezika: vaspitnim, obrazovnim i funkcionalnim. Pri tom treba imati u vidu da se u nastavi književnosti i maternjeg jezika ovi zadaci ne ostvaruju na standardan način već putem umjetničkog teksta koji polivalentno djeluje na dijete, na njegov intelektualno-emotivni habitus i to ne naučnom argumentacijom nastavnog

predmeta već snagom svog umjetničkog učinka koji se, istovremeno, reflektuje na misaono-emocionalnom, estetskom, etičkom, humanom i saznavnom planu, u oblicima i dimenzijama svojstvenim umjetnosti.

Jer, nauka prije svega djeluje na razum, a umjetničko djelo na duh, dušu i srce, na emocionalni doživljaj koji prethodi spoznaji.

Prema tome prilikom izbora djela za domaću lektiru učenika osnovne škole treba voditi računa o

- a) estetskom,
- b) pedagoško-psihološkom,
- c) obrazovno-vaspitnom (idejnom) kriterijumu te
- d) kriterijumu zavičajnosti i zajedništva kao i
- e) odabira iz reprezentativnih djela svjetske književnosti.

a)

Osnovni uslov koji treba da zadovolji djelo ove vrste, pored njegove primjerenosti psihofizičkim moćima i iskustvenom svijetu mlade ličnosti, jeste umjetnička vrijednost. Nedvojbeno, djela predodređena i predviđena za lektiru najmlađih, moraju raspolagati autentičnim estetskim vrednotama. Njih, po mišljenju Borislava Pavića, treba da reši „originalnost motiva, umetnički izvorna inspiracija životnim oblicima detinjstva, apsolutno nenametljiva diskretna didaktičnost, čist jezik“, pa zatim „lepa mera mašte, emotivnosti poimanja, estetskog doživljaja“.

144

Drugim riječima, estetski supstrat je relevantni konstituens literature za djecu i omladinu. (S tim u vezi Gete je govorio da je i ono najbolje — „jedva dobro za djecu.“) **On je bitni, ali ne i jedini razlog njenog postojanja i potrebnosti.**

b)

Razgovor o psihološko-pedagoškim momentima izbora literature za lekturu pokreće sobom vrlo kompleksno pitanje dječjeg literarnog interesovanja i načina prezentacije i osadržavanja svijeta u djelima namijenjenim ovom uzrastu. Literatura za djecu mora da odrazi djetinjstvo kao stanje svijesti i psihološki fenomen, drugim riječima treba da bude umjetnička konkretizacija i ilustracija onog uznemirenog, dinamičnog aktivističkog odnosa prema svijetu pojavnog koji se javlja kao isključivi objekat dječje misaono-emocionalne i fantazijske usmjerenosti.

Karakterom svoje duševnosti dijete je integralno okrenuto iz sebe svijetu, dok bogatstvo iskustva i drugačiji rakurs viđenja i doživljavanja, usmjerenost odraslog čovjeka sve više okreće prema unutra, prema sebi, nameće neminovno određenu dozu introvertnog što će se u literaturi odraziti, najprostije rečeno, u različitom odnosu akcije i kontemplacije, pa onda sveprisustvu i introspekciji kao sredstvima njihove konkretne literarne realizacije.

U razvoju djeteta postoji nekoliko faza koje će se odraziti i u biću njegove literature. Bez detaljnijeg ulaženja u problem zadržaćemo se samo na periodizaciji Elizabet Lipert. Ona je u psihofizičkom razvoju djeteta uočila dva glavna prijeloma: vrijeme od 2—13 god. kada je dijete cjelokupnošću

svog bića okrenuto vanjskom svijetu i period nakon 14. u kome ono pokušava da upozna „duševnu strukturu“ svoje ličnosti. U prvom periodu pažnju malog čitaca privlače krupni događaji, značajne ličnosti, spektakularna zbivanja, sve ono što je sačinjeno od drugačije supstancije života od one koja ga konkretno okružuje.

Od 13. godine interes se usmjerava prema prostoru vlastitog subjektiviteta, prema tajanstvenom „ja“ postavljenom prema drugom „ja“, onim psihološkim i emocionalnim sadržajima koje ličnost u sebi nosi i koji određuju oblike i načine njene akcije i komunikacije sa svijetom.

Moderni psiholozi razlikuju aktivno i pasivno razdoblje razvoja. Pasivno je, po njima, razdoblje od 6. do 8. godine kada je na čitalačkom planu dijete otvoreno izmaštanim prostorima bajke i skaske, zatim vrijeme od 11 — 13. kada se gubi interes za junake i zbivanja prvobitne bajkovite kozmogonije, a vezuje se za nevjerojatne pustolovine osjenčene prividom naivne istinitosti. Najzad, pasivno je razdoblje od 16 — 18. godina kada omladinac pokušava da upozna i odredi sebe i svoj odnos prema ljudima i svijetu koji ga okružuje.

Ostale godine spadaju među aktivne. U njima je dijete okrenuto životu i njegovim pojavnostima, ispunjeno željom da ga upozna i osmisli, sagleda realne dimenzije njegovih pojava i odnosa, bića i bivanja.

145

S obzirom na aktivna i pasivna razdoblja, s obzirom na to koje je razdoblje u pojedinačnom djetetu prisutnije i pretežnije, postoje intelektualni i estetski tipovi što će se, u pogledu literarnih afiniteta, odraziti u pojačanom interesu prema realnom svijetu ili prema poeziji.

Bez obzira na poštivanje individualiteta razvoja pojedinačnog djeteta koje isključuje svaku šematizaciju, ostaje činjenica da je u djeci prisutna želja za bajkom, za neobičnim doživljajima, čudesnim pustolovinama, za voljnim iskoračenjem iz prepoznatljivog svijeta životne svakidašnjice, za rastećenjem pomoću knjige.

Ovi psihološki momenti utiču na dječji čitalački interes te, prema tome, nisu irelevantni prilikom odabira djela za obaveznu lektiru učenika osnovne škole.

Izbor djela za domaću lektiru učenika od I — VIII razreda osn. šk. mora voditi računa o ovim psihološkim značajkama malog čitaoca.

Zbog toga u spisku domaće lektire za I razred (ova i dalja razmatranja vršena su na osnovu programa domaće lektire u SR BiH, ali se slični zaključci mogu izvesti i promatranjem programa bilo koje druge republike i pokrajine jer je, i pored drugačijeg spiska autora i djela, u odabiru zastupljeno isto psihološko mjerilo primjerenosti) od 18 djela (za obradu se predviđa obavezno 9) ima 10 slikovnica, 1 knjiga bajki (Braća Grim: **Bajke**), 1 fantastična priča (Ela Peroci: **Suncobran balončić**), 4 zbirke pjesama za djecu i dvije zbirke kraćih priča.

Ovakav kvantitativan pregled ukazuje na izrazitu brojčanu prednost slikovnica što svakako nije slučajno.

Slikovnica je prva knjiga djeteta. Javlja se u obliku kocaka za slaganje i tada je u prvom redu igračka pa tek onda priča bez riječi, zatim, kad se uobliči u knjigu, može biti bez teksta i sa tekstom zavisno od starosne dobi djeteta kome se obraća.

Slikovnice koje dolaze za domaću lektiru učeniku I i II razreda imaju tekst, ali je u njima slika još uvijek značajnija. Jednostavne literarne strukture: pjesme, bajke ili fantastične priče dobijaju, prezentirane kao slikovnice, istaknut likovni kvalitet. U njima se učinak teksta podcrtava i potencira vizuelno-kolorističkim elementima slike. Tako slikovnica pruža spoj apstraktnog i konkretnog, teksta i njegove likovne prezentacije. Ona odgovara zornom dječjem načinu doživljavanja stvarnosti u kome se mala suma iskustva očituje u vizualizaciji apstraktnih sadržaja, personifikaciji i hominizaciji životinja, predmeta i pojava koje se ne samo oživljavaju nego u obliku, govoru i postupcima dobijaju svojstva ljudi, napose djece.

Slikovnica je tako najtipičnija knjiga pedocentrizma jer sadržajem i likovnim predstavljanjem ističe značaj djeteta u svijetu, njegovu izrazitu supremaciju nad svijetom odraslih, nad zakonima i zaklonima kojima se oni pokoravaju i priklanjaju.

146 Upravo zato što je snažno odgojno-obrazovno sredstvo, što utiče na razvijanje estetskih afiniteta, prijemčivosti za vrednote teksta i slike — sa slikovnicom valja biti vrlo oprezan jer može biti dvosjekli mač, isto toliko korisna koliko i štetna ako se spusti na nivo kiča i šunda jer su tada njeni efekti višestruko negativni.

Maštovitost dječje vizije, emocionalnost, optimizam i humanizam, relevantna svojstva dječjeg načina doživljavanja svijeta, našla su u tkivu bajke svoj najplastačniji i najpuniji odraz. Elementi fantastičnog, brzo smjenjivanje dekora, uproštena crno-bijela karakterizacija ličnosti, naglašena etičnost akcije glavnog junaka koji uvijek nastupa iz altruističkih pobuda, obavezni happy-and čini bajku, a nešto kasnije fantastičnu priču, vjernom saputnicom djetinjstva.

Djeci je, na ranijem uzrastu, najbliža narodna bajka nastala u davnim danima djetinjstva ljudskog roda koja je u sebi zadržala naivnu draž prvog viđenja svijeta. Zato se Grimove **Bajke** nalaze na spisku obavezne lektire u I razr., Jeršov **Konjić Grbonjić** u II, Puškinova **Bajka o ribaru i ribici** i **Bajka o caru Saltanu**, zatim **Bajke iz cijelog svijeta**, Peroove **Bajke starih vremena** i Erbenov **Dugonja, trbonja i vidonja** u III razr.

Vidimo da se pruženi izbor bajki u mnogome oslanja na tradicionalnu bajkovitu viziju svijeta nastalu u stvaralačkoj radionici anonimnih narodnih pripovjedača, ali umjetnički obogaćenih i oplemenjenih individualnijim stvaralačkim postupcima (metafora mora u Puškinovoj **Bajci o ribaru i ribici**, npr.)

Ovakve tradicionalno-bajkovite ugođaje međutim smjenjuje interes za drugačijim načinom maštavog predstavljanja koji u različitim mogućnostima fantastične priče ili djelima naučne fantastike usaglašava dječju želju za maštavim uzletima sa vremenom i njegovim kretanjima. Uspjela fantastična priča, „kao plod visokog reda imaginacije“, mora pružati vjerodostojnost unutar nevjerojatnog, zbilju unutar sna. U njoj se vrši „pomak“ realnog u

irealno, a realistički inicirana priča bez bilo kakvog vidljivog uzroka odjednom kao da se pomjeri, „pomakne u prostor koji ima drugačije dimenzije i u kojem vladaju drukčiji zakoni.“ (Citat prema Elizabet Nesbit.)

Tako već u **Kišobranu balončiću** Ele Peroci, u lektiri za I razred, susrećemo postupak fantastičnog iskoračivanja iz svijeta realnosti da bi takvi oblici kasnije potpuno potisnuli tradicionalna bajkovita kazivanja. I dok narodna bajka u svemu pokazuje sklonost ka šematizmu događaja i kompozicije i tipizaciji junaka lišenih individualnih psiholoških čestica, fantastična priča zahtijeva, po mišljenju Rut Hil Vigers, „najveće znanje, mudrost i intuiciju, ona je uvijek jedna i neponovljiva“ i zbog toga čitaocu, u svakom konkretnom slučaju, pruža užitek nepredvidljivosti i gonetanja.

One su u pravilu raznovrsnije i svojevitiije, bez obzira da li pokazuju oživiljeni svijet igračaka (Kolodi: **Pinokio**, A. Tolstoj: **Zlatni ključić**), fantastična putovanja (Anđelko Ristić: **Put i Nigdjeograd**), mozaičnu cjelovitost sna (Luis Kerol: **Alisa u zemlji čudesa**), ili kozmičke avanture (Vid Pečjak: **Dreječak i tri Marsovca**). Pri tom pojedini stvaraoci snagom svoje individualnosti daruju fantastičnoj priči i neka nova značenja, alegorijsku višeznačnost koja već prema nivou sa kojeg joj pristupamo pruža ne samo pitoresknu fabulu već i mogućnost drugačijih tumačenja, otkrivanje dubljih i suštinskih životnih saznanja.

Tako npr. Ahmet Hromadžić u svojim djelima (**Patuljak vam priča**, lektira za III razr. ili **Okamenjeni vukovi** — IV razr.) daje sintezu bajke i basne utkivajući u jednostavnu priču svoje bogato životno iskustvo, saznanje o vječnoj borbi dobra i zla kao fundamentalnim pojavnostima života i svijeta.

Bajka u V razredu (Ivana Brlić-Mažuranić: **Šuma Striborova**, Andersen: **Bajke**, Oskar Vajld: **Srećni kraljević i druge bajke**, misaono kompleksnija, zadržava samo okvir bajkovitih dešavanja, ali nameće drugačiji odnos prema prikazanom životu, potencira (u Vajldovom slučaju, naročito) etičke i filozofske probleme koji se djeci približavaju alegoričnom slikovitošću i prividnom naivnošću fabule.

Četiri zbirke pjesama za djecu (**Srbin potočić i Sipajte**, sipajte Dragana Kulidžana, **Neposlušne stvari** Grigora Viteza i **Nova radost Čika Jove**) ukazuju na dječji interes za pjesmu, koja ne odražava samo sumu dječjih snova i fantazma, već gusto tkanje najrazličitijih manifestacija djetinjstva, saopštenih ritamsko-zvučnom materijom pjesničkog jezika. Ritam je u ovo vrijeme naročito blizak dinamičnoj prirodi djeteta i često se, u brojalicama, npr., osamostaljuje u bitni literarni kvalitet pjevanja pri čemu značenjska supstanca riječi postaje irelevantna.

Pjesma za djecu koja, po riječima Voje Marjanovića, pruža „čitavu oazu životnog smisla“ najosjetljivije reaguje na promjene senzibiliteta savremenog djeteta i zbog toga se i sama najhitrije mijenja, podstaknuta kako književnom klimom tako i subjektivnim afinitetima stvaralaca koji pjesmom izražavaju svoje neraskidivo pripadništvo vječnom vremenu djetinjstva.

Kratka priča vezana za svakidašnje doživljaje djece u kući i školi ili vrlo često za životinje zanimljiva je djeci u prva četiri razreda.

Vidljivi zaokret kako prema realističnijem, stvarnijem sagledavanju života tako i prema složenijim literarnim strukturama koje su u stanju da

sobom obuhvate bogatstvo njegovih pojava i dešavanja sve je uočljiviji od IV razreda u kome se već pojavljuje roman kao najtipičnija vrsta kosmizma.

Peti razred, dakle doba oko 12 godina, veoma je zanimljiv u pogledu dječjih literarnih opredijeljenosti. Tu je još zastupljena bajka, ali je daleko prisutnija težnja za uzbudljivim doživljajima, nepredvidljivim susretima; kontekstom neuobičajenih životnih okolnosti, težnja prema akciji, poduhvatu sa zamannim okusom opasnosti. U ovo vrijeme akcioni roman, kao i njegova posebnost: akcioni roman sa tematikom NOB, stoje naporedo sa robinzonadama i pustolovnim djelima egzotičnog dekora.

U VII razredu interesni prostor se proširuje kako prema predjelima intime i prvih mladalačkih nemira (M. Antić: **Plavi čuperak**) tako i prema djelima izrazite realističke opredijeljenosti koja ne spadaju u tzv. „dječju literaturu“, da bi se u VIII razredu Krležinom „Bitkom kod Bistrice Lesne“, Remarkom i Hemingvejem sasvim približili savremenom načinu „pevanja i mišljenja“, djelima koja odražavaju kompleksniji doživljaj života i čovjeka ubačenog u vrtlog vremena, suočenog sa stihijom (ratom, morem) koja prijeti da ga psihološki i emocionalno dezintegriše i dehumanizira.

Tako se, u proširenom vidnom polju interesovanja, na kraju osnovnoškolskog perioda, pojavljuju i novi prostori života i umjetnosti do kojih vode putevi obogaćenih iskustava i saznanja.

c)

Vaspitni-obrazovni (idejni) kriterijumi odabira

Prilikom odabira knjiga za obaveznu lektiru učenika ne smijemo izgubiti iz vida jedan veoma važan podatak: književnost za djecu, sveukupnošću svojih literarnih i izvanliterarnih činjenica, ne djeluje samo na estetskom planu, ne pruža samo umjetnički užitak, već se reflektuje i na vaspitno-obrazovnom polju, tj. istovremeno djeluje na cjelokupni misaono-emotivni i voljni habitus djeteta, na oblike i mogućnosti njegovog intelektualnog, estetskog, moralnog, socijalnog, kraće rečeno ljudskog izgrađivanja.

Momenat vaspitnosti nikako ne znači njegovo isticanje nad drugim književno-umjetničkim činiocima djela, ne znači remećenje ravnoteže između idejno-estetskih i sadržajno-formalnih slojeva strukture. Drugim riječima, samo umjetnički vrijedno djelo, izraslo iz pobuda i potreba djetinjstva, moći će da ispuni i ponese mladu ličnost, ostvari onaj potrebnii (željeni) estetski i vaspitni efekat bez kojeg knjiga ove vrste nema svoje opravdanje i svoj razlog trajanja.

Između dva ekstremna stava: krajnje negacije i apodiktičkog prihvatanja vaspitnosti kao relevantne značajke stvaralaštva za djecu najprihvatljivije je ono rješenje koje, odbacujući krajnosti, traži razumni put: koegzistenciju literarno-vaspitnih htijenja i nastojanja, literaturu koja zrači humanizmom i koja nikad ne gubi svoj osnovni cilj: „da od male djece načini velike ljude.“ (G. Krklec)

Suštinu ovog problema najjasnije i najprihvatljivije je izrazio hrvatski romanopisac za djecu Danko Oblak: „Ma koliko mi bilo tuđe književno pedagogiziranje ono, ipak, samo od sebe ulazi u stranice dječje knjige ne voljom pisca, nego činjenicom da je dijete izrazito podložno uticajima sa strane. Taj fa-

kat obavezuje. On i otežava rad pisca za djecu. U isto vrijeme, on taj rad uljepšava, osvježuje bojama i uzbuđenjima koja su manje poznata ostalim autorima.“

Zahtjev za određenom vaspitnom tenzijom djela uslovljen je dječjom otvorenošću za utiske i uticaje, prijemčivošću u smislu usvajanja ponuđenih, ali iskustvom neprovjerenih vrijednosti. U uslovima našeg samoupravnog socijalizma literatura ima zadatka da u mladoj ličnosti usadi one humane i socijalne kvalitete koji se ugrađuju u naš pogled na svijet i određuju norme samoupravnog koncepta života i ponašanja. To znači da se osim zbira humano-etičkih činilaca savremena jugoslovenska literatura za djecu mora odlikovati i idejnošću koja predstavlja nov kvalitet njene organizacije. Pod idejnošću se, u konkretnom slučaju i najjednostavnije rečeno, podrazumijeva aktiviranje svih moralnih i drugih vrijednosti radničke klase i ostalih naprednih snaga u cilju ostvarivanja besklasne ljudske zajednice. To je, posebno, njegovanje i dalje razvijanje tekovina naše NOB i narodne revolucije, bratstva i jedinstva, jugoslovenskog socijalističkog patriotizma i proleterskog internacionalizma i solidarnosti.

Ovi momenti prisutni su i u literaturi za djecu: pjesmi, priči, a poglavito romanu koji je, zahvatajući život u krupnim komadima, znatno više od drugih vrsta ove literature, u stanju da se približi istini i životu, da prikazujući konkretne ljude i njihove svakodnevne radne napore, pokaže našu stvarnost i njene težnje, vrši pozitivno vaspitno usmjerenje mlade ličnosti.

Literatura mora djetetu, u granicama njegovih spoznajnih moći i mogućnosti, pružiti ispravnu sliku svijeta, zadovoljiti njegovu vječnu glad za novim saznanjima.

Istinu o mučnim i mutnim vremenima kapitalističke eksploatacije u staroj Jugoslaviji dijete će najpotpunije doživjeti čitajući stranice međuratnih socijalnih romana za najmlađe (Mato Lovrak: *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice*, Tone Seliškar: *Družina Sinjeg galeba* itd.) u kojima je sa punom dramskom snagom naslikan nelijepi život proleterske djece grada i sela, djetinjstvo lišeno vedrine i radosti.

Iako Lovraku nedostaje svijest o neminovnosti klasne borbe koja bi izmijenila svijet, ostaje činjenica da su najnapredniji izdanci njegovog mladog naraštaja („deca budućnosti“ kako ih je svojevremeno nazvao Sima Cucić) doslutili dolazak novog doba.

Razvijanju jugoslovenskog socijalističkog patriotizma, bratstva i jedinstva, svijesti o zajedništvu, idealima borbe za socijalistički preobražaj društva najbolje doprinose djela sa tematikom NOB-a.

Djela inspirisana ratom pružaju tamne freske i ispisuju krvave kronike pogaženog, ali herojskog djetinjstva jednog naraštaja. Najčešće i sami akteri velike ratne drame pisci su u živoj neposrednosti razaranja susretali male borbe, kurire, siročad, nevine žrtve bestijalnog divljanja. Čitajući o njihovim žrtvama i podvizima, stradanju i ustrajavanju, njihovim intimnim dilemama i pregaranju, savremeno dijete će shvatiti kakve su se poteškoće morale savladati do pobjede, do njegovog mirnog sna i bezbrižnog djetinjstva. Rat u ovim romanima nije prikazan samo kao kovitlac akcije, usklik juriša i kanonada bitke. On ima i svoju tihu, intimnu ljudsku stranu, svoje heroje i svo-

je paćenike, legende i anonimne žrtve, svoju ljepotu i svoju tragiku. Dijete će u ratnom romanu osjetiti da se rat ne vodi samo na bojnopolju već i u svakom čovjeku, da se njim ne izgrađuje samo jedno novo društvo nego i novi čovjek kao njegov nosilac i tumač.

Prisustvo djela sa ovom tematikom naročito se intenzivira od IV razreda (France Bevk: **Knjiga o Titu**, Aleksa Mikić: **Priče o malim borcima**, Tone Seliskar: **Mazge**, Kosta Stepanović: **Priče o malim partizanima**, Branko Ćopić: **Priče partizanke**) u kome su najfrekventnije zbirke kraćih proza.

Već od V razreda interesni prostor se proširuje na dečji roman. Od V do VII razreda na spisku djela za obaveznu lektiru učenika pojavljuje se značajan broj ratnih romana za djecu (Nusret Idrizović: **Mrav i aždaja**, Danko Oblak: **Modri prozori**, Arsen Diklić: **Ne okreći se, sine**, Jozef Finci: **Indijanci naših ulica**, Dragan Božić: **Dečak je bacio kamen itd.**) koji pripremaju tle za drugačiji tretman revolucije i njenih aktera, za Istinite legende Jovana Popovića i **Daleko je sunce** Dobrice Ćosića u VIII razredu.

Sva ova djela svojim sadržajem, umjetničkom i humanom porukom potvrđuju misao druga Tita da naša najnovija istorija „obiluje divnim primjerima herojstva, samoprijegora i mnogih drugih najplemenitijih ljudskih djela na kojima treba da se vaspitava mlada generacija.“ To ovakva djela čini aktuelnim i potrebnim, opravdava i obrazlaže njihovu prisutnost u životu savremenog djeteta i njegovoj lektiri.

150

d, e) Kriterij zavičajnosti i zajedništva

Izbor iz djela svjetske književnosti

Prilikom odabira knjiga za obaveznu lektiru učenika Nastavni program insistira ne samo na zastupljenosti pisaca naroda i narodnosti zavičaja, nego i drugih republika i drugih zemalja. Otvaranjem prozora u svijet umjetnosti uspostavlja se među narodima duhovna veza i uzajamnost, onaj stupanj koegzistencije koji se, po mišljenju Isidore Sekulić, najpotpunije može da realizira upravo u prostranoj sferi kulture.

Dok su čitanke, prostorom i izborom daleko određeniije, zatvoreniije, dotle je domaća lektira u pogledu ponuđenog spiska djela daleko otvorenija.

Budući da se u toku šk. godine obavezno obrađuje minimum od devet naslova, a da ponuđeni niz pruža mnogo veći broj autora i knjiga, to će se princip zastupljenosti književnosti naroda i narodnosti, domaće i svjetske literature javljati često u drugačijoj selekciji diktiranoj nizom objektivnih ali i subjektivnih činilaca.

Ipak, već letimičan pogled na lektirski izbor pokazuje punu zastupljenost narodnog i umjetničkog stvaralaštva ne samo naroda i narodnosti jugoslovenskog tla, nego i dalje, na važnije evropske i izvaneuropske literature, pisce i knjige koji su se svojim djelom snažno ugradili u temelje naše kulture. Razumije se, uzrasna dob će tražiti djela i stvaraocce koji su svojim opusom okrenuti djetetu kao univerzalom biću i djetinjstvu kao prvotnom zajedništvu svih ljudi.

(Odlomak iz većeg rada)

ELEMENTI TRADICIONALIZMA U LEKTIRI ZA OSNOVNU ŠKOLU

Ako je istina da literatura kasni za životom, onda je lektira u osnovnoj školi u dvostrukom zakašnjenju. Izučavanje savremene književnosti u osnovnoj školi ni izdaleka ne odgovara stepenu zrelosti jugoslovenskih literatura, interesima učenika i potrebama društva za svestrano obrazovanom i oplemenjenom ličnošću socijalističkog vremena. Osim toga, na dugom putu od nastavnih planova i programa do njihovog ostvarivanja u vaspitno-obrazovnom procesu, brojni činioci odlažu pravi susret mladih čitalaca sa knjigom. Što je najgore, do tog susreta često nikada i ne dođe. Situacija postaje utoliko teža što se u osnovnoj školi uspostavlja prva veza između čovjeka i knjige, te nije riječ samo o današnjem već i o sjutrašnjem čitaocu. Od djece koja nijesu zavoljela knjigu i koja u njoj nijesu našla svojeg vjernog saputnika, porašće ljudi, koji će, zauzeti poslom, raznim životnim i porodičnim obavezama, u uslovima sve strašnijeg tempa i sve nemilosrdnijeg pritiska tehničke civilizacije na čovjeka, sve manje imati vremena da čitaju i druguju sa knjigom. Današnja djeca postaće sjutra očevi i majke, i svoj, u djetinjstvu stečeni odnos prema knjizi, prenosiće i na svoje potomke.

Čitav niz elemenata u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu u SR Crnoj Gori, djeluje da lektira ima nezavidan i neadekvatan položaj. Kao što je poznato, domaćoj lektiri posvećena su dva časa mjesečno, odnosno, prema pomenutom Planu i programu, u toku godine učenici treba da obrade osam do deset književnih djela. Mali broj planiranih djela prati još manji fond časova, koji u nižim razredima osnovne škole iznosi svega 5% od ukupnog fonda časova srpskohrvatskog jezika. Ni sadržaj lektire ne odgovara socijalističkom trenutku našeg društva, višenacionalnom sastavu i međunarodnom položaju nesvrstane Jugoslavije.

Smjelije uvođenje savremenih pisaca u lektiru za osnovnu školu, ne podrazumijeva istjerivanje pisaca prošlosti iz lektire, ali zahtijeva uspostavljanje kontinuiteta i prave mjere između tradicije i savremenosti, u duhu ciljeva i potreba našeg društva. Nerealan je i strah da djeca neće moći da razumiju savremenog pisca, jer su djeca danas po saznanjima i afinitetima daleko iznad djetinjstva svojih roditelja.

U lektiri nema albanskih, mađarskih i muslimanskih pisaca, iako je poznato da su se literature koje u socialističkoj Jugoslaviji stvaraju narodnosti u posljednje vrijeme snažno razvile. Odsustvo pisaca narodnosti u lektiri za osnovnu školu, postaje oštrije u sredinama u kojima žive i uče djeca koja pripadaju pomenutim narodnostima. A sve naše republike, pa i skoro svi gradovi, svakim danom su sve više mnogonacionalni.

Literature afričkih i azijskih naroda, kojima pripada najveći broj nesvrstanih zemalja, sa kojima naša zemlja svestrano saraduje na političkom, ekonomskom i kulturnom polju nijesu zastupljene u lektiri za osnovnu školu pa djeca, koja toliko putem mas-medija slušaju o tim zemljama, ne mogu da sa njima uspostave onu najintimniju i najtrajniju vezu, što bi mogle da

učine samo knjige. Doduše, doskora u nas nije ni bilo prevedenih djela iz literatura nesvrstanih zemalja, ali su se izdavači odnedavno pobrinuli, i svakim danom sve je više prevedenih knjiga iz tzv. trećeg svijeta.

U školi se još pisci strogo i neprirodno dijele na pisce za djecu i za odrasle. Međutim, ni u razvoju mladog čovjeka nema tačne granice gdje prestaje dijete i kada počinje zrio čovjek, a u oblasti duhovnih potreba te su granice još rjeđe. Takođe, i u literaturi, odnosno među samim piscima, sve manje je razlika, granica i podjela na pisce za djecu i za odrasle, ili kako se to uobičajilo da se kaže, na podjelu na ozbiljnu i onu drugu, što će reći neozbiljnu literaturu, kao da literatura za djecu ne može biti i ozbiljnija i zrelija od one tzv. ozbiljne. Književna djela namijenjena dječici, prije svega odlikuje jedan neposredniji i naivniji pogled na svijet, jednostavnija formira (a i najsvršenije umjetničke tvorevine istovremeno su i najjednostavnije) i lakoća izraza. Kao što je sve manje razlika između tzv. pisaca za djecu i onih za odrasle, tako se i u opusu jednog pisca sve češće brišu granice između djela namijenjenih mlađim i starijim čitaocima. I dijete je čovjek, kao što i u zreлом čovjeku do kraja života živi dijete, sa omamnim dječjim svijetom. Pisac, i kao čovjek i kao stvaralac, posebno ljubomorno čuva svoj dječiji svijet, ne samo zbog toga što do kraja života ostaje veliko dijete, nego i što su mu i doživljaji iz djetinjstva naupečatljiviji i što je u savremenom svijetu sve nasušnija potreba da se infrantilni doživljaj svijeta suprotstavi gruboj i oštroj realnosti, ne samo kao prošlost, već i kao vizija budućeg. U tom smislu, nema bitnih razlika u stepenu sugestivnosti umjetničkog djela što ga je stvorio pisac za djecu i pisac za odrasle. Još manje su uočljive razlike među djelima što ih stvara isti pisac. U stihovima Stevana Raičkovića, Vesne Parun, Miroslava Antića, Jevrema Brkovića, Milovana Danojlovića i Branislava Petrovića, na primjer, brišu se granice između stihoa za djecu i za odrasle. Odlike su uglavnom spoljne i formalne prirode. I tzv. dječije pjesme pomenutih pjesnika čitaće i odrasli sa istom radoznalošću, kao što će i mlađi moći da otkriju smisao stihoa namijenjenih odraslima.

Takođe, tzv. ozbiljna literatura još je rijedak gost u lektiri za osnovnu školu. Ni pisci prošlosti nijesu „jasniji“ ni bliži učenicima od savremenih, čija su djela satkana od duha i vazduha koji udišemo i mi i najmlađi. Nije, dakle, stvar u problemu pristupačnosti lektire, nego u tradicionalizmu. Ne vjerujem da je Glišić bliži današnjem mladom čitaocu nego Meša Selimović, niti da je Lalić teži od Njegoša. Ostavimo djeci Glišića i Njegoša, ali im dajmo i Selimovića, Lalića, Koneskog, Popu i Raičkovića. Približiti savremene pisce mladim ljudima danas, znači obezbijediti da ovi ljudi pođu u susret piscima, sutra.

Nastavni plan i program ostavlja nastavniku dosta slobode u ostvarivanju programa. Ali ta se sloboda najčešće zloupotrebljava i prva žrtva te zloupotrebe jeste lektira. Nastavnici, na žalost, malo čitaju, oportuni su prema savremenoj literaturi, i istorija književnosti za njih se završava tamo dokle dopiru njihova saznanja, koja su stekli dok su i samo bili učenici, a to znači daleko u prošlosti. Sve to zahtijeva radikalniju promjenu nastavnih planova i programa, kako bi se pisci savremenosti našli rame uz rame sa piscima prošlosti u lektiri za osnovnu školu.

izbor

Dalibor Cvitan:

DESET SUVREMENIH HRVATSKIH PJESNIKA ZA DJECU

155

Gustav Krklec (rođ. 1899. g.), Drago Ivanišević (rođ. 1907. g.), Stjepan Jakševac (rođ. 1916. g.), Ratko Zvrko (rođ. 1920. g.), Vojin Jelić (rođ. 1921. g.), Vesna Parun (rođ. 1922. g.), Zvonimir Golob (rođ. 1927. g.), Zvonimir Balog (rođ. 1932. g.), Luko Paljetak (rođ. 1943. g.), Goran Babić (rođ. 1944. g.) — pjesnici su za djecu, koji ne samo da u malome mogu dati uvid u cjelokupno hrvatsko pjesništvo za djecu, tj. nisu samo predstavnici totaliteta, nego i parcijalnih struja, individualiteta kako u književnosti za djecu tako i u općem suvremenom ustroju kulturnih poredaka u nas, koji su odredili individualno — povijesno i univerzalno — mitsko mjesto djeteta u našem svijetu.

U uvodnom eseju moje antologije hrvatskog pjesništva za djecu „Vječ-notraž“ navedene pjesnike uvrstio sam u slijedeće kategorije moje hipostazirane ljestvice poetičkih modela: **Mitski semantički subjektivitet:** Stjepan Jakševac i Ratko Zvrko; **Leksički semantički subjektivitet:** Gustav Krklec i Luko Paljetak; **Leksički asemantički subjektivitet:** Vesna Parun; **Mitski semantički objektivitet:** Zvonimir Golob i Goran Babić; **Leksički semantički objektivitet:** Vojin Jelić; **Leksički asemantički objektivitet:** Drago Ivanišević i Zvonimir Balog.

Za **mitski semantički subjektivitet** koji karakterizira pjesme Stjepana Jakševca i Ratka Zvrka bitna je trijada: priča, fabula, akcija — značenje — ja. To je pjesništvo u kojem pjesnikovo „ja“, često prurušeno u druga lica, zaokruženom pričom s dinamičnom fabulom, aktivistički usmjerenom prema svijetu, vrši intervenciju u svijetu. To je pjesništvo onih pjesnika za djecu, koji prema svijetu zauzimaju nedvojbeno distanciranu poziciju subjekt-objekt, klešući tešući svoj jezik prema priči koju pričaju, obraćajući se, bilo direkt-

nim iskazom bilo alegorijom, svijetu poznatih značenja, obično pravilima normativne etike. Prednosti ovog načina stvaralaštva leže u **kinetičkom konvencionalizmu** tj. uključivanju djece u konvencionalnu akciju. Pjesma Stjepana Jakševca **Šta Slavica voli** nedvosmislena je u smislu akcije subjekta. I kad mu prva đaćka ljubav ometa akciju i kvari planove, subjekt je svijestan tog ometanja i kvarenja, kao napada na svijest izvana, iz objektivnog svijeta. Isto tako u pjesmi **Duga** Ratko Zvrko iznosi razmišljanje o objektivno i apsolutno spoznatljivoj boji duge sa stanovišta subjekta nasuprot relativizmu stanovišta raznih šumskih životinja („Koje li je duga boje? — Jer, dok svatko tvrdi svoje,“ itd).

Leksički semantički subjektivitet, kojemu po mom mišljenju pripadaju pjesme za djecu Gustava Krkleca i Luka Paljetka — izražava trijadu: jezik — značenje — ja. Ovdje subjektivno, individualističko pjesnikovo „ja“ pokušava osvojiti značenje u objektivnom svijetu služeći se kao instrumentom prvenstveno samim jezikom, a tek onda pričom. Ovdje retorika nadglasava fabuliranje. Invenoznost jezika i konvencionalnost priče udruženi u pjesništvu ove skupine izazivaju zanimljive privide i međusobne zamjene, pa se često pričinja da je jezik konvencionalan, a priča inventivna. U svakom slučaju, dojam čitatelja, bio to odrasli ili dijete, račva se u nešto dvostruko. Tu je nesumnjivo prisutan dualizam, koji je izazvalo izbijanje lexisa ispred mythosa. Treba istaknuti činjenicu, da se baš u ovoj skupini našlo dosta pjesnika, koji su poznatiji kao pjesnici za odrasle. Možda je i to razlog posizanju za gotovim, književno-povijesno profesionaliziranim pričama, kakva je **topos naopakog svijeta**, koji spominje Ernst Robert Curtius u svom djelu **Evropska književnost i latinsko srednjevjekovlje**. **Ludi dan** Gustava Krkleca sadrži **topos naopakog svijeta** bez ostatka — ostatka priče, naravno — i zato ćemo opredijeljenost ove pjesme radije tražiti u strukturi jezika koja svojom formulom paradoksalnošću uspješnije osvaja značenje **naopakog svijeta**, nego toposom već izlizanim od stoljetne upotrebe. Luka Paljetak u svom ciklusu o naopakim ulogama mačke i miša, također eksplicira topos naopakog svijeta, ali ga aktualizira, prevodeći ga iz radikalno-metafizičke promjene bića u promjenu faza egzistencije.

Leksički asemantički subjektivitet kojim su usmjerene pjesme za djecu Vesne Parun javlja se kao trijada: jezik — neznačenje — ja. Ovdje su okupljene pjesme u kojima se još uvijek raspoznaje polazište subjektivne inicijative i instrumentalističke volje. Pjesnikovo „ja“ služi se kao svojim instrumentom jezikom, a ne pričom. No bitno je za ovu pjesničku opredijeljenost da se tim jezikom ne pokušava osvojiti neko objektivno značenje. Tako prisustvujemo jednoj instrumentalističkoj, subjektivnoj akciji bez određenog cilja. Uzmemo li kao ilustraciju popularne pjesme Vesne Parun o mačićima, jasno ćemo osjetiti da se radi o jakoj subjektivnoj projekciji, ali ono što je projicirano i projekcijom dohvaćeno u objektivnom svijetu, nije čak niti „naopaki svijet“ koji sugerira svjetski apsurd, nego darmar, kaos, heterogena mješavina avantura malih mačića, koje ne dosežu nikakvo značenje, nego predstavljaju čistu igru. I upravo ova čista igra fabulativnih struktura, koje nam više sugeriraju ponesenom retorikom jezika, nego logičkim karikama priče — predstavlja vrijednost Paruničinog pjesništva za djecu, iako je kao „igra struktura“ protivrjednosno određena.

Mitski semantički objektivitet Zvonimira Goloba i Gorana Babića ističe trojstvo: priča, fabula, akcija — značenje — diktat bića. Pjesnicima koji pripadaju ovoj skupini biće diktira priču sa značenjem ili bolje rečeno u pokretu egzistencije prema značenju. Poanta Babićeve pjesme **Zmija**: „Kad ode tata, ode i mama — zmija jede djecu koja su sama“ — znači da svijet odraslih u koji djeca moraju stupiti kad ih roditelji ostave — može biti grozan, jednak smrti. Pjesnik ne tješi djecu da će im roditelji zauvijek živjeti, ili da će se za njih brinuti bog, priroda ili društvo (što je u esencijalističkoj svijesti isto). Kad sam govorio o egzistencijalnom humanizmu ove pjesme, mislio sam upravo na odricanje od apsoluta Dobra, koje će se bilo u vidu boga, prirode ili društva pobrinuti za djecu. I mauvaise foi (zlonamjernost) nekih pedagoga koji su napadali ovu pjesmu upravo je u tome, što oni u pjesništvu za djecu traže esencijalistički, tradicionalno metafizički apsolut Dobra (vrlo sličan klerikalnom simbolu anđela-čuvara), koji je i nakalemio čitavoj našoj tradicionalnoj i najvećem dijelu suvremene književnosti za djecu — happy-end. Babiću bi se jedino moglo prigovoriti da je apsolut Dobra zamijenio apsolutom Zla, da on tom Zlu nije oblikom oralne smrti, dakle prirodnim, očekivanim, **moralno-indiferentnim činom** oduzeo vrjednosni značaj. Zvonimir Golob u svojoj **Priči o pužu koji je pošao u grad da kupuje darove** intendira mitskom semantičkom objektivitetu time, što se subjekt-puž čvrsto drži i priče i značenja, ali tijekom pjesme gubi svoj subjekt u magijskom objektivitetu beskoćnosti svog putovanja.

Leksički semantički objektivitet Vojina Jelića razlikuje se od mitskog semantičkog objektiviteta prethodne grupe samo po tome, što ovaj pjesnik jezikom, a ne pričom doseže značenje po diktatu bića. Jezik — značenje — diktat bića urodili su u Jelićevom pjesništvu za djecu zanimljivim ukrštanjem urbane topike i pomalo rustikalnog jezika. Gradsko dijete, zatvoreno sivim balkonima i dvorištima, podvrgava se drami svog postojanja, ali prosvjeduje oporim, hrapavim riječima svog slobodnog, zavičajnog svijeta prirode. I upravo neuskладnost oporosti ovog ruralnog jezika i super-uglađenih civilizacijskih objekata — novost je Jelićevih pjesama za djecu, koje bi zasluživale naročitu podgrupu, što bi se moglo označiti kao drama jezika-subjekta u sukobu s objektivnim jezičkim standardom tj. s totalitetom jezičkog svijeta, pa onda, sa svijetom uopće.

Leksički asemantički objektivitet u pjesništvu za djecu Drage Ivaniševića i Zvonimira Baloga označava trijadu: jezik — neznačenje — diktat bića. Biće diktira pjesniku isključivo jezik, koji ima toliko značenja koliko zahtijeva **minimum racionalne informacije**. Ova skupina pjesništva radikalno je okrenuta od transcendentnog svijeta značenja tj. od **maksimuma racionalne informacije**. Drago Ivanšević i Zvonimir Balog primjeri su pjesnika koji, navršavši jednom u lexisu tj. samom jeziku svoju egzistencijalnu opredijeljenost, nisu odoljeli iskušenju da budu „pjesnici pjesništva“ tj. da u sadržaj svog pjesničkog stvaranja ustoliče jednu tehnološku poetiku, opjevavajući čak i teorijsko obaranje raznih značenjskih, od metafizičkih do ontoloških poetika. Što znači da su svi pjesnici konzekventno, radikalno prosljedili svoju opsjednutost lexisom u antiphysis, ako ne to da su svoju operativnost stavili u **opoziciju** prema genezi tj. prirodi? Upravo zaoštrenost te opozicije najbitnija je značaj-

ka stvaralaštva ove skupine, jer takve opozicije u normalnim razmjerima bilo je u svim skupinama i razredima. Ovdje opozicija između tehnološkog i ontičkog ili ontološkog prerasta u pravi revolt, čak u revoluciju. Kritičari su tu opoziciju u našem pjesništvu, bilo za odrasle ili djecu, uglavnom nazivali „depatetizacijom“, „demistifikacijom“, „demitizacijom“ tradicionalnog pjesništva, ispravno naslutivši da je ova opozicija uperena protiv pathosa, mistike i mita. Ako ove tri opozicije svedemo na oporbe protiv strasti, tajne i nevjerovatnog (točan prijevod pojmova pathosa, mysteria i mythosa) — onda pjesništvo koje se tome opire moramo nazvati racionalnim, javno-komunikativnim i empirijski provjerljivim.

Racionalno će se u pjesništvu Drage Ivaniševića i Zvonimira Baloga pretvoriti u ironijsko, humorističko, komičko kojim se ismijavaju velike strasti. Reklo bi se da se ovi pjesnici ubrajaju među humorističke faktografe, koji nasmijavaju djecu zgodnim stihovanim pričicama o miševima što kradu sir — da nema racionalističke fantastike, koja sve te nabrojane značajke posve izokreće. Realističnost, faktografska vjernost i psihologija svakodnevnice puna vulgarnosti i cinizma u stvaralaštvu ovih pjesnika samo je zahvalna podloga za konstrukcije njihove operativističke mašte. Fantastika pjesnika koji pripadaju leksičkom asemantičkom objektivitetu jest fantastika jezičkih konstrukcija. U pjesmama Drage Ivaniševića i Zvonimira Baloga nalazimo četiri vrste ove fantastike i to: a) fantazijska dovoljnost rimarija samom sebi: „popela se mala luda na vrh duda“ (Drago Ivanišević: Mala luda na vrhu duda), b) topos naopakog jezičkog idioma: „Šeširi su imali svoju šeširsku modu: — Skidali su ljude na pozdrav u hodu“ (Z. Balog: Šeširi se šeširaju), c) fantastičko uzdizanje inferiornosti morfološko-sintaktičkih pogrešaka u superiornost POGREŠNOG JEZIKA: „GLAVA se GLAVATALA — DRM — se DRMAO — KLOPA se KLOPATALA“ (Z. Balog: Klim se klimatao), „Bio jedan teški gnjavator — imao je tup glavator“ (Z. Balog: Gnjavator), d) fantastičko nalaženje jezika u jeziku: „Jabuka! — ja buka, — ti buka, — on buka“ (D. Ivanišević: Brojanica), „Od VINA se pravi djedoVINA — domoVINA jugoVINA“ (Z. Balog: Što se pravi od vina).

Među pjesnicima, koji su prvi razbili sintezu operativnosti i geneze, nazočnu u pjesništvu Grigora Viteza, i operativnost oslobodili od mitsko-subjektivističke uloge, davši joj nezavisnu funkciju — ističe se Zvonimir Balog. On je totalitarnoj operativnosti naknadno dodavao mitsko-genetičke vrijednosti i strukture, ali tek nakon što ih je oborio. A oborio ih je ironijom, humorom tj. stavovima tehnološke svijesti. Proces njegove pjesme teče otprilike ovako: pjesnikova tehnološka svijest rađa u jednom smjeru verbalnim ludizmom ili totalitarnom jezičkom operativnošću, a u drugom smjeru stavovima ironije i humora, koji kao oruđa tehnološke svijesti obaraju ontološke tj. mitsko-genetičke vrijednosti i strukture. Nakon što je uspostavljen totalitarizam jezične operativnosti tj. verbalna igra, opaža se da on ipak sam sebi nije dovoljan i dodaju mu se one ontološke tj. mitsko-genetičke vrijednosti i strukture, koje je pjesnik maloprije oborio tehnološkom ironijom. Pjesma tako postaje sinteza pobjedničke tehnologije i poražene ontologije. U ljestvici koju ove analize iziskuju Grigor Vitez se naprimjer javlja kao pjesnik anagnorisisa (prepoznavanja) koji slavi srodnost svog jezika s prirodom, Boro

Pavlović se kao alazon (hvalisavac, precjenjivač) hvali svojom sposobnošću odvajanja jezika od prirode i ponovnog uvlačenja prirode u jezik, a Zvonimir Balog se kao eiron (podcjenjivač) ruga srušenoj prirodi (topos naopakog svijeta) i samilosno je uvlači u svoj srušeni jezik (topos naopakog jezika).

Ako s ova tri primjera dignemo pogled prema onom dijelu hrvatskog pjesništva za djecu, koji je objektivistički orijentiran, vidjet ćemo da ga proživljavaju baš ove tri egzistencijalne opredijeljenosti: otkriće objektivnog, precjenjivanje objektivnog i podcjenjivanje subjektivnog. I dok je anagorisis u sferi semantičke usmjerenosti, dotle su eironeia i alazoneia asemantičke — čime naša temeljna klasifikacijska ljestvica vrijednosti i struktura u hrvatskom pjesništvu za djecu, dobivajući daljnja opravdanja in re, pokazuje da je opravdano hipostazirana.

Gustav Krklec

LUDI DAN

Pijetao mi jutros reče:

— Kume dragi, dobro veče!

— Je li ovo san il' java?

S miševima mačka spava.

Krezub jarac puši lulu,

Siv magarac svira frulu,

za rep liju guska vuče,

šaran leti iznad kuće...

S punom torbom majmun stran
čestita mi — ludi dan!

Darova je puna torba:

od bunike u njoj čorba,

posljene tu su šljive,

na roštilju lude gljive,

od trnjina šljivovica,

od kopriva gibanica,

od paprika med u zdjeli,

od kukolja hljebac bijeli...

Rep podvinu majmun tad:

— Pij i jedi, bit ćeš mlad!

Gledam jedan, što se zbiva:

sjekira u vodi pliva,

koza vijenac meće na se,

u pidžami zijeva prase,

potkovana žaba rza,

uz brijeg teče rijeka brza,

vjeverica pjesmu piše,

u maramu mjesec kiše...

— Jao, ljudi, što je to?

U rog rođen duva vo!

Obratih se tad na pijetla:

— obraza ti, rekok, svijetla,
kakve li su ovo stvari?

A meni će kokot stari:

Gle, u Mudroj Knjizi piše:

„Čarolija nema više.

Tek istina jedna živa

u ovoj se knjizi skriva:

da još ima ludu čar

trideseti februar

za kog ne zna kalendar!“

Gustav Krklec

NI SAN, NI JAVA

Iz bijela se vratih svijeta.
Vidio sam zemlje mnoge.
Sretoh lava, gdje se šeta
ulicama, na dvije noge.
Nisam — reče — više grub,
jer me strašno boli zub.

I medvjeda, starog znanca,
susretoh sred drevna grada.
— Pobjegao sam, reče, s lanca,
pa se svijetom skitam sada,
ali znadem što je red:
Kradem samo tuđi med.

160

I kurjaka vidjeh stara,
gdje u bašti jare ljulja.
Ispod mutnih naočara
pogleda me stara hulja,
pa mi reče: — Nema kud!
Promijenit sam moro ćud!

U drugome opet gradu
sretoh jarca kod brijajača.
Brije jarac sijedu bradu
i gotovim odmah plaća.
— Usred svijetla, reče, tog,
ponajviše vrijedi rog!

Sretoh potom lisca žuta
sred ulice neke uske,
gdje bezbrižno, tiho luta,
ispod ruke vodeć guske.
— Tu sam, reče samo gost,
stoga držim strogi post.

Slona sretoh s kišobranom,
u kočiji zebri krasnu,
jastreba, gdje pleše s vranom
magarca, što čita basnu.
— I-a, — reče tovar siv —
čovjek uči dok je živ.

U večernjem, potom, mraku,
gizdav mi se majmun javi
u blistavu, novom fraku
i s cilindrom još na glavi.
— Živim, — reče — kao knez,
svako veče slušam džez.

I, da svršim priču ovu:
Ja sred zemlje nepoznate
susretoh, na kraju, sovu,
mudru pticu — ko što znate.
Huknu sova: — Um je moć!
Putuj kući! Laku noć!

Drago Ivanišević

BROJANICA

Jabuka!
ja buka,
ti buka,
on buka,
jabuka!
mi buke,
vi buke,
oni buke,
svi buke,
sve buke,
te buke,
tri buke,
mi buke,
ja buka,
mi buke,
ja buka,
mi buke,
ja buka,
mi buke,
jabuke!

Drago Ivanišević

MALA LUDA NA VRHU DUDA

Popela se mala luda
na vrh duda.

Ludina se majka vajka
ispod duda:
„O, da hoće ova luda
sići s duda,
prljava mu sva bluzica
sve od duda,
još će stući mladu glavu,
jadna luda!“

Al se vrha toga duda
više luda:
„Majko, ta ja nisam luda,
uprljati neću bluzu,
zdrav ću stići s duda!“

Silazeći, neoprezno,
oklizne se, skoro pade.

Majka vrisnu!
Ali pred njom mala luda,
budalasto,
smijati se stade.

Nije luda za to luda
što se pope na vrh duda,
već što majku ispod duda
ražalosti, baš ko luda.

Popela se mala luda
na vrh duda.

Stjepan Jakševac

ŠTA SLAVICA VOLI

Pođem u dućan
i kupim šećer
umjesto soli.
Šta mogu —
kad Slavica
sol ne voli.

Pred vratima
psu kažem:
izvoli —
kad Slavica
pse voli.

Pred počinak
otvorim prozor
i dugo gledam
u mjesec goli.
A kako ne bih
kad Slavica
i mjesec voli.

O svojoj sreći
potajno drljam
u školi.

Sad bi još netko
mogao reći:
Stjepan Slavicu voli!

Stjepan Jakševac

KAD SAM OBOLIO

Tako sam jako
Slavicu volio
da sam i suze
zbog nje prolio.

Dok sam je tako
uzalud volio
na srcu sam
bio obolio.

A kad je više
nisam volio
tako sam je
nesretno volio
da sam se sasvim
sasvim razbolio!

Čak me i liječnik
pregledao
pomoću raznih
sjajnih spravica
i rekao: Mala
vrtoglavica!

162 Kakva vrtoglavica?! —
srce se bunit stalo
i strašno zakucalo:
A Slavica? Slavica?

Ratko Zvrko

SMRT SLAVNOG MIŠA

U starome kazalištu
stanovao mišić Micko:
mjesto sira i slanine,
kulise je samo gricko,
i od tako loše hrane
suh i mršav jako bio,
al' iz starog kazališta
nikud otić nije htio.

Taj je mišić zbilja bio
umjetnička duša prava
i ko stanar kazališta
gledao je zabadava
sve predstave svakog dana,
i od sreće sav je sjao,
a sve glumce i pjevače
po imenu već je znao.

Kad je tužne drame gledao
uzdiso je poput mijeha,
na predstavi komedije
tresao se sav od smijeha,
a operu kad je slušao
i pjevanje sjetno, strasno,
od silnoga uzbuđenja
cijukao i on glasno.

No, jednom je život Micku
postao tup i jednostavan
poželio mišić mladi
da postane i on slavan,
i da ljudi njemu, mišu,
kao pravom slavnom biću
iskazuje poštovanje,
da mu plješću, da mu kliču.

I zato je jednog dana
kad je bila premijera,
istrčao tako hitro,
kao da ga mačak tjera
i protrčao mišić Micko,
pozornicom punom bljeska,
a cijelo se kazalište
potresalo od silna pljeska.

Od tog dana mišić Micko
nit' je jeo, nit' je pio:
od vlastite slave svoje
opijen je jako bio.
Sam je sebi govorio:
„Konačno sam i ja slavan
ni moj filmski rođa Miki
po slavi mi nije ravan“.

Prolazio dan za danom.
miš nit' jeo, niti pio,
o slavi je svojoj snio,
i sve manji, tanji bio.
Jednog dana iza bine
mrtav nađen mišić mladi.
Umro, jadnik al' se ne zna
da l' od slave il' od gladi.

Ratko Zvrko

DUGA

Poslije nagle ljetne kiše
na svodu se lako njiše
kriva pruga,
dio kruga,
divna duga,
blistav luk...

— Čudan luk —

kaže vuuk;

— Čudan luk —

veli ćuk.

Svud po šumi bruji zvuk:

„Čudan luk,

čudan luk!“

— Taj čudesni luk je zelen! —

ushićeno šapće jelen.

— Taj čudesni luk je plav! —

ponavlja iz trave mrav.

— Taj čudesni luk je žut! —

brunda pužić, nešto ljut.

— Luk je crven kao mak! —

iz potoka više rak.

Koje li je duga boje?

Jer, dok svatko tvrdi svoje,

duga putem svojim slijedi

i polako blijedi, blijedi,

kao da je netko briše ...

I gle, već je nema više!

Vojin Jelić

ZANIMANJE

Ne smijem na vrata.

Ne smijem na prozor.

Uče me, danomice, mama i tata.

Ne smijem na stolicu.

Ne smijem na tavanicu.

Ne smijem na balkon.

Ne smijem u kupatilo.

Ne smijem k vatri.

Ne smijem k plinu.

Ni smijem k radiju.

Ne smijem... ne smijem...

I, verglam li uputstva,

govorim svoja iskustva:

Djeco, što li brzo prođe

i ovaj dan u krletci.

Vojin Jelić

ZIMNICA

Svakoga zimskoga dana

ja crtam slikovnicu:

Grožđe, šljive, trešnje,

višnje i jagode, vrtne, šumske

— sve što videh na tržnici.

Za odmora i predaha

— tražeć' boje —

ušuljah se u smočnicu,

željan voća. Tupo zurim:

Bez veselja, u korpi su

krompir, lukac,

nešto kelja, glava zelja.

Vesna Parun

BRODOLOMCI

U Zlarinu, na rtu Bučini

rodila su se jedno ljeta

na pragu okrenutom pučini

dva mačića, dva probisvijeta.

Jedan bijaše crn kao katran,

a drugi šaren, žučkasto blijed.

Jednom oči sjale k'o vatra,

drugome zlatne kao med.

Al' jednog dana, na sreću,
— tek što su bili progledali —
strašna ih ruka strpa u vreću
da ih progutaju morski vali.

No udes ipak bje im sklon
— a oni su bili hrabri mornari —
i talas golem kao slon
na ledima ponije ih...

Ostade Zlarin

daleko za njima u magli i pjeni.
A dva mačića veseljaka
otplovila su put Mišjaka
na mokroj dasci šeućureni.

Vjetar ih nosio milje i milje
kroz pustoš beskrajnu i tmicu.
Prošli su Prvić, Kapije, Žirje
i svjetionik Blitvenicu.

164

Zinu iz valova gladni zmaj,
začu se lavež morskih pasa.
I misliš, eto: priči je kraj.
Izgubljeni su. Nema im spasa!

Al' presta jago da svira u trubu.
I kad se prosu svjetlo dana,
pribraše putnike na palubu —
tri stara ribara sa Ugljana.

Digli su jedro, razapeli flok
i poduprli kormilo štapom,
A najstariji ribar Rok
mačiće pokri suknenom kapom.

o o o

Probudiše se u ribarskoj kući,
za stolom bilo ih je devet.
Djed Rok tad počne štapom tući
po stolu, vičući: — Djeco u krevet!

Tu bijaše i djece, i žena, i riba,
i mrvica hljeba, i ocata i soli...
U kutu crna se koljevka ziba.
Babu Pim — Bako očnjak boli.

I dva mačića brodolomca
ne viču više: — U pomoć!
Posrkali su kašu iz lonca
i zaspali slatko. Laka im noć!

Vesna Parun

FEBRUARSKA SERENADA

S crvenih krovova
topi se snijeg.
Svu noć pjevucka
raspukli žlijeb.

Kad mjesečina
prospe svoj žar,
nas dvoje bit ćemo
savršen par.

Ne hrčem noću,
ne vičem danju.
Volim samoću
deblju i tanju.

Na tebe mislim
kad sunce grije
i kad mi brico
brkove brije.

Dok krčmarica
knedle mijesi,
stenjem i uzdišem:
Smiljčice, gdje si?

Zašto te napustih
nježnu k'o svijet?
Što me to vuklo
u daleki svijet?

Smiljčice krotka,
ružo u smilju
kad ću te ljuljati
na svome krilu?
Pjevaju žljebovi —
zimi je kraj.
Vodi me, lađo,
u rodni kraj!

Šta me se tiče
jedro i katarka!
Ja sam somnambul,
ti mjesečarka.

Pa kad se popnemo
skupa na krov,
život će početi
svijetao, nov.

Naša će djeca
sve prestići od sreće.
Neće u kanti
čepkati smeće.

Neće im odgristi
uši vau — vau,
niti ih plašiti
crni babau.

Zvonimir Golob

PRICA O PUŽU KOJI JE POŠAO
U GRAD DA KUPUJE DAROVE

Prije mnogo, mnogo ljeta,
pamti samo stara vrana,
iz kućice koja šeta
bez podruma i tavana,
iz kućice koja nema
ni stubišta, niti trijema,
ni postelje da se drijema,
ni stolice, ni ormara,
dimnjaka, ni dimnjičara,

niti vrata, ni prozore,
u svanuće, u cik zore
izišo je pred svoj stan
mali Pužmuž Rogevan.

„Hop!ala, još koji minut“,
reče, „pa će sunce sinut,
prilika se, eto, pruža
da proslavim Pužamuža.“
I bio je dobre volje
i odlučio brže bolje
pješice da krene na put,
da u gradu kupi kaput,
kaput svijetloplave boje,
modar kao nebo što je,
a za prijatelje svoje:
papuče od paučine,
svilu iz daleke Kine,
kapu kakvu ima vrana,
dva šarena suncobrana,
tkanine tri centimetra
za jaknicu protiv vjetra,
čarape od čiste vune,
kremene, paste i sapune,
tri šešira
za leptira
i pregaču od papira,
dudicu za gusjenicu,
kosu novu fućkalicu,
najsajnije upaljače
za krijesnice,
malo kraće
rogove za jelenjake,
za stonogu jedne štake,
pčelicama novo saće,
oštre bodlje za Ježića,
kelj za Zeku, za Bježića,
i knjigu za Mudru Sovu
„O naučnom pticolovu“,
a za žapca i žabicu,
a za vrapca i vrabicu
gumeno odijelo
da ne blate selo.
Ogrlice,
narukvice,
naušnice,
nanosnice

i za rodu pelenice
i mravima čarapice
i crvene cipelice,
da ne idu bosí
po studenoj rosi.
Đakonija dosta
da počasti gosta:
sir za Miša Miševića,
žir za Gicu Roktalića,
kost za Psića Lajavića,
med za Među Medovića,
san za Čuka Besanića,
malo smoka i kolača,
od prašnika ili drača,
gibanice,
šljivovice,
deset kapi travarice
i naprstak ljuta pića
od kopriva i ljutića.
I mlijeka za mačka
od pravog maslačka.

Puž je bio dobre volje,
krenuo je brže bolje,
puže, puže i pjevuši,
(zaboljele travu uši).
Već satima tako hoda,
zatim, naišla je voda,
zatim, naišla je brana,
kamen,
lokva,
stablo,
grana,
i sunce je stalo peći
i žed ga je stala žeći,
a puževa gola leđa
od vrućine sva su smeđa.
Ali, odluka je čvrsta,
Pužmuž Rogevan ne susta —
do prvoga mravinjaka
treba stići prije mraka.

Već danima tako ide,
na nebu se zvijezde vide,
mjesec kao dunja žut
obasjava pužu put.
Daleko je još do grada
i putnika umor svlada,

hladno je, a kuće nema,
kao da se kiša sprema,
srp mjesečev tiho žanje
zvijezda zlatnožuto tkanje
i oblaci nebom kruže
pognule su glave ruže,
a puž puže,
puže,
puže.

Već tjednima tako hoda,
opet naišla je voda,
opet naišla je brana,
zatim kamen, stablo, grana
i zima je,
snijeg se hvata
po krošnjama kao vata,
snjegovići svuda stoje
i pahulje bijele broje —
dan je kraći, a noć duža,
a još uvijek nema puža.
I što kaže stara vrana,
crnija od kišobrana,
vrijeme ide, vrijeme ode
kao haljina iz mode.

Godine su mnoge prošle,
za njima su nove došle,
puž još uvijek negdje luta
bez darova i kaputa,
bez kaputa modre boje,
modre kao nebo što je,
i kos nema fučkalice,
ni dudicu gusjenice,
niti roda pelenice,
ni mrav nema cipelice,
nema nove bodlje Ježić,
nema kelja Zeko Bježić,
nema sjajnih upaljača
za krijesnice, niti saća
za pčelice, nema pića
od kopriva i ljutića,
ni smoka, ni gibanice,
travarice, šljivovice,
ni šešira za leptira,
ni pregače od papira,
ogrlica,

naušnica,
 nanosnica,
 narukvica,
 ni za rodu pelenica,
 ni svilenih papučica,
 ni sna Čuku Besaniću,
 niti meda Medoviću,
 ni sira za Miševića,
 ni žira za Roktalića,
 ni mljeka za mačka
 od mladog maslačka.
 Godine su mnoge prošle,
 za njima su nove došle,
 puža nema, on još puže,
 oblaci nad njime kruže,
 još putuje, još se trudi,
 noć je tamna, zora rudi,
 proljeće,
 i ljeto,
 zima,
 jesen žutu boju ima,
 visibaba glavom klima,
 sa krošanja lišće pada,
 već je skoro blizu grada.
 Kad je pošo — mora doći,
 a kad stigne — natrag poći.
 Nije važno, vrijeme stoji,
 dane više i ne broji,
 možda petsto i tri noći
 pa će svome cilju doći.
 Trebat će mu, tko će znati,
 još toliko da se vrati.

Prazna kuća još i sada
 stoji daleko od grada,
 prazna kuća koja nema
 ni stubišta, niti trijema
 ni postelje da se drijema,
 dimnjaka, ni dimnjačara,
 ni stolica, ni ormara,
 ni vratiju, ni stanara.

Čeka svoga gospodara.

Zvonimir Balog

ŠEŠIRI SE ŠEŠIRAJU

U toj zemlji o kojoj je riječ
 Ljudi su živjeli na vješalici
 A šeširi sjedili na stolici.
 Šeširi su imali glavnu riječ
 Telefonske su razgovore vodili
 Nebo su prešeširili, zemlju nadsvodili.
 U toj zemlji šeširi su crnu kavu pili
 Svoju šeširnatost odmarali na svili.
 Vodili su ozbiljne šeširske razgovore
 Sazivali česte šeširogrese i šeširijade
 Na kojima su šeširi izšeširavali
 Razne ovošeširske jade...

Na kojima se šeširovalo
 na kojima su se šeširi ušeširavali
 da bi svešeširsku cjelokupnost sačuvali.
 Šeširastiji šeširi su šeširnije prolazili
 S više šeširilica svojih sekretarica su se

mazili.

Šeširi su na šešire usmjeravali kritiku
 Kada bi vodili preslabošeširsku politiku.
 U zemlji ŠEŠIRALIJI šeširi su imali
 svoje spomenike

Ulice, šeširsku glazbu i slike,
 Svoje došeširnike i podšeširnike.
 Svoje šeširske zakone;
 Knjige pune šeširografa, šeširovilnika i
 šeširluka,

Zatvore za rasšeširene šešire i
 šeširilice,

Jedino što nisu uvijek nosili svoje lice.
 Šeširi su imali svoju šeširsku modu:
 Skidali su ljude na pozdrav u hodu.

Zvonimir Balog

GNJAVATOR

Bio jedan teški gnjavator
imao je tup glavator
bježao je od kućatora
i od školatora.

Nije volio nikakav radator
ležao je u livadi izvaljen na travator
sunce mu je posudilo svoj radijator.

Čekao je da mu pečeni golubator
i zreli kruškator
sam padne u zubator.

— Što mogu — govorio je gnjavator
— kad imam tup glavator.

Onda, jednog dana, kad je gnjavator
ležao na obali Nilatora
eto aligatora.

— Ja sam — reče aligator —

doktorator

pa ću malo zašiljiti tvoj tupi glavator.
Zasjalo u aligatora sto raznih zubatora
i tu je kraj pjesmatora

Toliko je uspjeha imala
da je i ploče snimala
za tmurne noćne barove
za tužne bračne parove.

Te ploče bile su pravi hit
jer smijala se kao kit;
tako bi razvukla vilice
da bi joj nabrekle žilice.

Ta mačka tresla se od smijeha,
ta mačka je od smijeha prela
i jednog dana ispod streha
jednog je malog miša srela.

Taj miš je uvijek tužan bio
i cijeli dan je suze lio,
samo je šmrcao
samo je grcao
samo je kišio
samo je mišio
samo je suze cijedio
i sve je više blijedio.

Taj miš je putem klecao
taj miš je stalno jecao
stalno je cmoljio, šmrkao,
stalno je suze srkao,
stalno je suze točio,
stalno je rubac močio.

I nosio je crni dres
i čitao „Bonjour tristesse“
i nije išao na ples;
samo je tužne snove snivao
u suzama je samo plivao.

Kad je ta mačka tog miša srela
i kad ga je pojesti htjela
tako se smijati stala
da skočiti nije znala,
da je na leđa pala,
da je na pod ko kvaka tresla,
toliko se od smijeha stresla.

Luko Paljetak

JEDNA SE MAČKA SAMO SMIJALA

Jedna se mačka samo smijala
i samo masne šale zbijala,
samo se kesila
samo se mijesila
samo je vrištala
samo je njištala.

Od smijeha je samo pucala,
od smijeha je samo štucala,
ključala poput čajnika
od repa pa do krajnika.

A miš bi bio skočio
i miš bi bio strugnuo
da nije suze točio;
ovako, sav se ugnuo
i posve se ukočio.
Samo je tako stajao,
samo je tako zdvajao:

i tako nije bilo mišta.

Mačka je vidjela da dobro nije
što se toliko puno smije,
pa je odlučila da više ne vrišti
da ne kesi se poput lude
da ozbiljna u svemu bude.

I obukla je crni dres
i kupila „Bonjour tristesse“.

Od smijeha nije pucala
od smijeha više nije štucala.
Otad je samo šmrkala
otad je samo grcala
otad je samo plačkala
otad je samo mačkala
otad je samo kmezala
i rep je u čvor svezala;
tako je bila tužna
tako je bila južna.

I miš je vidio da dobro nije
da cmizdri i da suze lije,
pa je počeo čitati stripove
i neozbiljne skupljati tipove,
i tražit samo vedru družbu,
i ujutro je jeo užinu,
i nije više klecao
i nije više jecao.

I čitao je mini-top humor
i nije znao što je umor,
samo se kesio,
samo je mijesio
samo je pištao
samo je vrištao;
tako je bio jedar
tako je bio vedar.

Miša je opet ta mačka srela
i opet ga je smazati htjela,
ali ovako emoljkava
ali ovako oljkava
vidjela nije rep pred okom,
a kamoli da jednim skokom
smaže ga kako spada.

Pala je kao klada!
i samo tako sjedila
i samo tako glédila
i samo suze cijedila
i samo suze točila:
i samog miša smočila.

Kad je miš vidio kako je nujna
kad je miš vidio kako je bujna
nije se mogao pomaći,
kamo li rupe domaći.

Od smijeha sve mu se ljuljalo
od smijeha sve mu je kuljalo,
sve ga je štreckalo
sve ga je peckalo
sve ga je štipkalo
sve ga je pipkalo
sve ga je rackalo
sve ga je žackalo
sve ga je lickalo
sve ga je grickalo

sve mu je nešto bilo vickasto
sve mu je nešto bilo mickasto:

i tako nije bilo ništa.

Luko Paljetak

JEDNA MAČKA I JEDAN MIŠ

Jedna mačka je mnogo jela
i postala je strašno debela
užasno troma
užasno spora
i da stvar bude mnogo gora
jednog je dana srela miša

Taj miš je strašno mršav bio
jer ništa nije jesti htio
ni hranu grublju
ni hranu finiju
taj miš je čuvao liniju
jeo je samo iz nekih bočica
bio je tanak kao pločica

Kad je ta mačka tog miša srela
i kad ga je pojesti htjela
trčati nije mogla
skočiti nije mogla
pomaknuti ni brk;
bila je na rubu živčanog sloma
onako debela i troma

I miš se htio odmah dati u trk
ali da budu veći jadi
trčati nije mogao od gladi
onako jadan
onako gladan
i tako nije bilo ništa

Mačka je vidjela što je na stvari
da joj debljina posao kvari
a to njoj nije bilo milo
pa je zaključila
pa je odlučila
da skine koje kilo

Slanine više nije jela
pršuta više nije smjela
salame više nije htjela
jela je samo iz malih bočica
postala tanka kao pločica
tako je bila tršava
tako je bila mršava

I miš se odmah sjetio bijede
pa je odlučio da više jede

Jeo je mnogo
jeo je strašno
sve što je mogo:
grašak i brašno
švargle i špargle

goveđe juhe
debele muhe
nogice suhe
suha rebarca
trista trapista
francuski sir
pa čak i žir

tako se strašno širio
tako se strašno žirio
i postao najdeblji miš

Mačka je opet tog miša srela
i opet ga je pojesti htjela
ali ovako jadna
ali ovako gladna
trčati nije mogla
skočiti nije mogla
ovako tršava
ovako mršava

I miš je odmah pobjeći htio
ali to nije mogao
jer nije snage smogao
onako debeo kakav je bio

i tako nije bilo ništa

Goran Babić

ZMIJA

Na kraju svijeta u dnu provalije,
gdje nešto gmiže, leglo je zmije.

Tu ona spava, tu ona jede,
djecu i ljude, mene i tebe.

Kad nestane dijete, a nešto ga ubije, Goran Babić
u travi se nađu tragovi zmiје.

LUTKA

Ona nema srca i hladne je krvi,
sve što uhvati ona i smrvi.

Male je glave, golema repa,
što joj se primakne ona i ščepa.

Pojede slona, pojede lava,
pa onda legne u travu i spava.

Kad ode teta, ode i mama,
zmija jede djecu koja su sama.

Ako se lutki izvade oči
hoće li moći gledati po noći?

Ako joj se otkinu i ruke
hoće li moći plivati do luke?

A ako joj se istrgnu noge
hoće li moći pobjeći od doge?

A ako joj otkinemo glavu
i ako je bacimo u travu

hoće li moći od ostatka tijela
ostati lutka, predivna i cijela?

**u traganju za
izgubljenim detinjstvom**

Dr Draško Redep

Kuće više nema

175

VREME BAGDALE

Da nas Dušan Matić, pesnik detinjstva i prolaznosti, nije već davno bio poučio kako ne treba mariti za superlative i kako, zapravo, ne treba preterivati, i da nije, ironično i *iskosa* okrenut svim svojim davnim danima, pa bez sumnje i danima beogradskog nadrealizma, iznedrio antitezu svih naših, svakojakih superlativa: **najnajnji**, — mogli bismo reći da je, upravo poslednjih godina, u svojim zapisima, pesmama i esejima, ponajviše još opsednut fenomenom evokacije prošlosti. Najednom se, opet, u kalendaru ovog pisca pojavio buljuk datuma s početka veka, Kolubarska bitka je zasvetlela u njegovim novim rukopisima kao vatra mirenja među ljudima, a Srbija uoči Prvog svetskog rata javila se najednom u moru ruža, u impresionističkoj paleti Nadežde Petrović, senovita i romantična krajina, kao razred koji, krajem juna 1914. godine, u šabačkoj gimnaziji, zajedno sa Teklom i Borislavom, koji čitaju, gotovo kriomice **Pana** Knuta Hamsuna, odlazi na veliki, odista životni raspust, da se više nikad ne vrate. Najednom je, dakle, **vreme Bagdale** postalo opsesija, stožerna tema, jedinstvena matica: odatle je sve poteklo, i nadrealizam, i socijalni porivi, i osećanje relativnog, i pobuna protiv svih granica i ograničenja. I precizno se vidi: **A onda, nisam se ja vratio njima; oni su mi došli u pohode.** To će reći da Matić nije, poput Milana Dedinca, u **traganju za izgubljenim detinjstvom**, nego se detinjstvo, u svojim anonimnim maglinama, pojavljuje ne kao ilustracija jedne ničeanske teze, već kao vreme neminovnog, trajanja saznanja, otkrovenje svetla i sna. Ko je pratio kako

se, sad, Matić ophodi sa nekim bitnim imenicama i stanjima svoje literature, i još i više: svog iskustva, moći će da namah uoči kako se uslovnost i ovde iskazuje poznato matičevskim, izbalansiranim znacima. Sve je to takođe jedno od mogućih viđenja, nezatravljeno, nimalo suzno, jednostavno: prepušteno nekim tragičnim ili fantazmagoričnim rastancima od kojih je i sam život. Nije anonimno to njegovo vreme, **vreme Bagdale**, već se tu, na marginama **Adolfa Benžamena Konstana** i **Pana Knuta Hamsuna**, ali i na neizvesnim letnjim tišinama na početku Prvog svetskog rata, sve javilo u znacima. U bogatom kontekstu rane artikulacije u koju jedino nije verovalo naše sentimentalno vaspitanje, onaj mornarski kostim iz uspomena gospođe Anjeli. Dečak koji misli svoju misao na peronima prepunim begunaca, u Lajkovcu, i potom na albanskim stazama, i onda usred juga Francuske, — te je sad pouzdano taj rani, uslovno rečeno: najraniji Matić koji **vreme Bagdale** sagledava pre svega kao odnos sa svetom. Nisu to egzotični zapisi o velikom kosmopolitskom svetu, tako rano doživljenom. Nije to ni romantična etida o prepoznavanju sebe u očima nekog drugog dečaka. To je, odista, studija saznanja i zaborava. **Jedina privlačnost detinjstva i mladosti (prve): zagonetka: kako taj neki anonimni, ćoravi, tupi neki život postaje „ja“ koje zna za sebe; kako kamen zna da je kamen. Ili tačnije: zašto kamen koji pada ne zna da pada (Spinoza) —** veli Matić. U nekim svojim komentarima, Matić je, dobro se sećamo, rado citirao mladog jednog pesnika koji se opredeljivao, često, za treće nebo. Sve se čini da je taj treći, novi potpuno ekskluzivni ugao viđenja, mimo obala i mimo bukvalnih prizemnosti opredeljenja. **Jedna stvar, jedno biće, jedna misao ne ukazuje samo na svoju suprotnost, već i na sve druge vidove te stvari, tog bića, te misli. To čini dijalektiku dijalektički složenom.** Tako je taj veliki, naizgled samo intimni, privatni boj Matića sa konzervativizmom i jednostavnošću zaključivanja o bitnim stvarima života i sveta, sa tezom o **prestonici sveta**, imao značaj univerzalnog obračuna koji je, najednom, u petom razredu šabačke gimnazije 1914. godine, na samoj granici suvereniteta i rata, imao elemente razgraničenja. U parafrazi jednog natpisa o Kolumbu u Denovi, po kome umesto jednog sveta traju dva makrokosmosa, moglo bi se zapisati kako je ustvari usred sveta detinjstva i vremena Bagdale Matić već bio označio pravac mogućnosti tog trećeg sveta svojih istraživanja.

Matić i ovde govori kako povratka nema, kako su naše tlapnje zapravo naši zamandaljeni, naknadni, kombinatorici odani utisci, kako je sve to oko nas bilo daleko autentičnije i življe nego što to takozvani pisani dokumenti, uvodni članci tadašnjih novina i diplomatska pošta hoće da pokažu. Ne i da dokažu. Gibalo se to jedno novo vreme već u tom šabačkom razredu, u tom malenom literarnom, čitačkom kružoku u koji su ulazili Tekla, Borislav i Matić. XIX vek se, po Matiću, definitivno završavao upravo te 1914. godine, kada su se, sasvim blizu, mogli videti na Savi austrijski monitori, kada je nailazio raspust neizvesnosti i kada je neka zaptivena tuga trajala beznađežno, neposredno uoči stvarnosti konclogora, bežanije, povlačenja, tuđe zemlje, okupacije i pogroma. Putujući sa svojim bezmalo po svim gradovima Srbije je onih davnih dana, pamteći koliko pamti čitavo jedno pokolenje pisaca, opominjući se mira kao saznanja o svetu, a rata kao jedne od tih nepreglednih stvarnosti našeg savremenog sveta, Matić je, doista, već tada **razlikovao**.

Napomena kako je Vinaver tvrdio da će, i nestajući, i umirući, Matić reći **distinguo**, ima sad, u kontekstu ovih zapisa o ratu, ali i o miru, značenje neophodne propedeutike Razlikovao je već tad Matić idilu detinjstva od strave života i povlačenja lektiru dnevnu dakako, od knjiga koje su, takođe, malene naše palanke uznosile do stepena svetskih raspoloženja i instinkata. I razlikovao je sudbinu od ciljeva jedne zemlje, u nametnutom, nepravednom ratu.

I kao što je Miroslav Krleža na peronu zagrebačkog kolodvora, u sivilu prljavog staničnog ogledala, video poslednji put profil Frana Galovića, pred njegov odlazak u smrt, tako je zapravo i Matić, svejedno da li na kruševačkom trgu ili lajkovačkom peronu, upamtio sve to što se i neće i ne može ispričati, ali je magična, anonimna tama. Nema povratka, dakako, ali ima te guste arome mnoštva pod jarkim suncem, usred visokih kukuruza Srbije, u ratu, u odbrani. San detinjstva omogućio je Matiću da sazna. A taj san je stigao opsesivno, dodirujući se ne samo sa svojom suprotnošću, nego i sa tragovima bolnim i vidljivim.

Vreme Bagdale ne prestaje.

Kad pomislim na svoje detinjstvo

177

Kad pomislim na svoje detinjstvo, ili kad ono bane na tajanstvena vrata koja vode k njemu, prva slika koja se javi jeste oграда dvorišta. Čim pokušam da je dobro sagledam, fiksiram, pojavi se **drugo** dvorište i **druga** oграда. I tako redom.

*

U poslednje vreme, slika, predstava koja me muči sve češće, — govorim o onim jedinim godinama, od 1904—1914, kad smo bili mi, u stvari — naša porodica, čini mi se, ličila je na one male putujuće pozorišne družine po unutrašnjosti Srbije (bilo ih je pet, ako se ne varam), koje su išle od jednog okružnog mesta do drugog mesta, bilo da je lepo vreme, bilo da pada sneg.

*

Kad je reč o uspomenu, sećam se, eto, kad sam prvi put čuo ili pročitao naslov **Povratak Filipa Latinovića**, u meni nisu prestale da se roje sanjarije: bilo mi je jasno: nigde, nikad, nisam se povratio.

Verovatno zato i dvorišta mog detinjstva ostala su u paperju uspomena, i prasluka, i sanjarija, i izmišljotina. Taj interuterinski san o **Povratku Materi**, ili o povratku bludnog sina, isto toliko je prvobitan kao i čin **Radanja** (a ni Adam se nije vratio u **Zemaljski Raj**, već je završio u **Pravom Raju**), možda je učinio na nikad ne pročitam **Povratak Filipa Latinovića**.

Sem, uvek jedno sem, desetak stranica koje mi je pročitao neko ko je želeo da ga prevede na francuski, pa me je pitao šta da radi sa dugim rečenicama romana. Našao sam se bio, pre više od dvadeset godina, u nebranom grožđu: kako da kažem toj nadobudnoj osobi svoje nečitanje, kad prvi postulat svakog „idole pristojnog pisca“ jeste da je sve pročitao?

Nisam hteo da igram na karti da i francuska literatura zna za beskrajno duge rečenice, tu, blizu nas, na primer Prust, već sam, dok je ona čitala, smišljao bio jedan olakšavajući izlaz: — Zamenite duge, „beskrajno“ duge rečenice **Povratka**, zavitlane kao vode Save, Dunava ili Volge, Nijagarinim vodopadom kratkih, britkih francuskih rečenica, pa će odsevi i bljesak tih Nijagarinih slapova zaigrati u mašti čitaoca kao valovite vode rečenica bez kraja i konca.

Suprotnosti se dodiruju.

*

Jedina privlačnost detinjstva i mladosti (prve): zagonetka kako taj neki anonimni, ćoravi, tupi neki život postaje „ja“ koje zna za sebe; kako kamen zna da je kamen. Ili, tačnije: zašto kamen koji pada ne zna da pada (Spinoza).

*

Vinaver je rekao jednom za mene da ću, umirući, reći: **distinguo**.

*

178 Ne volim svoje detinjstvo, ni svoju prvu mladost. Ako ponekad govorim o njima, to nije zato što za mene one predstavljaju neke draži, i što me ispunjuju nežnošću, već radi toga da učinim jasnijim neke stvari, neke praprotopske magle, i tamu prvobitne anonimne noći. A onda, nisam se ja vratio njima; oni su mi došli u pohode. Da. Leta 1968. Najpre dolazak **Adolfa** na ruke meni; onda i „dobar dan“ pred hotelom „Oplenac“, 12. (29 juna) jula, na Petrovdan; i, najzad, 31. **septembar**, kao dan mog rođenja u **Lettres Francaises**. Da sve porekne: rođen-dana koji ne postoji; on, dakle, ja, nije ni rođen. Ne postoji. Treba, dakle, početi od početka. A početak je prvobitna, anonimna tama.

Nastavljam: „Dobar dan“, rekao je, i jedini među svima, i kao da je odjednom prepoznao nekog koga je znao, tražio celo vreme, u tim poslednjim redovima povorke mladih koji su hodočastili do Mauzoleja i natrag, oko 4 sata po podne, moj avet-lik sa jedine fotografije iz vremena kad mi nije bilo više od 8—9 godina, a zvali me „belča“ i „zeljča“, i „plavča“, pamtim još, zbog očiju, i kose, i boje lica. Kao da se trgao kad me je ugledao, ili sam ga to ja zapanjeno gledao, i, nasmešen, onako izbledeo, rekao, tako poluokrenut najednom k meni: „Dobar dan!“

Da l' je to bila samo još jedna vizija Ničeovog „večnog povratka“!

Hteo sam da ga pitam kako se zove, ali sam se uplašio: reći će moje ime. A onda bi bilo sve svršeno.

*

J'étais enfant, j'étais petit, j'étais cruel. (V. Hugo)

Dušan Matić

(Dnevnik, januar—februar 1974, Savremeni, Beograd, april 1976, 319-322)

Ponekad mi se čini da sam razapet, poput nebeskog šatora, iznad Pelinova i svijeta, ili rastegnut, poput nevidljive opruge, ispod Pelinova i zemlje, dodirujući rukama grobove oko crkve Svetoga Nikole, a noćnim prstima šipke od gvođenog kreveta. Razdvajam se od svijeta, i u isto ga vrijeme sabijam u sebe, i gledam, skupljenog, u mokroj koži. Zatvaram ga odasvud i ne dam da bježi.

Žarko Komanin, *Kolijevka*

Povratak Luke Rajanića u Pelinovo, viđen i kreiran u fragmentima uzbudljivog pamćenja, nalazi se u samom centru romana Žarka Komanina *Kolijevka* („Glas“, Beograd, 1976). U predsmrtnom času, u bolničkom ambijentu, javilo mu se Pelinovo, kao lek, ali i kao strava; kao opsesija, ali i kao prostrana mogućnost života. Nijesam stigao ni da kažem: tonem u smrt, kad su se trokrilna vrata zavičaja otvorila i ja sam zaplovio u prostranstva Pelinova, kao da ih prvi put otkrivam i gledam. Pomisao na zavičaj, u traumatičnim trenucima na kraju života, javlja se kao mogućnost odgađanja nestanka, kao međuvreme (još) života, između dveju obala: **Glasovi i predjeli Pelinova odlažu moju smrt, mada joj se predajem objeručke, bez straha.** Jer, kako kaže Komanin, ništa na svijetu nije ljepše od povratka pelinovačkim livadicama, kamenju, zemlji. Bitno je već sada, posle prvih lektira romana Žarka Komanina, napomenuti da nikako nije u pitanju nešto nalik na izlet u predele zelenog vikenda zavičaja, već se, pred nama, u vertikalama koje visoko šikljaju iz mnogobrojnih a kratkih odlomaka ovoga romana, javlja uspravna projekcija zavičajnog predela kao rasap, ali i kao sudbina; kao bolno sećanje, ali i kao zakletva. Jedan se junak Komaninove knjige sa mnogim razlozima zaklinje zemljom u koju stiže, posle svega, posle svetlosti nad Pelinovom, posle ljubavi i posle ratovanja: **Zemlje mi u koju ću!** Sav nalik na krtu, a izbalansiranu zakletvu, roman Žarka Komanina, ostvaren u jeziku na način koji ide u red najinventivnijih naših romaneskni rešenja, pokazuje blistav kaleidoskop spoznaja zavičaja. Nema jedne struje, i nema toka jedne jedine radnje u ovom romanu. Sve se javlja u mozaičnoj strukturi koja, kao godišnja doba, podrazumeva smenu raspoloženja i svetlosti, oluja i ratovanja, detinjstva i pomisli na smrt, a iza svega, veoma čvrsto uzglobljeno, postoji jedan izuzetan jezik, sav od lirskog trepeta, jednostavno koncipovan, bez eksperimentisanja, ali sa hrabrim rešenjima. Kao u utrobu majke, junak *Kolijevke* vraća se, bez prekida, uvek iznova opsednut potrebom da roni među uspomene, u predeo Pelinova, u taj nekadašnji **prošli život**, i to najčešće onako kako dečak trči, u brzom vremenu igre i bezbrižnosti. **Negdje se mora živjeti**, veli jedan od naslova Komaninovog romana, i taj predeo Pelinova, u kome je razapet između pomisli na smrt i života koji je uzbudljivo trajao, javlja se aromatično, u mirisima bilja koje više nigde ne postoji. Pelinovo je nalik na

ogromnu kolijevku, ne može se ničim i nikako zameniti, i taj rodni kraj je za njega istinitiji i jači od svega oko njega i u njemu. Odanost zavičaju, u blistavom jeziku Žarka Komanina, nalik je na žestoku antejsku veru, bez koje on i nije nikako. Javlja se njegovo Pelinovo, poznato i prepoznato iz istoimene drame, kao mikrokosmos, kao nekadašnji antički gradovi nalik na sistem, na državu, na ceo svet. **Da li je Pelinovo ono što zapisujem?** — pita autor, odgovarajući jednom knjigom velike specifične težine, u blistavoj paradigmatičnoj zavičajnoj ljubavi, srčano, bez lažne patetike, izbliza i iskosa u isti mah, i van Pelinova i usred njegovih zbivanja, sav usred sećanja, i svoja tri zavičaja.

180 Ima u našoj književnoj savremenosti knjiga koje su, na temu zavičaja, ali i na temu velikog povratka ostvarile, u ovalu sećanja, u bolu prvih dojmova i potonjih zaključaka, visoke rezultate književne i filozofske. Ima ih razneženih i sentimentalnih na bolni spomen onih davnih dana u koje već nikako ne možemo i ne umemo da se vratimo. Ima memoarskih štiva koja ple- ne jednostavnošću i odstupanjem od bukvalizma predela koji je, za sva vre- mena, napušten, jer je i ono naše davno vreme detinjstva iščezlo bez traga. Međutim, ova knjiga, ova **Kolijevka** Žarka Komanina iskazuje **svijetlost iznad pitomog ništavila u koje tonem**, i nalik je na one potonje ispovesti posle ko- jih ostaje tek jedino pomisao na smrt. Reči zavičaja nalik su u toj knjizi, odista, na kamenčiće, usred ništavila, usred oticanja vode koju ne možemo zaustaviti. Onaj često viđen ugašeni dom usred Pelinova, napominje, namah, Matičeve stihove o tome da je uzaludno lupati na vrata kojih više nema, jer **i kuće više nema**. Sve je to zapravo svetao napor da se izmakne anonimnosti materije, nestajanju, zaboravu samom. Simboli ognjišta i guvna, groblja i reke, kuće i planine, ovde su otkriveni u jednostavnoj, ali vansporno au- tentičnoj fakturi. Poput svitaca u detinjstvu, trepere sad, na bolničkom logu Luke Rujanića, uspomene, a kolevka se priviđa u isti mah i kao odar i kao grob. Ceste ne vode u bit Pelinova, i ono je nalik na ostavljen kraj, na pogled iskosa, na svet po sebi. Prazne stranice poglavlja **Nema jezika niti govora** sugerišu mogućnost nastavljanja i tog bezmernog belog vremena zabo- rava koje se javlja uvek pri pomisli na rastanak.

Zlatna žica sećanja Žarka Komanina nepogrešivo se otkriva kao svet- lost uspravnog i mukotrpnog trajanja na tlu zavičaja, usred Pelinova.

Pelinovo, tako, zrači u sazvežđu naših najplemenitijih imenica.

BIVAM ONO ŠTO SAM BIO

Utiskujem se, kroz vrata vremena, u sve čega se sjetim.

Bivan ono što sam bio ili ono što mi se iz tame javlja, pa sam i Kr- stinjina i Jegdina i Marijina i Ikačina utroba, a kroz njihova pamćenja bivam i ujak Jole, i stričevi Jovan i Mrgud, i otac Bajo, i djed Tiodor, i pradjed Si- mo i pra pra pra Rujanići.

Moja se duša useljava u grobove oko crkve, u ograde, u živice pelino- vačkih puteljaka, onog proljeća, kada sam, poslije preboljenog frusa, ugledao

pelinovačku valu, sasvim zelenu, najzeleniju u mome sjećanju, sa njivicama punim šiljatih pera luka i lobode. Ja sam i orah u livadi Kopetinji, koji sam zasadio motikom Toma Novova Rujanića. Njegovu koru osjećam na sebi kao rođenu kožu.

Čega se sjetim — u to se pretvorim!
Ali je sve prah što dodirnem.

Pitanje popa Blaga Rujanića:

Šta je međudnevnicica?

Odgovor:

Dani između Velike i Male Gospojine. Tada Krstinja i Jegda beru ljekovito bilje oko Pelinova. Baba Jegda skriva, ispod kreveta, torbu s travama, za Mrgudove bolesne bubrege.

Pitanje oca Baja:

Šta je Međuriječje?

Odgovor:

Polje između dva rukavca rijeke Zete, kod Oboštičkog oka. Na njemu raste ševar, metvica i rekitovo pruće.

Dugo sam vremena mislio da je Međuriječje livada među riječi!

181

NIŠTA ŠTO NESTANE NEĆE SE PROMIJENITI

U bježanju kroz ponore vremena, javio mi se roj riječi iz Pelinova.

Oko riječi, kao oko izvora na koji se sjate tice, skupljaju se i rascvjetavaju lica, pogledi, predmeti, vezani nevidljivim nitima.

Slike i uspomene vraćaju se i nestaju kroz riječi, kao mravi kroz mravinjak na sred livade. Pamćenje leti za riječima i rađa predjele.

Umotavam se snovima, tone u mene do sada nepoznato blaženstvo, nematerijalno i svemoćno: riječi dobijaju tijela, kao živi stvorovi. One su stotine kojih se plaste i slažu nanosi sjećanja i slika. Došla je riječ žega kojoj je odjednom poraslo tijelo i osjećam vrući dan u Pelinovu, sunce na mom potiljku, tjemenu i rukama. Vidim Vukana Rujanića: umire od sunčanice na sred Ljenova u priči Sinana Nikolinog Rujanića, o vremenu kada je na Pelinovo palo sunce, ali nijesam upamtio koje je to godine bilo.

Sve vaskrsava iz riječi koje opsjedaju moj mozak! Preda mnom se pomalja velika šuma.

Kada se raspadne parče mog tijela, nestane zauvijek i djelić ove čudesne šume. Prosto umre tijelo pojedine riječi. Shvatam da ne umirem samo sada s riječima, nego svaki dan, svaki tren, malo po malo nestajem, mada danas tonem u smrt brže, poimajući je kao djelić sveopšteg umiranja u kome se ništa što nestane neće vratiti i ništa što dogodi neće više dogoditi. Baš ništa. Ali je ljepota umiranja u tome što posljednji put skupljam život u jedan jedini tren. To je strašni osjećaj da se nikada neće ponoviti što se ponavnja. Opraštanje je od svijeta bol, čijeg sam užasa svjestan. Umro bih kada ne bi bilo sjećanja.

GRADOVI SU ĐAVOLJI VILAJETI

Kad smo se selili u grad, baba Jegda je ostala u Pelinovu. Nikada nije silazila u Nikšić, ali je svake subote, po Sofiji Mrkić, slala pune torbe smokava, šipaka, slanine i skorupa.

Jegda je zazirala od grada, mada joj je Krstinja ponavljala da „đeca moraju da uče“.

„Gradovi su đavolji vilajeti“, govorila je baba Jegda.

Ja sam u svome djetinjstvu slušao mnogo priče o gradu Nikšiću.

„Tamo ljudi nemaju šta da rade no sve udaraju u nekakav bubanj!“, kaže Pavle Bogdanov Mrkić.

Neki Pelinovljani misle da Nikšić nijesu zidali ljudi, nego da se sam sazidao. Drugi, opet, pričaju da je neki Nikša, crven u licu, kao vampir, loveći oko ponora Zete, blizu Slivlja, nagazio na ljudsku glavu koja je progovorila: „Ne gazi me, jer ću ti mrtva dojaditi!“ Nikša uzme glavu i uzida je u podumijentu svoje kuće. Malo poslije, a oko nje počnu da niču druge kuće, i tako se načini grad Nikšić.

Rječice oko Nikšića teku od istoka na zapad, i obrću se, kod Slivlja, na jug. Tu se sjedinjavaju i upadaju u Ponor. Ponor je jama u koju upadaju vode Gračanice, Mrkošnice, Grabovaka i Virovštaka. Kada se njihove vode sliju u Ponor, sakriju se pod zemlju više od tri ure hoda, pa opet izviru spor Povije, i grade Zetu koja, s jeseni, plavi polja Pelinovljana.

Pavle Bogdanov Mrkić priča da se ona „glava koja zbori“, kada je bila velika poplava, otkinula iz podumijente, i voda je isturila kod Gornjih Strganika, niže Pelinova. Voda je bila zatrovana i teško je padala na drob. Samo je izvor u Poviji, koji se zove Bašina voda, ostao čist i dan danas.

Priče sam o Nikšiću zaboravio čim sam s Krstinjom ušao u grad. Kao da ih nikada nijesam čuo.

ZAVIČAJI

Bila su dva zavičaja: jedan koji cijedim iz sebe, i drugi koji živi, diše i umire, u daljini, bez mene. Ali su, vremenom, oba postali jedan ponor u koji tonem. Iz njega se pomaljavu Krstinja, Jegda, Bajo ili Mrgud, svi mrtvi koje sam znao, kao da su živi. A, u stvari, živi su samo njihovi otisci u meni, njihovi prepoznatljivi glasovi, riječi ili pogledi.

Postoji, međutim, i treći zavičaj iz koga nikada ništa nijesam prepoznao niti dozvao. To je ponornica između šuma sjećanja, koja remeti rad vremena i pamćenja. Ta tajanstvena ponornica teče između slika i glasova, između prizora, između riječi, nevidljiva i mračna kao trenutak potpunog tonjenja u bolest. Osjećam njeno zasvođeno tamno korito, mada ništa ne mogu da uđem. On nestaje kao sjenka tijela u mraku. Taj me ponor pritiska, i mami, mada se iz njega ništa ne javlja sem gluvog jeka smrti.

Dva zavičaja, ili dva svijeta, jedan nevidljiv i zauvijek izgubljen i drugi, živi ponor pamćenja, bili su podijeljeni i u sukobu. Prvi je bio na strani smrti, a drugi je bio bitku za život sjećanja. U trećem sam se gasio, ne sazajući ga.

Žarko Komanin
(Kolijevka, roman, „Glas“, Beograd,
1976, str. 18-19, 47-48, 64-67)

bibliografija

knjige i članci o nastavi književnosti za decu u 1975. god.

KNJIGE

1. Čalenić, Momir KNJIŽEVNOST ZA DECU (opšte odlike sa primerima). Beograd, Interpres, 1975, str. 175
2. Grupa autora KNJIŽEVNOST O NOB I REVOLUCIJI. Beograd, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, 1975, str. 276.
3. Grupa autora METODIČKI PRISTUP KNJIŽEVNOUMJETNIČKOM TEKSTU-LIRIKA. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 260
4. Grupa autora METODIČKI PRISTUP KNJIŽEVNOUMJETNIČKOM TEKSTU-NARODNA KNJIŽEVNOST POEZIJE. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 213
5. Marjanović, Voja GLAS AUTONOMNOG SVETA. Novi Sad, Radnički univerzitet »Radivoj Čirpanov«, biblioteka »Detinjstvo«, 1975, str. 174
6. Milarić, Vladimir INTERPRETACIJA DEČJE PESME. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975, str. 93
7. Nikolić, Milija KNJIŽEVNO DELO U NASTAVNOJ PRAKSI. Beograd, Naučna knjiga, 1975 str. 322
8. Životić, mr Radomir POEZIJA ZA DECU DRAGANA LUKIĆA. Beograd, Izdavačko-informativni centar studenata, 1975, str. 168

CLANCI

9. Bendelja, Neda GLIGOR VITEZ: STO VUKOVA. U: Metodički pristup književnomjetničkom tekstu-lirika. Sa-

rajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 35-60

10. Bošković, mr Velizar LIKOVI OMLADINACA U KNJIŽEVNOSTI O NOB-u I REVOLUCIJI. U: Književnost o NOB i revoluciji. Beograd, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, 1975, str. 158-163
11. Bukić, Fadil INTERPRETACIJA KOČICEVE PRIPOVETKE KROZ MEČAVU. Banjaluka, Prilozi, 1975, IV, br. 4, str. 55-62
12. Cvitan, Dalibor IZMEĐU POJMOVOSTI I BIČA JEZIKA U KNJIŽEVNOSTI ZA DJECU. Novi Sad, Detinjstvo, zima 1975, br. 3, str. 32-34
13. Čeklić, Savo ANALIZA PRIPOVJETKE PRVI PUT S OCEM NA JUTRENJE. Sarajevo, Naša škola, 1975, XXV, br. 1-2, str. 60-64
14. Čop, mr Milivoj ZNANSTVENO-POPULARNI I TEKSTOVI U MLADIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE. Zagreb, Pedagoški rad, 1975, XXX, br. 9-10, str. 487-502
15. Čukić, Ljiljana DOŽIVLJAJI NIKOLETINE BURSAČA (obrada lektire u VIII razred osnovne škole). Beograd, Prosvetni pregled, 1975, XXX, br. 6, prilog br. 5
16. Čurić, mr Dragoljub ANALIZA ANDRIĆEVE PRIPOVETKE VELETOVCI. Beograd, Prosvetni pregled, 1975, XXX, br. 16-17, prilog br. 15
17. Delić, Mičo NA KORDUNU GROB DO GROBA. U: Metodički pristup književnomjetničkom tekstu-narodna književnost, poezija. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 165-185

- 186
18. Detoni-Dujmić, Dunja KNJIŽEVNO DJELO IVANE BRILIĆ-MAZURANIĆ. Zagreb, Umjetnost i dijete, 1975, VI, br. 36-37, str. 19-25
 19. Despot, Milojka. FAJKA SE ODMEĆE U HAJDUKE. U: Metodčki pristup književnoumjetničkom tekstu-narodna književnost, poezija. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 35-66
 20. Dotlić-Petrović, Ljubica PREDŠKOLSKO DETE I SAVREMENA POEZIJA ZA DECU. Novi Sad, Djetinjstvo, zima 1975, br. 3, str. 40-42
 21. Drugovac, Miodrag MAKEDONSKA KNJIŽEVNOST ZA DECU U 1974. GODINI. Novi Sad, Djetinjstvo, zima 1975, br. 3, str. 58-69
 22. Dundin, Jovan POEZIJA DETINJSTVA. Novi Sad, Djetinjstvo, leto 1975, br. 1, str. 51-55
 23. Dundin, Jovan SAVREMENOST JEZIKA I SITUACIONI KONTEKST DANAŠNJE POEZIJE ZA DECU. Novi Sad, Djetinjstvo, zima 1975, br. 3, str. 43-46
 24. Đurić, mr Dragoljub INTERPRETACIJA ELEGIJE BRANKA RADIČEVIĆA KAD MLIDIJAH UMRETI. Beograd, Književnost i jezik, 1975, XXII, br. 3, str. 462-469
 25. Grafenauer, Niko POKUŠAJ TEORETSKOG DEFINISANJA POEZIJE ZA DECU. Novi Sad, Djetinjstvo, leto 1975, br. 1, str. 46-50
 26. Gudelj-Velaga, Zdenka KAKO PRENIJETI PORUKU PJESME. Osijek, Život i škola, 1975, XIV, br. 5-6, str. 249-255
 27. Idrizbegović, Amira ŠUKRIJA PANDŽO: IZNAD GORE VJETRI ZBORE. U: Metodčki pristup književnoumjetničkom tekstu-lirika. Sarajevo. »Veselin Masleša«, 1975, str. 63-85
 28. Ignjatović, mr Miodrag FUNKCIJA DETALJA U NASTAVNOJ KNJIŽEVNOUMJETNIČKOJ ANALIZI. Beograd, Nastava i vaspitanje 1975, XXIV (X), br. 4, str. 563-570
 29. Ilić, mr Pavle ASKA I VUK OD IVE ANDRIĆA. Sarajevo, Naša škola, 1975, XXV, br. 1-2, str. 55-60
 30. Ilić, mr Pavle OBRADA LIRSKE PESME ANALIZOM MOTIVSKE STRUKTURE I JEZIČKO-STILSKIH ELEMENATA. Beograd, Književnost i jezik, 1975, XXII, br. 3, str. 442-454
 31. Jakelić, Branko PRIKLADNOST ŠIMUNOVIĆEVIH PRIPOVJEDA ZA OBRADU U OSNOVNOJ ŠKOLI. Split, Školski vjesnik, 1975, XXIV, br. 1, str. 41-44
 32. Janjić, Jovan MESTO PARTIZANSKE NARODNE POEZIJE U NASTAVI SRPSKOHRVATSKOG JEZIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI. Beograd, Nastava i vaspitanje, 1975, XXIV (X), br. 5, str. 781-787
 33. Janjić, Jovan PARTIZANSKE NARODNE PESME (sistemizacija gradiva u VIII razredu). Beograd, Prosvetni pregled, 1975, XXX, br. 19, prilog br. 16
 34. JOCIĆ, mr Mirjana O NEKIM MORFO-SEMANTIČKIM KARAKTERISTIČKAMA POEZIJE NAMJENJENE DECI. Novi Sad, Djetinjstvo, zima, 1975, br. 3, str. 24-31
 35. Jovanović, dr Ivanka MIROSLAV ANTIĆ: PLAVI ČUPERAK. U: Metodčki pristup književnoumjetničkom tekstu-lirika. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 153-181
 36. Jovanović, Ivko FAKTURA GORANOVE POEME JAMA. Beograd, Književnost i jezik, 1975, XXII, br. 4, str. 551-557
 37. Kutnjak, Nevenka BOSNA U TREĆEM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE. Zagreb, Pedagoški rad, 1975, XXX, br. 1-2, str. 74-79
 38. Marek, Juraj, Diklić, Zvonimir, Hadžić, Osman ČITANKA-UDŽBENIK ZA NASTAVU KNJIŽEVNOSTI U OSNOVNOJ ŠKOLI. Banjaluka, Prilozi, 1975, IV, br. 4, str. 15-28
 39. Marek, Juraj DRAGAN LUKIĆ: OVDE STANUJU PESME. U: Metodčki pristup književnoumjetničkom tekstu-

- lirika. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975. str. 89-150
40. Marek, Juraj INTERPRETACIJA LIRSKÉ NARODNE POEZIJE U RAZREDU. U: Metodíčki pristup književno-umjetničkom tekstu-narodna književnost, poezija. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 69-129
 41. Marek, Juraj OTMICA. U: Metodíčki pristup književno-umjetničkom tekstu-narodna književnost, poezija. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 189-213
 42. Marković, Bosiljka VRAPČIĆ OD MAKSIMA GORKOG (obrađa štiva u IV razredu osnovne škole). Beograd, Prosvetni pregled, 1975, XXX, br. 27, prilog br. 17
 43. Marković, Slobodan Ž. NEKOLIKO ZAPISA NA MARGINAMA KALENDARÁ COPIĆEVOG STVARALAŠTVA ZA DECU. Novi Sad, Detinjstvo, leto 1975, br. 1, str. 27-32
 44. Marković, dr Slobodan Ž. PROZA ZA DECU O NOB-u I REVOLUCIJI U: Književnost NOB i revolucije. Beograd, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, 1975, str. 151-154
 45. Matić, mr Radomir POVARETA S. MATAVULJA. Novi Sad, Pedagoška stvarnost, 1975, XXI, br. 3 str. 157-162
 46. Micić, Stevan ČUVAJMO I VOLIMO SRNE (obrađa pripovetke Srna Emila Grleanua u V razredu osnovne škole). Novi Sad, Misao-pedagoška praksa, 1975, I, br. 8 od 9. 10. 1975.
 47. Micić, Stevan KOSOVKA DJEVOJKÁ, BOLAN DOJČIN I SMRT VOJVODE PRIJEZDE. U: Metodíčki pristup književnoumjetničkom tekstu-narodna književnost, poezija. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 133-162
 48. Micić, Stevan LJUDO ONDREJOV: SUNCE JE IZAŠLO IZA PLANINE. Novi Sad, Misao-pedagoška praksa, 1975
 49. Micić, Stevan VOJVODANSKI PEJZAZ U LIRICI FERENCA FEHERÁ (analiza lirske pesme sa učenicima V razreda). Novi Sad, Misao-pedagoška praksa, 1975
 50. Mihanović, Nedjeljko IVANA BRILIĆ-MAŽURANIĆ. Zagreb, Umjetnost i dijete, 1975, VI, br. 38, str. 72-80.
 51. Milarić, Vladimir DRAGAN LUKIĆ: FIFI. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975, str. 50-57
 52. Milarić, Vladimir DUŠAN RADOVIĆ: ZAMISLITE. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975, str. 64-71
 53. Milarić, Vladimir GLIGOR VITEZ: SEVINA JUTARNJA PESMA. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975, str. 86-93
 54. Milarić, Vladimir NASIHA KAPIDŽIĆ-HADŽIĆ: JESAM LI POGODILA. Banjaluka, Prilozi, IV, Br. 4, str. 47-53
 55. Milarić, Vladimir MIROSLÁV ANTIĆ: PLAVA ZVEZDA. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za izdavanje udžbenika, 1975, str. 14-25
 56. Milarić, Vladimir GUSTAV KRKLEC: PRVI SNIJEG. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975, str. 34-42
 57. Milarić, Vladimir DRAGAN KULIDŽAN: POTOČIĆ. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975, str. 42-50
 58. Milarić, Vladimir DESANKA MAK-SIMOVIĆ: PAUKOVO DELO. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975. str. 58-64
 59. Milarić, Vladimir ŠUKRIJA PANDŽO: PRISLIŠKIVANJE. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975, str. 72-80
 60. Milarić, Vladimir BOŽIDAR TIMOTIJEVIĆ: GUSTAV I AUGUSTINA. U: Interpretacija dečje pesme. Sarajevo, Zavod za udžbenike, 1975, str. 80-86

61. Milić, Arsenije D. IDEJNO-ESTETSKA ANALIZA PESME MOJA OTADŽBINA OD ALEKSE ŠANTIĆA. Beograd, Prosvetni pregled, 1975, XXX, br. 30. prilog 20
62. Milošević, Branko J. JOVANOVIĆ ZMAJ: TRI HAJDUKA (rad u IV RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE). Sarajevo, Naša škola, 1975, XXV, br. 1-2, str. 64-67
63. Misailović, Milenko SAVREMENOST, DETE I POZORIŠTE. Beograd, Nastava i vaspitanje, 1975, XXIV (X), br. 4, str. 610-621
64. Nikolić, Milija JEZIK I STIL IVA ANDRIĆA KAO PODSTICAJ ZA STVARALAČKU NASTAVU MATERNJEG JEZIKA. U: Književno delo u nastavnoj praksi. Beograd, Naučna knjiga, 1975, str. 284-296
65. Nikolić, Milija OBRADA LIRSKE PESME U OSNOVNOJ ŠKOLI. U: Književno delo u nastavnoj praksi. Beograd, Naučna knjiga, 1975, str. 41-48
66. Nikolić, Milija OBRADA KNJIŽEVNOG DELA ANALIZOM LITERARNIH MOTIVA. U: Književno delo u nastavnoj praksi. Beograd, Naučna knjiga, 1975, str. 24-40
67. Nikolić, Milija OBRADA KNJIŽEVNOG DELA POMOĆU DOMINANTNIH UMETNIČKIH ČINILACA (I. Andrić: Priča o kmetu Simanu). U: Književno delo u nastavnoj praksi. 120-134
68. Nikolić, Milija OBRADA NARODNE PRIPOVETKE BEKRI MUJO (u višim razredima osnovne škole). U: Književno delo u nastavnoj praksi. Beograd, Naučna knjiga, 1975, str. 106-119
69. Nikolić, Milija OBRADA UMETNIČKOG TEKSTA ANALIZOM ELEMENTARNIH SLIKA I ISHODIŠTA POETSKE SUGESTIJE (V. Ilić: U poznu jesen). U: Književno delo u nastavnoj praksi. Beograd, Naučna knjiga, 1975, str. 3-23
70. Nikolić, Milija ŠKOLSKA INTERPRETACIJA LIRSKE PESME (D. Cesarić: Poludjela ptica) U: Književno delo u nastavnoj praksi. Beograd, Naučna knjiga, 1975, str. 49-61
71. Ognjanović, mr Dragutin TRI VERZIJE RATA SKENDERA KULENOVIĆA. U: Književnost i NOB i revoluciji. Beograd, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, 1975, str. 194-203
72. Opačić, Zvonimir LIKOVI DECE U KNJIŽEVNIM DELIMA SA MOTIVIMA NOB A I REVOLUCIJE. U: Književnost NOB i revolucije. Beograd, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, 1975, str. 155-157
73. Pešut, Petar S. KNJIŽEVNOST S MOTIVIMA O NOB-u I REVOLUCIJI U ČITANKAMA I LEKTIRI ZA OSNOVNU ŠKOLU. U: Književnost o NOB u i revoluciji. Beograd, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, 1975, str. 164-174
74. Potrč, Ivan UREDNIČKI I KNJIŽEVNI RAD JOSIPA RIBIČIĆA. Novi Sad, Detinjstvo, leto 1975, br. 2, str. 145-152
75. Pražić, Milan KRITIKA O STVARALASTVU ZA DECU ALEKSANDRA VUČA. Zagreb, Umjetnost i dijete, 1975, VI, br. 35, str. 21-43
76. Radulović, Zoran OBRADA NARODNE PESME SMRT VOJVODE PRIJEZDE U VII RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE. Novi Sad, Pedagoška stvarnost, 1975, XXI, br. 10, str. 626-630
77. Rašković-Zec, mr Vjera SOCIJALISTIČKI ODGOJ U NASTAVI HRVATSKOG ILI SRPSKOG JEZIKA U VI RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE. Zagreb, Pogledi i iskustva, 1974-1975, br. 3, str. 6-8
78. Redep, dr Draško ZAVIČAJ, DETINJSTVO, BRANKO ČOPIĆ. Novi Sad, Detinjstvo, leto 1975, br. 1, str. 33-40
79. Rodić, Milivoj STARINA NOVAK I KNEZ BOGOSAV. U: Metodčki pristup književnoumjetničkom tekstu -narodna književnost, poezija. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 7-31

80. Rosandić, dr Dragutin METODIČKI PRISTUP LIRSKOJ POEZIJI U OSNOVNOJ ŠKOLI. U: Metodički pristup književnoumjetničkom tekstu-lirika. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 7-31
81. Savić, mr Svenka JEZIK DECE PREMA JEZIKU LITERATURE ZA DECU. Novi Sad, Detinjstvo, zima 1975, br. 3, str. 19-23
82. Skok, Joža TRI DOMETA HRVATSKE POSLIJERATNE DJEČJE PROZE. Zagreb, Umjetnost i dijete, 1975, VI, br. 38, str. 53-65
83. Skok, Joža VLADIMIR NAZOR: PJESME. U: Metodički pristup književnoumjetničkom tekstu-lirika. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 209-260
84. Snaj, Jože ODNOS POEZIJE ZA DECU I POEZIJE UOPŠTE. Novi Sad, Detinjstvo, zima 1975, br. 1, str. 35-39
85. Tautović, Radojica DETE U MATICI PREVRATA (osavremenjavanje književnosti za decu). Novi Sad, Detinjstvo, jesen 1975, br. 2, str. 119-129
86. Timotijević, Božidar POSLERATNA SRPSKA POEZIJA ZA DECU. Novi Sad, Detinjstvo, zima 1975, br. 3, str. 49-57
87. Trivunac, mr Rastislava OBLACI DRAGANA LUKIĆA (ukazivanje na neke poetske vrijednosti pjesme). Beograd, Prosvetni pregled, 1975, XXX, br. 9, prilog br. 8
88. Turjačanin, dr Zorica DESANKA MAKSIMOVIC: NA ŠESNAESTI RODENDAN. U: Metodički pristup književnoumjetničkom tekstu-lirika. Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1975, str. 185-206
89. Turjačanin, mr Zorica IDEJNI PRISTUP ROMANU ZA DECU. Beograd, Nastava i vaspitanje, 1975, XXIV, br. 2, str. 216-222
90. Turjačanin, dr Zorica IZRAŽAJNE MOGUĆNOSTI RIJEČI U LIRSKO OBOJENOM TEKSTU. Sarajevo, Iskustva, 1975, V, br. 3-4, str. 59-65
91. Turjačanin, dr Zorica O POJMU SAVREMENOG SRPSKOHRVATSKOG -HRVATSKOSRPSKOG ROMANA ZA DJECU. Osijek, Život i škola 1975, XIV, br. 3-4, str.
92. Turjačanin, mr Zorica PRILOG INTERPRETACIJI PJESME ZA DECU U OSNOVNOJ ŠKOLI. Sarajevo, Naša škola, 1975, XXV, br. 1-2, str. 32-46
93. Vasić, dr Smiljka SEMANTIČKI PROSTOR SAVREMENE DEČJE POEZIJE. Novi Sad, Detinjstvo, zima 1975, br. 3, str. 5-18
94. Vesović, Miroslav OBRADA ČOPIĆEVE PESME HEROJEVA MAJKA. Beograd, Prosvetni pregled, 1975, XXX, br. 36, prilog 24
95. Vučenov, dr Dimitrije PSIHOLOŠKO SLIKANJE U PRIPOVECI SVE ČETO NAROD POZLATITI L. K. LAZAREVIĆA. Beograd, Književnost i jezik, 1975, XXII, br. 3, str. 403-413
96. Vuković, dr Novo ELEMENTI FANTASTIČNOG U KNJIŽEVNOSTI ZA DJECU NASTALOJ IZMEĐU DVA RATA NA SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU. Novi Sad, Detinjstvo, jesen 1975, br. 2, str. 130-142
97. Vuković, dr Vladeta ČOPIĆEVA RATNA LIRIKA. U: Književnost o NOB i revoluciji. Beograd, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, 1975, str. 186-193
98. Vulić, Stanko MOGUĆNOSTI REALIZACIJE ODGOJNIH ZADATAKA U NASTAVI KNJIŽEVNOSTI U V I VI RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE. Split, Školski vjesnik, 1975, XXIV, br. 3, str. 215-225
99. Zorić, Nadežda HAJDUČKI CIKLUS (domaća lektira u VII razredu). Beograd, Prosvetni pregled, 1975, XXX, br. 32, prilog br. 21
100. Životić, mr Radomir DRAGAN LUKIĆ: TRI LULE (jedan vid interpretacije). Beograd, Nastava i vaspitanje, 1975, XXIV (X), br. 4, str. 575-579

Milutin Petrović

Izdavač Zmajeve dečje igre
Za izdavača: Rade Obrenović

Adresa: Braće Krkljuša 15, 21000 Novi Sad
Telefon: (021) 21-985
Žiro račun: 65700-603-2437 SDK Novi Sad

Časopis „Detinjstvo“ izlazi tromesečno
Cena ovom broju 10 dinara
Godišnja pretplata 40 dinara, za inostranstvo dvostruko
Rukopisi se ne vraćaju

Oslobođeno poreza rešenjem Pokrajinskog sekretarijata za kulturu,
nauku i obrazovanje, br. 413-175/75 od 8. maja 1975. godine
Štamparija „Kultura“ Bački Petrovac